

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Κύπρος και Ευρωπαϊκή Ένωση: Ευκαιρίες και Διλήμματα

Cyprus and the European Union: Opportunities and Dilemmas

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μαρίνα Χατζηκυριάκου

Αθήνα, 2025

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Υφαντής, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Γιώργος Λ. Ευαγγελόπουλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Δημήτρης Τριανταφύλλου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Μαρίνα Χατζηκυριάκου, 2025

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς την συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέως.

Δήλωση μη Λογοκλοπής και Ανάληψης Προσωπικής Ευθύνης

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ενυπογράφως ότι είμαι αποκλειστική συγγραφέας της παρούσας διπλωματικής εργασίας, για την ολοκλήρωση της οποίας κάθε βοήθεια είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται λεπτομερώς στην εργασία αυτή. Έχω αναφέρει πλήρως και με σαφείς αναφορές, όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία είτε βάσει επιστημονικής παράφρασης.

Αναλαμβάνω την προσωπική και ατομική ευθύνη, ότι σε περίπτωση αποτυχίας στην υλοποίηση των ανωτέρω δηλωθέντων στοιχείων, είμαι υπόλογη έναντι λογοκλοπής, γεγονός που σημαίνει αποτυχία στη διπλωματική μου εργασία, πέραν των λοιπών συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων. Δηλώνω, συνεπώς, ότι αυτή η διπλωματική εργασία προετοιμάστηκε και ολοκληρώθηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ότι αναλαμβάνω πλήρως όλες τις συνέπειες του νόμου στην περίπτωση κατά την οποία αποδειχθεί, διαχρονικά, ότι η εργασία αυτή ή τμήμα της δεν μου ανήκει, διότι είναι προϊόν λογοκλοπής άλλης πνευματικής ιδιοκτησίας.

Αθήνα, Δεκέμβριος 2025

Μαρίνα Χατζηκυριάκου

Στους γονείς μου

Ευχαριστίες

Με την παρούσα διπλωματική εργασία ολοκληρώνονται οι σπουδές μου στο πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές» του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών.

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή μου, κύριο Κώστα Υφαντή, για την ευγένεια, την προθυμία και τη σταθερή συμβουλευτική καθοδήγηση που μου προσέφερε σε όλα τα στάδια εκπόνησης της εργασίας. Η συνεργασία μας υπήρξε πραγματικά πολύτιμη.

Ευχαριστώ, επίσης, την οικογένειά μου για την αμέριστη κατανόηση και ενθάρρυνση καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου, καθώς και τους/τις φίλους/ες μου για τη συνεχή στήριξή τους.

Τέλος, οφείλω να ευχαριστήσω όλους τους/τις διδάσκοντες/ουσες του μεταπτυχιακού προγράμματος. Η συμβολή τους στη διεύρυνση του γνωστικού μου πεδίου, στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων μου και στην καλλιέργεια της κριτικής μου σκέψης ήταν καθοριστική.

Συντομογραφίες

ΑΚΕΛ: Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού

ΑΟΖ: Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη

ΔΟΕ: Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΔΔΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΔΕΚ: Ενιαία Δημοκρατική Ένωση Κέντρου - Σοσιαλιστικό Κόμμα

ΕΚΑΧ: Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα

ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΕΥΕΔ: Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης

Ευρατόμ: Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΚΕΠΠΑ: Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας

ΚΠΑΑ: Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητική Οργάνωση

NATO: Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

«ΤΔΒΚ»: «Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου»

ΑΚΡ: Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (Adalet ve Kalkinma Partisi)

CTP: Ρεπουμπλικανικό Τουρκικό Κόμμα («ΤΔΒΚ») (Cumhuriyetçi Türk Partisi)

UNFICYP: Ειρηνευτική Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο

Περιεχόμενα

Περίληψη	9
Λέξεις-κλειδιά	9
Abstract	10
Keywords	10
Εισαγωγή	11
Κεφάλαιο πρώτο: Θεωρητικό και Ιστορικό υπόβαθρο	14
1.1 Θεωρητική θεμελίωση της έρευνας: Ο θεσμικός φιλελευθερισμός ως ερμηνευτικό πλαίσιο	14
1.2 Το Κυπριακό και η Ευρωπαϊκή Ένωση: Ιστορική επισκόπηση	19
1.3 Η έννοια του εξευρωπαϊσμού	27
Μεθοδολογία	29
Κεφάλαιο δεύτερο: Η εξέλιξη της ευρωπαϊκής πορείας της Κύπρου	30
2.1 Η ιστορική διαδρομή προς τον εξευρωπαϊσμό	30
2.2 Προσδοκίες και περιορισμοί	47
2.3 Μελέτη περίπτωσης: Σχέδιο Ανάν (2004)	61
Κεφάλαιο τρίτο: Η ΕΕ ως εμπλεκόμενος φορέας στο Κυπριακό και η επιρροή της Κύπρου στη μετα-ενταξιακή περίοδο	69
3.1 Η κυπριακή πολιτική στο ευρωπαϊκό πλαίσιο	69
3.2 Η δράση και οι αποφάσεις της ΕΕ σχετικά με το Κυπριακό	74
3.3 Συγκριτική μελέτη: Σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας πριν και μετά την εισδοχή της Κύπρου	81
Κεφάλαιο τέταρτο: Ανασκόπηση της εμπλοκής της ΕΕ στο Κυπριακό	101
4.1 Η φύση της ανάμειξης της ΕΕ στο ζήτημα πριν και μετά την ένταξη	101
4.2 Αποτίμηση της επίδρασης του εξευρωπαϊσμού στο Κυπριακό σε σχέση με τις αρχικές προσδοκίες	105
Συμπεράσματα	112

Βιβλιογραφία	117
Ελληνόγλωσση	117
Ξενόγλωσση	121

Περίληψη

Η ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2004 προσέδωσε στο κυπριακό πρόβλημα μία νέα διάσταση, καθιστώντας τον εξευρωπαϊσμό κρίσιμο πυλώνα στην εξέλιξή του. Η ευρωπαϊκή πορεία, γεμάτη ευκαιρίες, προκλήσεις και φιλοδοξίες, αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο του Κυπριακού, καθώς έχει επηρεάσει βαθιά τις δυναμικές της σύγκρουσης. Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται τον εξευρωπαϊσμό του Κυπριακού και τον αντίκτυπό του στο ζήτημα. Παράλληλα, επιχειρείται η ταυτοποίηση των πραγματικών αποτελεσμάτων της ένταξης σε σχέση με τις προσδοκίες. Ο θεσμικός φιλελευθερισμός αξιοποιείται ως το θεωρητικό υπόβαθρο και το κύριο αναλυτικό εργαλείο της έρευνας. Μεθοδολογικά, η ανάλυση βασίζεται, εκτός από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, σε πρωτογενείς πηγές, όπως ευρωπαϊκά κείμενα πολιτικής. Η εργασία εφαρμόζει την ποιοτική μέθοδο, μέσα από τη μελέτη περίπτωσης του Σχεδίου Ανάν και τη συγκριτική ανάλυση των ευρωτουρκικών σχέσεων πριν και μετά την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ.

Εξετάζονται κύριες πτυχές του Κυπριακού με γνώμονα την ευρωπαϊκή εμπλοκή και γεγονότα-σταθμοί, όπως οι διακοινοτικές συνομιλίες στο Κραν Μοντανά και η ανακάλυψη υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο. Επιπλέον, διερευνάται η συμπεριφορά της Κύπρου εντός του ευρωπαϊκού πλαισίου με σκοπό την κατανόηση της δυναμικής που προσέδωσε στην Κύπρο η εισδοχή της. Τα ευρήματα καταδεικνύουν ότι ο αντίκτυπος του εξευρωπαϊσμού μπορεί να αξιολογηθεί συνολικά ως θετικός. Η ένταξη επέφερε μικτά αποτελέσματα όταν συγκριθεί με τις αρχικές προσδοκίες, δεδομένου ότι η πολιτική δράση της ΕΕ στο Κυπριακό παραμένει περιορισμένη. Ωστόσο, αναδεικνύεται η καθοριστική επίδραση της ένταξης στην εδραίωση της διεθνούς υπόστασης και της κυριαρχίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, ενώ οι περισσότερες από τις προσδοκίες οι οποίες δεν επιβεβαιώθηκαν ήταν εξ αρχής υπερβολικά ιδεαλιστικές και βασισμένες σε εσφαλμένες αντιλήψεις σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας της Ένωσης. Το ευρωπαϊκό αξιακό πλαίσιο παραμένει ουσιώδες για την πρόοδο του ζητήματος.

Λέξεις-κλειδιά: Κυπριακό πρόβλημα, Ευρωπαϊκή Ένωση, Εξευρωπαϊσμός, Θεσμικός φιλελευθερισμός, Προσδοκίες, Προκλήσεις.

Abstract

The accession of the Republic of Cyprus to the European Union in 2004 added a new dimension to the Cyprus problem, making Europeanization a critical factor in its overall course. The European trajectory, filled with opportunities, challenges, and aspirations, is of particular significance within the context of the Cyprus issue, since it has deeply influenced the political dynamics of the conflict. This thesis aims at investigating the Europeanization of the Cyprus problem and at assessing its impact. At the same time, it seeks to identify the actual outcomes of accession compared to initial expectations. Liberal institutionalism is employed as the theoretical framework and the main analytical tool of the research. Methodologically, except for the literature review, the analysis is based on primary sources such as European policy documents. A qualitative approach is adopted, through the case study of the Annan Plan and a comparative analysis of EU-Turkey relations before and after Cyprus' accession.

Key aspects of the Cyprus problem are examined through the lens of European involvement and landmark events, such as the intercommunal negotiations in Crans-Montana and the hydrocarbon discoveries in the Eastern Mediterranean. At the same time, variables such as Cyprus' behavior within the European framework are analyzed with the purpose of understanding the power of EU membership for the Republic. The findings indicate that the overall impact of Europeanization can be characterized as positive. Accession has had mixed results when compared with initial expectations, given that the EU's political engagement in the Cyprus issue remains limited. However, most of the unfulfilled expectations were overly idealistic from the outset and based on misconceptions regarding the EU. The main outcome highlighted is the decisive contribution of Europeanization to the consolidation of the international standing and sovereignty of the Republic of Cyprus. The European normative framework continues to be essential to the evolution of the issue.

Keywords: Cyprus Problem; European Union; Europeanization; Liberal Institutionalism; Expectations; Challenges.

Εισαγωγή

«The European Union exists to put an end to the conflicts of the past and to bring peace, justice and well-being to our peoples».

(«Η Ευρωπαϊκή Ένωση υπάρχει για να βάλει τέλος στις συγκρούσεις του παρελθόντος και να φέρει ειρήνη, δικαιοσύνη και ευημερία στους λαούς μας»)

- Romano Prodi, πρώην Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ομιλία στη Βουλή των Αντιπροσώπων της Κύπρου, 25 Οκτωβρίου 2001.

Τα λόγια του Romano Prodi, τα οποία εκφράστηκαν λίγα χρόνια προτού η Κύπρος προσχωρήσει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αποτυπώνουν το ιδεαλιστικό όραμα που περιέβαλλε τη διαδικασία ένταξης του νησιού. Η προοπτική ένταξης στην ΕΕ αναμενόταν όχι μόνο να εδραιώσει τη διεθνή θέση της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά και να συμβάλει στην επίλυση της μακροχρόνιας διαίρεσής της. Ωστόσο, περισσότερο από δύο δεκαετίες αργότερα, υπάρχουν αποκλίνουσες απόψεις ως προς τα αποτελέσματα που είχε η διαδικασία του εξευρωπαϊσμού στο κυπριακό πρόβλημα, εγείροντας ερωτήματα σχετικά με την πραγματική ικανότητα της ΕΕ να προωθεί την ειρήνη.

Το Κυπριακό αποτελεί μία από τις μακροβιότερες και πιο σύνθετες περιπτώσεις μελέτης στις Διεθνείς Σχέσεις. Η ενσωμάτωση της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ το 2004 σηματοδότησε μια νέα κατεύθυνση αντιμετώπισης του ζητήματος, το οποίο εντάχθηκε στο ευρωπαϊκό πλαίσιο θεσμών, αξιών και πολιτικών. Η σύνδεση της Κύπρου με την Ένωση χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό ορόσημο για την Κύπρο, και ως το σημαντικότερο γεγονός μετά την ανεξαρτησία (Χριστοδουλίδης, 2013· Enriviades, 2005· Vassiliou, 2004). Υπό αυτό το πρίσμα, καθίσταται κρίσιμη η διερεύνηση του ρόλου που έχει διαδραματίσει η ΕΕ ως εμπλεκόμενος παράγοντας στο Κυπριακό σε σύγκριση με τις προσδοκίες που είχε καλλιεργήσει η ενταξιακή προοπτική.

Σκοπός λοιπόν της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη της διαδικασίας του εξευρωπαϊσμού της Κύπρου με σημείο αναφοράς το Κυπριακό, καθώς και η αποτίμηση της συμβολής της ΕΕ σε αυτό, μέσω της προσέγγισης δύο θεμελιωδών ερευνητικών ερωτημάτων. Το πρώτο ερώτημα αφορά τον τρόπο με τον οποίο επηρέασε η ένταξη της Κύπρου τη στάση της ΕΕ στο Κυπριακό και τις συνολικές

προσπάθειες για επίλυση του προβλήματος. Δεύτερον, διερευνάται σε ποιο βαθμό ανταποκρίνεται η συμμετοχή της ΕΕ και οι συνέπειες της ένταξης στις αρχικές προσδοκίες. Η υπόθεση εργασίας είναι ότι η είσοδος του νησιού στην ΕΕ είχε συνολικά θετική επίδραση στο Κυπριακό, καθώς αποτέλεσε ακόμη μία επιβεβαίωση της κρατικής της υπόστασης της Κυπριακής Δημοκρατίας και εδραίωσε τη θέση της στο ευρύτερο διεθνές σύστημα. Ο εξευρωπαϊσμός του Κυπριακού ζητήματος επηρέασε τις πολιτικές της ΕΕ, και συγκεκριμένα τις σχέσεις με την Τουρκία, καθώς η Κύπρος είναι σε θέση να προβάλλει τους στρατηγικούς της στόχους στην ευρωπαϊκή ατζέντα. Εκτιμάται επίσης ότι οι προσδοκίες που περιέβαλλαν την ένταξη στην ΕΕ υπήρξαν υπερβολικά ιδεαλιστικές, και συνεπώς, μη πραγματοποιήσιμες.

Στο πρώτο κεφάλαιο, αντλώντας από τη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, παρατίθεται το θεωρητικό και εννοιολογικό υπόβαθρο και μία σύντομη ιστορική επισκόπηση του Κυπριακού ζητήματος και της εξέλιξης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η ερευνητική διαδικασία στηρίζεται συγκεκριμένα στον θεσμικό φιλελευθερισμό ως αναλυτικό πλαίσιο, δεδομένου ότι η εν λόγω θεωρία είναι συνεπής με τους άξονες στους οποίους εστιάζει η εργασία, όπως ο ρόλος των θεσμών στη διεθνή πολιτική και στην επίλυση συγκρούσεων, η σημασία της πολυμέρειας για τα μικρά κράτη και η ευρωπαϊκή ενοποίηση. Παράλληλα, προσδιορίζεται η έννοια του «εξευρωπαϊσμού», που αποτελεί κεντρικό σημείο στην εργασία. Στη συνέχεια, περιγράφεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την εκπόνηση της εργασίας με έμφαση στην ποιοτική μέθοδο, την ανάλυση πρωτογενών πηγών και τη βιβλιογραφική επισκόπηση ως κύρια εργαλεία έρευνας.

Περνώντας στο κύριο μέρος της εργασίας, σκιαγραφείται το ιστορικό πλαίσιο εισόδου της Κύπρου στην Ένωση, οι προσπάθειες εξευρωπαϊσμού του Κυπριακού και η συμμετοχή τρίτων δρώντων σε κάθε φάση των ενταξιακών διαπραγματεύσεων. Συγχρόνως, καταγράφονται οι προσδοκίες που δημιούργησε στην κυπριακή κοινωνία και στην πολιτική εξουσία η πιθανότητα ένταξης της Κύπρου, αντιπαραβάλλοντάς τις με τις πραγματικές δυνατότητες και τα εμπόδια που αντιμετώπιζει η ΕΕ στην χάραξη πολιτικής. Ακολούθως, εξετάζεται το Σχέδιο Ανάν ως μελέτη περίπτωσης, καθώς αποτελεί την πιο συνεκτική και ολοκληρωμένη

προσπάθεια επίλυσης του Κυπριακού, άρρηκτα συνδεδεμένη με την ενταξιακή πορεία της Κύπρου.

Παράλληλα, αναλύεται η διαμόρφωση και η εφαρμογή της κυπριακής πολιτικής στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο η Κύπρος προωθεί τις προτεραιότητές της εντός της ΕΕ. Παρουσιάζονται επίσης, ορισμένες πρωτογενείς πηγές που αναδεικνύουν τις ενέργειες της ΕΕ αναφορικά με το Κυπριακό, μετά την ένταξη της Κύπρου, με σκοπό τον εντοπισμό και την αξιολόγηση του αντίκτυπου του εξευρωπαϊσμού. Έπειτα, επιχειρείται μία συγκριτική μελέτη ως προς τις σχέσεις της ΕΕ με την Τουρκία πριν και μετά την ένταξη της Κύπρου προκειμένου να γίνει αντιληπτή η επίδραση της Κυπριακής Δημοκρατίας στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Η τελευταία ενότητα επικεντρώνεται στη συνολική αποτίμηση της διαδικασίας του εξευρωπαϊσμού λαμβάνοντας υπόψη τις παραμέτρους που εξετάζονται. Τέλος, επισημαίνονται και συνοψίζονται τα βασικά συμπεράσματα που προέκυψαν από τη θεματική ανάλυση προσφέροντας μια συνολική εικόνα των ευρημάτων της εργασίας.

Κεφάλαιο πρώτο: Θεωρητικό και Ιστορικό υπόβαθρο

1.1 Θεωρητική θεμελίωση της έρευνας: Ο θεσμικός φιλελευθερισμός ως ερμηνευτικό πλαίσιο

Στο επιστημονικό πεδίο των Διεθνών Σχέσεων η θεωρία του φιλελευθερισμού είναι μία από τις κυρίαρχες και αντικρούει το τρίπτυχο του πεσιμισμού, της πρωτοκαθεδρίας του κράτους και της έμφασης στον ρόλο της στρατιωτικής ισχύος, που συνθέτουν τις βασικές αρχές του ρεαλισμού (Γκόφας & Τζιφάκης, 2017). Οι εκφραστές του φιλελευθερισμού επικεντρώνονται στην ενίσχυση κάθε είδους αλληλεξάρτησης. Σε αυτό το πλαίσιο, εστιάζουν στη θέσπιση διεθνών κανόνων και στη συμβολή μη κρατικών, διεθνικών δρώντων και διεθνών οργανισμών στην παγκόσμια πολιτική.

Οι θεσμοί αυτοί δημιουργούνται από τα κράτη με την προσδοκία ότι θα επηρεάσουν τα πρότυπα κρατικής συμπεριφοράς (Keohane & Martin, 1995) και η συνεισφορά τους σχετίζεται με τη διαφύλαξη της ειρήνης. Η εφαρμογή της θεωρίας στην πράξη επιχειρήθηκε μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με τη δημιουργία της Κοινωνίας των Εθνών που είχε ως πρωταρχικό στόχο την πρόληψη του πολέμου μέσω της εγκαθίδρυσης ενός συστήματος συλλογικής ασφάλειας (Γκόφας & Τζιφάκης, 2017). Η αδυναμία της Κοινωνίας των Εθνών να αποτρέψει το ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ώθησε την επιστημονική κοινότητα σε νέα πεδία έρευνας (π.χ. στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση) και σε πιο μετριοπαθείς εκτιμήσεις και προσδοκίες (Γκόφας & Τζιφάκης, 2017· Hill, 1993).

Η διεθνής συνεργασία σημείωσε θεαματική πρόοδο, σχετικά ανεμπόδιστα, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και κυρίως μετά το τέλος του διπολικού κόσμου, με τον πολλαπλασιασμό των τυπικών και άτυπων επαφών ανάμεσα στα κράτη, στις κοινωνίες και στις οικονομίες (Telò, 2010/2012), και την αύξηση του αριθμού των υποκειμένων που έχουν ρόλο στις διεθνείς σχέσεις (Keohane, 2019). Η μετατόπιση του διεθνούς συστήματος προς τη συνεργασία μέσα από τάσεις περιφερειοποίησης και παγκοσμιοποίησης στο πλαίσιο ενός δικτύου πολυμερών θεσμών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την υπερεθνικότητα και τον πλουραλισμό (Richmond, 2002). Σύμφωνα με τον Keohane (2010/2012), η ευρωπαϊκή οικοδόμηση και γενικότερα η

περιφερειακή ολοκλήρωση καταδεικνύουν ότι στη σύγχρονη εποχή συντελείται μια διευρυμένη διαδικασία θεσμοποίησης των διεθνών σχέσεων. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα μετασχηματίστηκε σε ενιαία αγορά και στη συνέχεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση που έχει πολιτική και νομισματική φύση (Telò, 2010/2012). Αυτή η πραγματικότητα έδωσε νέα ώθηση στη θεωρία του θεσμικού φιλελευθερισμού.

Ο σύγχρονος θεσμικός φιλελευθερισμός ή νεοφιλελευθερισμός έχει εγκαταλείψει την επιδίωξη για παγκόσμια ειρήνη (Γκόφας & Τζιφάκης, 2017). Μάλιστα έχει συμβιβαστεί με ορισμένες από τις παραδοχές του νεορεαλισμού: συμμερίζεται την πεποίθηση ότι το Βεστφαλινό παράδειγμα εξακολουθεί, σε έναν βαθμό, να διαμορφώνει τον σύγχρονο κόσμο (Telò, 2010/2012), αναγνωρίζει τις απειλές που κυοφορεί για τα κράτη το άναρχο διεθνές σύστημα, αποδέχεται την πρωτεύουσα σημασία του συστημικού επιπέδου ανάλυσης (Γκόφας & Τζιφάκης, 2017) και αντιμετωπίζει το κράτος ως έναν ενιαίο ορθολογικό δρώντα που λειτουργεί με γνώμονα το εθνικό συμφέρον και έχει κεντρική θέση στη διεθνή πολιτική (Lekakis, 2021). Παρόλα αυτά, η αναρχία δεν γίνεται αντιληπτή ως μία ανυπέρβλητη συνθήκη που καθορίζει νομοτελειακά τις διεθνείς σχέσεις. Τουναντίον, αποτελεί ένα γενικό πλαίσιο το οποίο δεν επαρκεί από μόνο του για να εξηγήσει τις ουσιαστικές διαφοροποιήσεις στα επίπεδα διακρατικής συνεργασίας, τόσο με την πάροδο του χρόνου, όσο και μεταξύ διαφορετικών περιφερειών (Γκόφας & Τζιφάκης, 2017). Βάσει αυτής της οπτικής, οι νεοφιλελεύθεροι ασχολούνται με τον αντίκτυπο που έχουν οι διεθνείς οργανισμοί στην άμβλυνση της αρνητικής επίδρασης της αναρχίας.

Οι νεοφιλελεύθεροι πιστεύουν πως η ανάπτυξη διεθνών θεσμών συνεισφέρει αφενός στη ρύθμιση των διακρατικών σχέσεων και αφετέρου στην ενίσχυση των κινήτρων για πολυμερή συνεργασία, καθώς συνθέτουν ένα ευνοϊκό κλίμα για την αναζήτηση ενιαίων συμφερόντων για τα κράτη (Keohane & Martin, 1995). Επιπλέον, χαρακτηριστικά όπως η συνοχή, η ισορροπία και η σταθερότητα στη λειτουργία των διεθνών θεσμών συμβάλλουν στον περιορισμό της αμοιβαίας δυσπιστίας, προάγουν μία κουλτούρα συνεργασίας και προσδίδουν προβλεψιμότητα στις διεθνείς σχέσεις (Γκόφας & Τζιφάκης, 2017). Έτσι, τα κράτη προσαρμόζονται και ανταποκρίνονται

στις υποχρεώσεις τους λόγω της αρχής της αμοιβαιότητας (αναμένοντας μελλοντικά κέρδη από τη συνέχιση της σύμπλευσης), της ανάγκης προστασίας της υπόληψής τους και για την αποφυγή κυρώσεων. Με αυτόν τον τρόπο, η σημασία των διεθνών οργανισμών και κανόνων έγκειται στη μείωση του κόστους συνεργασίας (Keohane & Martin, 1995) και συνεπώς στον περιορισμό των συγκρούσεων. Οι διεθνείς οργανισμοί αντιμετωπίζονται ως διαμεσολαβητές που παρέχουν διπλωματικές υπηρεσίες, γεφυρώνουν το χάσμα ανάμεσα στα εμπλεκόμενα μέρη ή αλλάζουν τη φύση της σύγκρουσης με ποικίλους τρόπους (Richmond, 2008).

Οι νεορεαλιστές ισχυρίζονται ότι τα κράτη συνάπτουν συνεργασίες δεδομένου ότι δεν πρόκειται να αποκομίσουν λιγότερα κέρδη από τους εταίρους τους (σχετικά κέρδη), ενώ οι νεοφιλελεύθεροι θεωρούν πως η απόφαση για συνεργασία λαμβάνεται από ένα κράτος μόνο βάσει των δικών του και μόνο αναμενόμενων οφελών (απόλυτα κέρδη) (Γκόφας & Τζιφάκης, 2017). Οι πληροφορίες που παρέχουν οι θεσμοί επιτρέπουν στα κράτη να εξέλθουν από το «δίλημμα του φυλακισμένου»¹ και να υπερβούν τις επιπτώσεις της αναρχίας.

Ο θεσμικός φιλελευθερισμός συνιστά κατάλληλο αναλυτικό εργαλείο για την προσέγγιση του Κυπριακού σε συνάρτηση με το ευρύτερο διεθνές περιβάλλον, καθώς υπερεθνικοί και διεθνείς οργανισμοί έχουν διαχρονικά διαδραματίσει ρόλο ζωτικής σημασίας στην εξέλιξη του προβλήματος. Αυτή η πραγματικότητα απέκτησε μία νέα διάσταση με την ενίσχυση των σχέσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας με την ΕΚ/ΕΕ. Ο θεσμικός φιλελευθερισμός υποστηρίζει ακόμη, ότι τα κράτη αναπτύσσουν συγκεκριμένες προσδοκίες από τη συλλογική τους δράση (Γκόφας & Τζιφάκης, 2017). Η ΕΕ αποτελεί ένα από τα πιο επιτυχημένα παράδειγμα θεσμοποίησης (Telò, 2010/2012), καθώς είναι ένας διεθνής δρων που οικοδομήθηκε στη βάση της αλληλεξάρτησης ως ενσάρκωση της καντιανής φιλελεύθερης αντίληψης για την ειρήνη, η οποία βασίζεται στη δημοκρατία, τη θεσμική συνεργασία, το εμπόριο και σε ένα κοινό σύνολο αξιών (Richmond, 20008).

¹ Όταν υπεραπλουστεύσουμε μία κατάσταση και χρησιμοποιήσουμε τη μέθοδο της ορθολογικής επιλογής ανάμεσα στη συνεργασία ή στον ανταγωνισμό, το αποτέλεσμα είναι ότι η συνεργασία αποδεικνύεται περισσότερο επωφελής από τη σύγκρουση. Το δίλημμα του φυλακισμένου επιβεβαιώνει σε όλους τους παίκτες ότι δεν υπάρχει ορθολογική εναλλακτική επιλογή που να υπερέχει της συνεργασίας (Telò, 2010/2012).

Είναι αξιοσημείωτο ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση προέκυψε από την οικειοθελή επιλογή μεγάλου αριθμού κρατών, που παλαιότερα ήταν εχθροί, να συνεργαστούν και να ενταχθούν σε νέες κοινές δομές διακυβερνητικού χαρακτήρα, αυτοπεριορίζοντας, εκχωρώντας και ασκώντας από κοινού την κυριαρχία τους μέσω μίας διαδικασίας η οποία είναι συγχρόνως διακρατική και υπερεθνική (Telò, 2010/2012). Το ευρωπαϊκό οικοδόμημα πλαισιώνεται από πανευρωπαϊκούς θεσμούς, προωθεί την παγκόσμια διακυβέρνηση και διαμορφώνει μία συλλογική ταυτότητα. Οι Moravcsik και Schimmelfennig (2009) περιγράφουν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως μια σειρά από ορθολογικές επιλογές εκ μέρους των κρατών, οι οποίες απορρέουν από τα συμφέροντά τους και από τον ρόλο των θεσμών στην κατοχύρωση της αξιοπιστίας των διακρατικών δεσμεύσεων.

Διαπιστώνεται, συνεπώς, μια αντίθεση ανάμεσα στα χαρακτηριστικά του Βεστφαλιανού κόσμου, όπως τα αυστηρά καθορισμένα σύνορα, η εδαφικότητα και η ιεραρχική δομή μεν, και στη μεταμοντέρνα φύση της ΕΕ από την άλλη (Diez, 2002a). Οι ευρωπαϊκές δομές έχουν καθιερώσει μία μετα-Βεστφαλιανή κοινότητα ασφάλειας (Sperling, 2008). Η πλήρης υπέρβαση των ιστορικών διλημάτων ασφαλείας στο εσωτερικό της Ένωσης την καθιστά ιδιαίτερα ελκυστική προς τα υπόλοιπα κράτη, προκαλώντας φαινόμενα «spillover» που ευνοούν τη συνεχώς αυξανόμενη σύγκλιση μεταξύ των κρατών μελών και την παράλληλη θεσμική ενίσχυση (Telò, 2010/2012). Παρόλα αυτά, η έννοια της κυριαρχίας σαφώς παραμένει ακρογωνιαίος λίθος της ταυτότητας των κρατών μελών και διατηρεί μείζονα ρόλο στη διαμόρφωση πολιτικής στην ΕΕ (Tsarouhas, 2021).

Ο Telò (2010/2012) σημειώνει πως εάν η σύνθετη αλληλεξάρτηση ενισχυθεί σε μία περιφέρεια, όπως συνέβη μεταπολεμικά με την ευρωπαϊκή κοινότητα, η στρατιωτική ισχύς χάνει τη σημασία της στην εν λόγω περιοχή. Η σκληρή ισχύς απουσιάζει λοιπόν από την ΕΕ, ενώ δίνεται έμφαση στην ήπια ισχύ. Σύμφωνα με τον ορισμό του Nye (2017), ήπια ισχύς είναι η ικανότητα ενός δρώντα να επιτυγχάνει τα επιθυμητά αποτελέσματα επηρεάζοντας τους άλλους μέσω της έλξης και της πειθούς, παρά μέσω του εξαναγκασμού ή της χρήσης βίας. Η εμβάθυνση της ολοκλήρωσης έχει πραγματοποιηθεί με την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ

το 1992, της Συνθήκης του Άμστερνταμ το 1997, της Συνθήκης της Νίκαιας το 2001 και της Συνθήκης της Λισαβόνας το 2010, επεκτείνοντας τη συνεργασία σε πολύ σημαντικούς τομείς (Koukoudakis, 2011).

Από τη σκοπιά του θεσμικού φιλελευθερισμού, είναι ενδιαφέρον να εξεταστεί κατά πόσο η συμμετοχή της Κύπρου σε έναν τέτοιο θεσμό, είχε ουσιώδη αντίκτυπο στις προσπάθειες επίλυσης του Κυπριακού. Οι απόψεις των νεορεαλιστών, ότι τα μικρά και στρατιωτικά αδύναμα κράτη δεν είναι σε θέση να ασκήσουν σημαντική επιρροή στη διεθνή πολιτική, ότι η σταθερή διεθνής συνεργασία είναι αδύνατη λόγω του φόβου για σχετικά κέρδη και ότι οι διεθνείς θεσμοί εξυπηρετούν τα συμφέροντα των ισχυρότερων κρατών, έρχεται σε αντιδιαστολή με τη φύση και τον τρόπο λειτουργίας της ΕΕ (Koukoudakis, 2011). Είναι λοιπόν σημαντική η διερεύνηση της πραγματικής επιρροής που μπορεί να έχει ένα μικρό κράτος στη διεθνή πολιτική μέσα από τη συμμετοχή του σε έναν οργανισμό, όπως η ΕΕ, και αντίστοιχα, είναι κρίσιμη η αξιολόγηση της εμπλοκής της Ένωσης στη διαχείριση του Κυπριακού, δεδομένης της ταυτότητας που έχει οικοδομήσει ως φορέας ειρήνης και σταθερότητας.

1.2 Το Κυπριακό και η Ευρωπαϊκή Ένωση: Ιστορική επισκόπηση

Η σύγχρονη ιστορία της Κύπρου είναι η ιστορία δύο ανταγωνιστικών εθνικισμών, που συνδέονται με τα κυρίαρχα στρατηγικά συμφέροντα εξωτερικών δυνάμεων (Souter, 1984). Η Κύπρος έχει αποτελέσει πεδίο συχνών εξωτερικών παρεμβάσεων διαφόρων τύπων, ειδικά από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 όταν οι Ελληνοκύπριοι, αντιτιθέμενοι στη βρετανική διοίκηση, ενέτειναν τις προσπάθειές τους για αυτοδιάθεση και ένωση με την Ελλάδα (Kontos, 2016). Σε αυτό το πλαίσιο, κατά τη δεκαετία του 1950 οι προσπάθειες του εθνάρχη Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' για αύξηση της διεθνούς υποστήριξης προς τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των Ελληνοκυπρίων βρήκαν απήχηση στην Ελλάδα, που παρά τους δεσμούς της με τη Βρετανία, έφερε το ζήτημα της αυτοδιάθεσης των Κυπρίων στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ για πρώτη φορά (Souter, 1984). Ο αγώνας κατά της βρετανικής αποικιακής εξουσίας κατέληξε σε έναν άβολο συμβιβασμό μεταξύ των κυπριακών και των διεθνών προτεραιοτήτων. Η εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960 και η ένταξή της στον ΟΗΕ διαμόρφωσαν μια νέα τάξη πραγμάτων που θεωρήθηκε ως το τέλος αναζήτησης λύσης του «Κυπριακού» που αποτελούσε έως τότε αποικιακό πρόβλημα (Χριστοδουλίδης, 2013).

Κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας, ενώ η ελληνική πλειοψηφία των Κυπρίων είχε ως στόχο την ένωση με την Ελλάδα, η τουρκική μειοψηφία επιδίωκε, εάν όχι την ενσωμάτωση της Κύπρου στην Τουρκία, τουλάχιστον τη διχοτόμηση του νησιού («Taksim») (Θεοφάνους, 2000· Souter, 1984). Το Σύνταγμα που απέκτησε η Κύπρος το 1960 ήταν ένας περίτεχνος και άκαμptos κώδικας που απέκλειε την «Ένωση» και το «Taksim», σχεδιασμένος για να εξυπηρετεί τις διακοινοτικές διαφορές διαμοιράζοντας την εξουσία και θεσμοθετώντας την εθνοτική διαφοροποίηση εντός του πολιτικού συστήματος (Souter, 1984).

Καθίσταται σαφές ότι η ανεξαρτησία της Κύπρου εδραιώθηκε σε αδύναμα θεμέλια, εφόσον δεν ανταποκρινόταν στα αισθήματα και τις προσδοκίες του κυπριακού λαού στο σύνολό του. Αυτή η πραγματικότητα εν μέρει οφειλόταν στο γεγονός ότι η ανεξαρτησία της Κύπρου δεν οδήγησε στη δημιουργία μιας ενιαίας εθνικής ταυτότητας στους κατοίκους του νησιού (Θεοφάνους, 2000). Η σύγχυση ανάμεσα

στις έννοιες της εθνικής ταυτότητας και της κρατικής υπόστασης σε συνδυασμό με τη δυσλειτουργική φύση του δοτού συντάγματος του νεοσύστατου κράτους, έγινε εμφανής πολύ σύντομα προκαλώντας συγκρούσεις όχι μόνο ανάμεσα στις δύο διακριτές κοινότητες, αλλά ανάμεσα και σε παρατάξεις της ίδιας κοινότητας.

Το σύνταγμα και οι προβληματικές του διατάξεις (όπως το δικαίωμα αρνησικυρίας του Τουρκοκύπριου Αντιπροέδρου του κράτους, η ανάγκη διπλής πλειοψηφίας για την έγκριση σημαντικών νομοσχεδίων και πάνω απ' όλα το γεγονός ότι η εδαφική ακεραιότητα και ανεξαρτησία της χώρας τελούσαν υπό τις εγγυήσεις της Ελλάδας, της Τουρκίας και του Ηνωμένου Βασιλείου) εμπεριείχαν τις ρίζες της διχόνοιας και του διαμελισμού (Θεοφάνους, 2000). Η παραχώρηση μεγάλης κλίμακας μειονοτικών δικαιωμάτων στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, έκανε τους ήδη απογοητευμένους Ελληνοκυπρίους να αισθάνονται ότι το Σύνταγμα τούς στερούσε το δικαίωμα των ίσων ευκαιριών (Souter, 1984).

Δεν ήταν, επομένως, παράδοξη η πρόταση του Προέδρου Μακαρίου Γ' για τροποποίηση του Συντάγματος το 1963, με στόχο τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών λήψης αποφάσεων (Nugent, 1997). Για τους Τουρκοκύπριους όμως, αυτή η επιδίωξη συνιστούσε απειλή για τα κατοχυρωμένα τους δικαιώματα. Η διαφορετική οπτική των δύο κοινοτήτων ήταν η αφετηρία για την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από τον κυβερνητικό μηχανισμό και τη νομοθετική εξουσία, το ξέσπασμα εκτεταμένης διακοινοτικής βίας, και την αυξανόμενη ένταση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας (Nugent, 1997). Λόγω των συγκρούσεων του 1963 στη Λευκωσία και σε άλλα μέρη του νησιού, βρετανικά στρατεύματα επενέβησαν, εγκαθιδρύοντας την «Πράσινη Γραμμή» που εξακολουθεί να χωρίζει την πρωτεύουσα αφήνοντας το νησί διαιρεμένο σε περιοχές ελληνοκυπριακού και τουρκοκυπριακού ελέγχου. Στη συνέχεια έδωσαν τη θέση τους στην ειρηνευτική δύναμη των Ηνωμένων Εθνών, την UNFICYP (Souter, 1984).

Ενώ διαχρονικά οι εμπλεκόμενοι στο Κυπριακό είναι πολλοί άλλοι πέρα από τους κατοίκους της Κύπρου (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024) κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, το Κυπριακό αντιμετωπίστηκε διεθνώς ως ένα διακοινοτικό πρόβλημα (Θεοφάνους, 2000). Σε κάθε στάδιο της εξέλιξης του ζητήματος η

εμπλοκή νέων δρώντων σε αυτό αναπόφευκτα επηρέασε τις ισορροπίες ισχύος του πεδίου (Özcan & Onursal-Beşgöl, 2024). Η πολιτική αστάθεια στην Ελλάδα, οι τουρκικές απαιτήσεις, ο ελληνοτουρκικός ανταγωνισμός και τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων (εν μέσω του Ψυχρού Πολέμου) συνδυάστηκαν δημιουργώντας ένα μοτίβο εκτεταμένων ξένων επεμβάσεων, οι οποίες κορυφώθηκαν το 1974 και υπονόμευσαν επανειλημμένα την κυριαρχία της Κύπρου (Kontos, 2016· Koukoudakis, 2011).

Αυτή ήταν η επικρατούσα κατάσταση για την επόμενη δεκαετία, παρά τις εντατικές διακοινοτικές συνομιλίες υπό την αιγίδα του ΟΗΕ μεταξύ 1968-1974 με σκοπό τον τερματισμό της βίας και την επιστροφή στο πλαίσιο συνύπαρξης του 1960 (Demetriou, 2008· Nugent, 1997). Τις συνομιλίες διεξήγαγαν ο Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων Γλαύκος Κληρίδης και ο εκπρόσωπος των Τουρκοκυπρίων Rauf Denktas και ήταν αρκετά επιτυχημένες, ενώ η συστηματική αποσταθεροποίηση και υπονόμηση του κυπριακού καθεστώτος από τη στρατιωτική δικτατορία στην Αθήνα όξυνε τις υφιστάμενες εντάσεις και επιβάρυνε την ήδη εύθραυστη κατάσταση με πρόσθετες προκλήσεις (Demetriou, 2008· Souter, 1984).

Το πραξικόπημα που οργάνωσε η δικτατορία των Συνταγματαρχών στην Κύπρο, τον Ιούλιο του 1974, με σκοπό την ανατροπή του Μακαρίου έδωσε την ευκαιρία στην Τουρκία να απαντήσει βάσει της Συνθήκης Εγγυήσεως του 1960, με εισβολή στο νησί προβάλλοντας ως πρόσχημα την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης (Nugent, 1997). Έτσι, παρότι οι διαπραγματεύσεις μέχρι εκείνο το σημείο υποδήλωναν μια σχετική επιτυχία του διεθνούς παράγοντα, και κυρίως του ΟΗΕ, στην αποκλιμάκωση της σύγκρουσης, το πραξικόπημα ανέδειξε την ευπάθεια αυτής της επιτυχίας απέναντι στις ριζοσπαστικές εθνικιστικές δυνάμεις (Demetriou, 2008). Ακόμα και μετά τη σύλληψη των ηγετών του πραξικοπήματος και την επιστροφή του Μακαρίου στην εξουσία, τα τουρκικά στρατεύματα δεν αποσύρθηκαν και συνεχίζουν μέχρι και σήμερα να κατέχουν το 37% του εδάφους του νησιού (Nugent, 1997).

Η εισβολή αλλοίωσε τη δημογραφική δομή της Κύπρου και προκάλεσε μαζική κοινωνική αποδιάρθρωση. Περίπου 3.500 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους κατά τη

διάρκεια του πραξικοπήματος και της εισβολής ενώ αρκετοί ακόμη και σήμερα αγνοούνται. Γύρω στους 180.000 Ελληνοκύπριους εγκατέλειψαν τα σπίτια και τις περιουσίες τους και 65.000 Τουρκοκύπριοι μετακινήθηκαν στο βόρειο τμήμα του νησιού. Εκεί μεταφέρθηκαν από την Τουρκία έποικοι και κατοχικά στρατεύματα (Souter, 1984). Το Κυπριακό μετεξελίχθηκε κατ' αυτόν τον τρόπο σε ένα ζήτημα παράνομης κατοχής και διαίρεσης ενός κράτους (Koukoudakis, 2011) και εμποτίστηκε από διάφορους άλλους παράγοντες που ενίσχυσαν την πολυπλοκότητά του. Το 1983 πραγματοποιήθηκε διακήρυξη ανεξαρτησίας του κατεχόμενου βόρειου τμήματος της Κύπρου, μία ενέργεια η οποία κρίνεται ως παράνομη και αποσχιστική μέσω των ψηφισμάτων 541/83 και 550/84 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (Nugent, 1997). Η διεθνής κοινότητα αρνείται την αναγνώριση της «ΤΔΒΚ».

Από το 1974, η Τουρκία είναι η κυρίαρχη ξένη παρουσία στην Κύπρο, με την ικανότητα να διαμορφώνει στρατηγικές εξελίξεις επηρεάζοντας άμεσα την τουρκοκυπριακή πολιτική σκηνή. Στην πράξη, έχει γίνει εγγυήτρια όχι του Συντάγματος του 1960, αλλά της διαίρεσης του νησιού (Souter, 1984). Η τρέχουσα διαίρεση τελεί υπό την επίβλεψη δυνάμεων του ΟΗΕ που έχουν εγκαταστήσει τη «γραμμή κατάπαυσης του πυρός» κατά μήκος του νησιού. Από το 1974, κάθε νέα προσπάθεια επίλυσης των διακοινοτικών διαφορών έπρεπε να λαμβάνει υπόψη τον φυσικό τους διαχωρισμό, την κυρίαρχη στρατηγική θέση της Τουρκίας (Souter, 1984) και τα σημεία που παρέμεναν αγεφύρωτα: τη διεθνή διάσταση που ήταν στο προσκήνιο του ελληνοκυπριακού ενδιαφέροντος και θέματα διακυβέρνησης, εσωτερικής ασφάλειας και αυτονομίας που είχαν προτεραιότητα για τους Τουρκοκύπριους (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Δύο συναντήσεις «υψηλού επιπέδου» έλαβαν χώρα μεταξύ των ηγετών των δύο κοινοτήτων, του Μακάριου και του Denktas τον Φεβρουάριο του 1977, και του Σπύρου Κυπριανού και του Denktas τον Μάιο του 1979. Κατάφεραν να δώσουν τις κατευθυντήριες γραμμές για τις μελλοντικές διαπραγματεύσεις, και συμφωνήθηκε η βάση της «διζωνικής δικοινοτικής ομοσπονδίας» ως σημείο αναφοράς για τη λύση του Κυπριακού (Θεοφάνους, 2000). Η ομοσπονδιακή προοπτική άρχισε να διαφαίνεται ως ένα διορθωτικό και θεραπευτικό μοντέλο υπέρβασης του αδιεξόδου

με σκοπό την αποφυγή της de jure δημιουργίας δύο κρατών (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Προκρίθηκε ως μια συμβιβαστική επίλυση της διένεξης, επειδή, όπως έχουν δείξει σφυγμομετρήσεις της κοινής γνώμης, είναι η δεύτερη καλύτερη επιλογή των μελών των δύο κοινοτήτων. Η πρώτη προτίμηση των Ελληνοκυπρίων αφορά ένα ενιαίο κράτος ενώ η πρώτη των Τουρκοκυπρίων είναι η λύση δύο κρατών (Sözen & Şahin, 2024).

Συμπεραίνουμε λοιπόν πως το «Κυπριακό» είναι στην ουσία δύο προβλήματα: το ένα διακοινοτικό και το άλλο αφορά τη σχέση της Κύπρου με τα γειτονικά της κράτη (Souter, 1984). Και στους δύο αυτούς άξονες επικρατεί ανταγωνισμός για εδαφικό έλεγχο και πολιτική επιρροή. Επίσης, η μελέτη της περίπτωσης της Κύπρου δείχνει μία εξωτερική πολιτική καθοδηγούμενη από τις ιδέες του θεσμικού φιλελευθερισμού, καθώς η Κυπριακή Δημοκρατία έχει αξιοποιήσει τη συμμετοχή της σε διεθνείς οργανισμούς, τα διαθέσιμα εργαλεία του διεθνούς συστήματος και το διεθνές δίκαιο για την προάσπιση των συμφερόντων της. Εξαρχής, η διεθνοποίηση του προβλήματος ήταν μία από τις βασικές στρατηγικές της Κυπριακής Δημοκρατίας (Seros, 2008). Βασική επιδίωξη είναι η άσκηση πίεσης στην Τουρκία, καθώς «ένα εμπειρικό δεδομένο που όφειλε να είναι εμπεδωμένη διαπίστωση είναι ότι η καλύτερευση των ελληνοτουρκικών σχέσεων είναι μεν αναγκαία, όχι όμως ικανή συνθήκη θεραπείας των αρρυθμιών του Κυπριακού» (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024, σ.18).

Οι εξελίξεις στο νησί επηρεάζουν ευρύτερες περιφερειακές δυναμικές πέρα από την επικράτειά του, λόγω της γεωστρατηγικής του σημασίας (Koukoudakis, 2011). Ταυτόχρονα, η διεθνής διάσταση του κυπριακού προβλήματος σχετίζεται με τα ακόλουθα σημεία:

- την εισβολή και κατοχή τμήματος μιας μικρής χώρας από μία ισχυρότερη γειτονική χώρα και την αντίδραση της διεθνούς κοινότητας,
- τη χρήση βίας για την επιβολή συγκεκριμένων πολιτικών επιδιώξεων και ως μέσου προώθησης στρατηγικών στόχων,
- το μέλλον των μη μονοεθνικών κρατών σε έναν κόσμο αλληλεξάρτησης και συνεχών πληθυσμιακών ανακατάταξεων (Θεοφάνους, 2000).

Δύο χρόνια πριν την υπογραφή των Συμφωνιών της Ζυρίχης-Λονδίνου (1959) και την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, υπογράφηκε η Συνθήκη της Ρώμης (1957), με την οποία δημιουργήθηκε η ΕΟΚ. Η ΕΟΚ (και η Ευρατόμ) ήταν η μετεξέλιξη της ΕΚΑΧ, όταν τα ιδρυτικά μέλη αποφάσισαν να επεκτείνουν τη συνεργασία τους και σε άλλους τομείς της οικονομίας (Ευρωπαϊκή Ένωση, χ.χ.). Ο Zervakis (2002) προβαίνει σε έναν παραλληλισμό ανάμεσα στις δύο αυτές οντότητες, την Κυπριακή Δημοκρατία και τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, οι οποίες εμφανίστηκαν χωρίς ιστορικό προηγούμενο. Επειδή δεν ήταν τυπικοί διεθνείς πολιτικοί παράγοντες, δεν συμπορεύονταν με το ευρύτερο πολιτικό τοπίο της εποχής. Λόγω των θεσμικών ρυθμίσεων και των εξουσιών τόσο της ΕΟΚ όσο και της Κυπριακής Δημοκρατίας, αυτοί οι δρώντες δεν έμοιαζαν ούτε με διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΗΕ, ούτε με κλασικά κυρίαρχα έθνη-κράτη. Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 1993, η ΕΟΚ ενσωματώθηκε στον πρώτο πυλώνα της ΕΕ (Ευρωπαϊκή Ένωση, χ.χ.).

Η δημιουργία υπερεθνικών οργάνων με νομικές αρμοδιότητες σε συγκεκριμένους τομείς πολιτικής (όπως η εσωτερική αγορά), η εφαρμογή του ευρωπαϊκού δικαίου στα κράτη μέλη, η καθιέρωση άμεσων εκλογών για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο από το 1979, και η εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος το 1999/2002, αποτελούν ενδείξεις της ιδιαιτερότητας της ΕΕ (Zervakis, 2002). Από την άλλη, τα χαρακτηριστικά της «ατελούς κρατικής υπόστασης» της Κύπρου (Brewin, 2000) έχουν ήδη αναφερθεί. Σε αυτά περιλαμβάνεται και η περιορισμένη άσκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας εξαιτίας της ύπαρξης αγγλικών στρατιωτικών βάσεων στην επικράτεια, η οποία προσδίδει ένα αναχρονιστικό χαρακτηριστικό συγκρίσιμο με το καθεστώς των Τεσσάρων Δυνάμεων του Βερολίνου (Brewin, 2000· Zervakis, 2002).

Μετά την επανένωση της Γερμανίας το 1990, τα μέλη της ΕΕ άρχισαν να επεκτείνουν σταδιακά τη σύνδεσή τους, η οποία αρχικά ήταν κυρίως οικονομικής φύσης, σε μία πιο ολοκληρωμένη πολιτική ένωση. Καθώς οι οικονομίες των ευρωπαϊκών κρατών ενοποιούνταν σταδιακά, ο εθνικισμός ο οποίος είχε οδηγήσει σε δύο παγκόσμιους πολέμους άρχισε να εξασθενεί (Zervakis, 2002). Τις τελευταίες δεκαετίες, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει εξελιχθεί σε ένα πραγματικό «success story» όσον αφορά την

ειρήνη και τη σταθερότητα μεταξύ των μελών της, τα οποία χειρίζονται τις μεταξύ τους συγκρούσεις χωρίς βία και χωρίς την ανάγκη μιας υπερεθνικής αρχής που να κατέχει το μονοπώλιο της εξουσίας (Zervakis, 2002).

Έχοντας σκιαγραφήσει τον μετα-Βεσφαλιανό χαρακτήρα της Ένωσης και τις βασικές πτυχές του Κυπριακού, αναδεικνύονται ως ιδιαίτερα συναφή στην αλληλεπίδραση μεταξύ ΕΕ και Κυπριακού πέντε ζητήματα: η εδαφικότητα, η ταυτότητα, ο ρόλος των συνόρων, η κυριαρχία και η πολυπλοκότητα της πολιτικής οργάνωσης (Diez, 2002a). Το Κυπριακό αποτελεί μία σύγκρουση άμεσα συνδεδεμένη με αυτές τις έννοιες. Τα χαρακτηριστικά του status quo στην Κύπρο (και συγκεκριμένα το γεγονός ότι ένας σημαντικός αριθμός ξένων στρατευμάτων βρίσκεται στο νησί, ότι μία διεθνώς μη αναγνωρισμένη οντότητα έχει κηρύξει την ανεξαρτησία της στο κατεχόμενο τμήμα, η συνεχιζόμενη διαίρεση και ο ευρύτερος ελληνοτουρκικός ανταγωνισμός) (Karatas, 2011) έρχονται σε σαφή αντίθεση με τις αρχές της ΕΕ.

Και οι δύο κοινότητες στην Κύπρο έχουν θεμελιώσει αξιώσεις για μια εκδοχή κυριαρχίας βασισμένη στην προσομοίωση των χαρακτηριστικών του έθνους-κράτους (Richmond, 2005). Με αφετηρία αυτό το ζήτημα, αναδύονται προβλήματα νομιμότητας στην κοινοτικά προσανατολισμένη πολιτεία που προσφέρει το πλαίσιο της ΕΕ που αντιβαίνει στον κρατοκεντρικό κόσμο του ΟΗΕ (Richmond, 2005). Κομβικά συστατικά του ευρωπαϊκού πλαισίου είναι η αναπροσαρμογή της έννοιας της κυριαρχίας και η υπέρβαση της εδαφικότητας (Ruggie, 1993), η οποία περιλαμβάνει την αποδυνάμωση του δεσμού ανάμεσα στην επικράτεια και την ταυτότητα (Diez, 2002a). Ο Ruggie (1993), χαρακτήρισε την Ένωση ως την πρώτη πραγματικά μεταμοντέρνα μορφή διεθνούς πολιτικής οργάνωσης.

Η αντίφαση αυτή προέκυψε εξ αρχής ως πηγή επιπλοκών στη σχέση Κυπριακής Δημοκρατίας και ΕΕ, θέμα το οποίο θα εξεταστεί εκτενέστερα παρακάτω. Από τη στιγμή που η Κύπρος εξέφρασε την επιθυμία ένταξης στην Ένωση, το Κυπριακό αποτέλεσε το κυρίαρχο εμπόδιο, περιπλέκοντας και καθυστερώντας σημαντικά την ενταξιακή διαδικασία. Εντούτοις, με την προσχώρηση της Κύπρου στην Ένωση το 2004, το Κυπριακό αποτελεί πλέον επισήμως ευρωπαϊκό πρόβλημα (Koukoudakis, 2011). Συγχρόνως, όλες οι πλευρές της αντιπαράθεσης αναπτύσσουν σχέσεις με την

ΕΕ με διαφορετικούς τρόπους. Η Τουρκία, παραμένει εκτός, αλλά είναι υποψήφια προς ένταξη χώρα, ενώ οι Τουρκοκύπριοι βρίσκονται σε αδιέξοδο, λόγω του εδαφικού και διοικητικού διαχωρισμού τους από την Κυπριακή Δημοκρατία. Αυτό συνεπάγεται ότι, παρόλο που ολόκληρη η Κύπρος αποτελεί έδαφος της ΕΕ, το ευρωπαϊκό κεκτημένο δεν εφαρμόζεται στις περιοχές όπου η Κυπριακή Δημοκρατία δεν ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο, δηλαδή στο βόρειο τμήμα του νησιού (Kyris, 2013). Στο σύγχρονο πλαίσιο, εκτός από την ένταξη στην ΕΕ, τρία ακόμη σημαντικά γεγονότα στην πολιτική ιστορία της Κύπρου επηρέασαν την πορεία του Κυπριακού: το δημοψήφισμα για το σχέδιο Ανάν το 2004, οι συνομιλίες στο Κραν Μοντανά το 2017 και η ανακάλυψη αποθεμάτων υδρογονανθράκων στην ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας (Lekakis, 2021).

1.3 Η έννοια του εξευρωπαϊσμού

Η σημασία του «εξευρωπαϊσμού» (Europeanization) είναι κεντρική για την κατανόηση του θέματος. Αποτελεί στην ουσία μια διαδικασία αλλαγών που προκαλεί στις εθνικές δομές η ΕΕ. Έχει ως πυρήνα τις ευρωπαϊκές αποφάσεις και επιδρά σε τομείς όπως η οργανωτική προσαρμογή και η ευθυγράμμιση με τα ευρωπαϊκά πρότυπα (Alpan, 2021· Ulusoy, 2008a). Για τα υποψήφια κράτη αυτή η διαδικασία αρχίζει, όταν συμμορφωθούν με τα υπάρχοντα κριτήρια ένταξης (κριτήρια της Κοπεγχάγης), τα οποία λειτουργούν ως ο δίαυλος του εξευρωπαϊσμού (Ulusoy, 2008a).

Επιδιώκοντας το έργο της διεύρυνσης, η ΕΕ απαιτεί από τις υποψήφιες χώρες να υιοθετήσουν με συνέπεια το κοινοτικό δίκαιο. Οι κανόνες της ΕΕ έχουν σχέση με τον εκδημοκρατισμό, το κράτος δικαίου, τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και συγκεκριμένες οικονομικές και διοικητικές προσαρμογές για την εναρμόνιση των μηχανισμών του κράτους με το ευρωπαϊκό κεκτημένο (Tsakonas, 2008). Με βάση τα κριτήρια ένταξης, η ΕΕ εφαρμόζει μια πολιτική αιρεσιμότητας, που συμβαδίζει με την προσδοκία ότι μόλις η υποψήφια χώρα εκπληρώσει όλες τις προϋποθέσεις, μπορεί να ενταχθεί στην ΕΕ (Lippert, 2021). Η Επιτροπή αποτελεί το εποπτικό όργανο για την παρακολούθηση της προόδου των υποψηφίων χωρών. Ο εξευρωπαϊσμός είναι πιο δύσκολος για τα κράτη όσον αφορά την εξωτερική πολιτική και την ασφάλεια, καθώς η εναρμόνιση με τις ευρωπαϊκές απαιτήσεις συχνά θέτει σε δοκιμασία τα εθνικά συμφέροντα και ζητήματα κυριαρχίας σε αυτούς τους στρατηγικά σημαντικούς τομείς (Ulusoy, 2008a).

Η ΕΕ αντιμετωπίζει τη διαδικασία διεύρυνσης ως έναν μηχανισμό που συμβάλλει στην σταθερότητα, την ευημερία και την ενίσχυση της ασφάλειας των κρατών και ως ευκαιρία να συμφιλιώσει τα κράτη της ηπείρου μετά από δεκαετίες συγκρούσεων (Tsakonas, 2008). Ως εκ τούτου, η διεύρυνση, και συνεπώς ο εξευρωπαϊσμός, είναι διαδικασίες προώθησης της ειρήνης ή και επίλυσης συγκρούσεων (Eralp & Beriker, 2005). Εξάλλου, οι ίδιοι οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής της ΕΕ συχνά περιγράφουν την ΕΕ ως φορέα διαφύλαξης και προώθησης της ειρήνης. Αυτή η ρητορική προσδίδει νομιμοποίηση στην ολοκλήρωση (Diez, 2002b). Έτσι, η ΕΕ λειτουργεί ως

πόλος έλξης, χαρακτηριστικό που πηγάζει από την κανονιστική της ικανότητα να καθορίζει τα όρια της κρατικής συμπεριφοράς (Tsakonias, 2008). Εντούτοις, είναι δύσκολο να προσδιοριστεί ο βαθμός στον οποίο έχει συνεισφέρει η ολοκλήρωση στη διατήρηση της ειρήνης μεταξύ των κρατών μελών τις τελευταίες δεκαετίες, καθώς δεν μπορεί εύκολα να απομονωθεί η επίδρασή της από άλλους παράγοντες, όπως η οικονομική ευημερία ή ο εκδημοκρατισμός (Diez, 2002b).

Στο πλαίσιο του Κυπριακού προβλήματος, ο «εξευρωπαϊσμός» χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη διαδικασία εσωτερίκευσης της σύγκρουσης στην ΕΕ, την αναγωγή της δηλαδή από το εθνικό επίπεδο στο ευρωπαϊκό. Όπως προαναφέρθηκε, η διαχρονική στρατηγική της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι η «προβολή» ή εξωτερίκευση των εθνικών της προτεραιοτήτων σε διεθνή fora (Sepos, 2008). Η προσπάθεια εξευρωπαϊσμού του εθνικού ζητήματος αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι αυτής της στρατηγικής, συνιστώντας προτεραιότητα της κυπριακής εξωτερικής πολιτικής. Η πορεία προς τον εξευρωπαϊσμό προέκυψε μέσω της συνειδητοποίησης ότι οι υπόλοιπες τακτικές της ελληνοκυπριακής εξωτερικής πολιτικής (διακοινοτικοί διάλογοι, διεθνοποίηση του προβλήματος, στενή σχέση με την Ελλάδα, αμερικανική διαμεσολάβηση) δεν ήταν αρκετές προκειμένου να υπάρξει μία δίκαιη και βιώσιμη λύση στο κυπριακό πρόβλημα (Sepos, 2008· Tsardanidis & Nicolau, 1999).

Μεθοδολογία

Η ενότητα αυτή αποσκοπεί στην παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο προσεγγίστηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα, καθώς και στην αιτιολόγηση της επιλογής των μεθοδολογικών εργαλείων που αξιοποιήθηκαν για τη διερεύνηση του θέματος. Η παρούσα εργασία βασίζεται στην ποιοτική μέθοδο, καθώς στόχος είναι η εις βάθος κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση επηρέασε τη στάση της Ένωσης απέναντι στο Κυπριακό πρόβλημα, και η σύγκριση μεταξύ των προσδοκιών του εξευρωπαϊσμού και των αποτελεσμάτων που τελικά προέκυψαν.

Η περίπτωση Σχεδίου Ανάν επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης καθώς η αποδόμηση των εξελίξεων και της στάσης των εμπλεκόμενων μερών πριν και μετά τα δημοψηφίσματα, προσφέρει χρήσιμο υλικό για την αξιολόγηση του ρόλου της ΕΕ στο ζήτημα, ο οποίος υπήρξε εκείνη την περίοδο ιδιαίτερα δυναμικός. Η βιβλιογραφική επισκόπηση εμπλουτίζεται από την ανάλυση πρωτογενών πηγών (όπως ψηφίσματα και επίσημα κείμενα πολιτικής της ΕΕ) που αφορούν την Κύπρο, με σκοπό τον εντοπισμό επαναλαμβανόμενων μοτίβων, την ανίχνευση περιορισμών και την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των διαθέσιμων μέσων παρέμβασης της Ένωσης. Συν τοις άλλοις, παρατίθεται συγκριτική μελέτη της πολιτικής της ΕΕ για το Κυπριακό πριν και μετά την ένταξη της Κύπρου, ως προς τις σχέσεις της Ένωσης με την Τουρκία και τη φύση της εμπλοκής της στο ζήτημα.

Το συγκεκριμένο πλαίσιο έρευνας κρίνεται ως το καταλληλότερο για τις απαιτήσεις του θέματος, αφού επιτρέπει τον καθορισμό του βαθμού επιρροής της ΕΕ στο Κυπριακό πριν και μετά τον εξευρωπαϊσμό, καθώς και τη στοιχειοθέτηση του τρόπου με τον οποίο αυτή η διαδικασία μετατόπισε την ίδια την προσέγγιση της Ένωσης στο πρόβλημα. Με αυτόν τον τρόπο θα τεκμηριωθεί η επιβεβαίωση ή η απόρριψη της αρχικής ερευνητικής υπόθεσης, σύμφωνα με την οποία η ένταξη της Κύπρου στο ευρωπαϊκό πλαίσιο είχε συνολικά θετική επίδραση, όμως απέδωσε περιορισμένα αποτελέσματα σε σύγκριση με τις αρχικές προσδοκίες. Η θεωρία του θεσμικού φιλελευθερισμού αποτελεί το κύριο αναλυτικό εργαλείο της εργασίας και χρησιμοποιείται κατεξοχήν για την ερμηνεία των υπό εξέταση ζητημάτων.

Κεφάλαιο δεύτερο: Η εξέλιξη της ευρωπαϊκής πορείας της Κύπρου

2.1 Η ιστορική διαδρομή προς τον εξευρωπαϊσμό

Η αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Ελλάδα και ανάληψη της εξουσίας από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή έφεραν στο προσκήνιο την άποψη περί πρωτοκαθεδρίας της Λευκωσίας στο Κυπριακό, καθώς η θεωρία του εθνικού κέντρου είχε σε σημαντικό βαθμό απαξιωθεί από τα γεγονότα του 1974 (Χριστοδουλίδης, 2013). Έχοντας υπόψη ότι μετά το 1974 η κρατική υπόσταση της Κυπριακής Δημοκρατίας ήταν υπό αμφισβήτηση από την Άγκυρα, η υπεροχή της Λευκωσίας στον χειρισμό του Κυπριακού, επιβαλλόταν, όχι μόνο εξαιτίας της προφανούς υπαρξιακής απειλής, αλλά και λόγω της ανάγκης προάσπισης της διεθνούς της ταυτότητας. Επιπρόσθετα, το δόγμα της συμπαράστασης της Αθήνας προς τη Λευκωσία ενδεχομένως εξυπηρετούσε και λόγους πολιτικής σκοπιμότητας. Εφόσον η Ελλάδα και η Κύπρος είχαν διαφορετικό προσανατολισμό στην εξωτερική πολιτική (η Κύπρος ήταν μέλος του Κινήματος των Αδεσμεύτων), σε περίπτωση που η Λευκωσία ακολουθούσε μία γραμμή σχετικά με το Κυπριακό που δεν έβρισκε σύμφωνη τη Δύση, ο Καραμανλής ήταν σε θέση «να υποστηρίξει στους συμμάχους του σε NATO και ΕΟΚ την δική του αθωότητα, εφόσον η Κυπριακή Δημοκρατία ως ανεξάρτητο κράτος αποφασίζει, και η Ελλάδα λόγω ιστορικής σχέσεως υποχρεωτικά συμπαρίσταται» (Χριστοδουλίδης, 2013, σ.236-237).

Ο Καραμανλής, υπέρμαχος του πλαισίου της Δύσης, θεωρούσε ότι η Κύπρος θα έπρεπε να είχε ακολουθήσει παράλληλη πολιτική με την ελληνική και να ενταχθεί σε όλους τους οργανισμούς στους οποίους συμμετείχε και η Ελλάδα, όπως το NATO και η ΕΟΚ, ώστε να προωθούνται οι ελληνικές θέσεις μέσω της διπλής ψήφου, γεγονός που θα ενίσχυε τη δυναμική των δύο χωρών στο διεθνές στερέωμα και με την πάροδο του χρόνου θα οδηγούσε στην ένωση (Χριστοδουλίδης, 2013). Ο Μακάριος, στην τελευταία επίσκεψή του στην Αθήνα το 1977, συμφώνησε με τον Έλληνα πρωθυπουργό πως η αναζήτηση λύσης του Κυπριακού θα πρέπει να επιδιωχθεί μέσα από τους δυτικούς θεσμούς, όχι μόνο γιατί η Δύση εν αντιθέσει με την Ανατολή έχει συμφέρον στην εξεύρεση λύσης (καθώς το ζήτημα δημιουργούσε τριβές ανάμεσα στα μέλη του NATO), αλλά και επειδή εάν η Κύπρος απομακρυνόταν

από το δυτικό πλαίσιο θα πολλαπλασιάζονταν οι δυνάμεις της Τουρκίας η οποία παρέμενε σε αυτό (Χριστοδουλίδης, 2013).

Μετά τον θάνατο του Μακαρίου, ο νέος Πρόεδρος της Κύπρου Σπύρος Κυπριανού σε ομιλία του ενώπιον της Βουλής τόνισε ότι παρά τις πικρίες που προκάλεσε στην Κύπρο μερίδα του δυτικού κόσμου, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Δυτική Ευρώπη ήταν στην καλύτερη θέση να συμβάλουν στην επίλυση του Κυπριακού ακολουθώντας τις αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών, καθώς θα μπορούσαν να ασκήσουν αποτελεσματική πίεση στην Τουρκία (Χριστοδουλίδης, 2013). Ταυτόχρονα, αναφέρθηκε στη διατήρηση του αδέσμευτου χαρακτήρα της εξωτερικής πολιτικής της Κύπρου και στην προσήλωση στο Κίνημα, διότι τα μέλη του είχαν συμπαρασταθεί ενεργά στην Κύπρο στο βήμα του ΟΗΕ και σε άλλα διεθνή βήματα. Το 1979, σε συνάντηση του Κυπριανού με τον Καραμανλή, τέθηκε από τον Καραμανλή το θέμα της ένταξης της Κύπρου στην ΕΟΚ ως μακροχρόνιος στόχος, με την αιτιολογία ότι θα προσφέρει ασφάλεια στον κυπριακό λαό σε αντίθεση με το κίνημα των Αδεσμεύτων το οποίο μετά το θάνατο του ηγέτη της Γιουγκοσλαβίας, Josip Broz Tito, θα αποδυναμωνόταν (Χριστοδουλίδης, 2013).

Η εκλογή του Ανδρέα Παπανδρέου στη θέση του πρωθυπουργού το 1981, σηματοδότησε τη μετατόπιση της στάσης της Ελλάδας απέναντι στο Κυπριακό από αυτή της συμπαρατάσεως στο δόγμα της συμπαρατάξης (Χριστοδουλίδης, 2013). Ο ίδιος συντάχθηκε με την πολιτική της διεθνοποίησης του Κυπριακού, αναφέροντας μάλιστα ότι Αθήνα θα αναλάμβανε «σταυροφορία» για την ενημέρωση της παγκόσμιας κοινής γνώμης. Η εκστρατεία της ελληνικής κυβέρνησης κατά τις δεκαετίες 1980 και 1990 ακολούθησε μία ισχυρή και επιθετική γραμμή (Christou, 2010), η οποία περιλάμβανε ενεργές επιχειρήσεις κινητοποίησης του NATO και της ΕΟΚ, της οποίας η Ελλάδα έγινε πλήρες μέλος το 1981, παρά το πολιτικό κόστος, προβάλλοντας το Κυπριακό ως θέμα εισβολής και κατοχής (Χριστοδουλίδης, 2013). Οι προσπάθειες εξευρωπαϊσμού του Κυπριακού ξεκίνησαν έτσι πολύ πριν από την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ. Γενικά, η Ελλάδα αξιοποίησε τη συμμετοχή της στην ΕΟΚ για να υπονομεύσει τον διμερή χαρακτήρα των διαφορών με την Τουρκία

μεταφέροντάς τις συχνά στην ημερήσια διάταξη της ΕΕ. Αυτή ήταν μία τακτική που ακολούθησε και η Κύπρος μετά την ένταξη (Reiners & Turhan, 2021).

Η Κυπριακή Δημοκρατία και η ΕΟΚ είχαν συνάψει συμφωνία σύνδεσης από το 1972, η οποία τέθηκε σε εφαρμογή την 1 Ιουνίου 1973 και προέκυψε λόγω οικονομικών παραγόντων (Θεοφάνους, 2000). Η κύρια αιτία ήταν η βρετανική αίτηση για ένταξη στην ΕΟΚ, καθώς η Βρετανία αποτελούσε τον σημαντικότερο εμπορικό εταίρο της Κύπρου² (Emiliou, 1996· Karatas, 2011). Κατά την περίοδο που ακολούθησε, υπό την επιρροή της Βρετανίας και των Ηνωμένων Πολιτειών, η Κοινότητα υιοθέτησε μία επιφυλακτική στάση απέναντι στην Κύπρο, προσπαθώντας να διατηρήσει ίσες αποστάσεις και από τις δύο κοινότητες (Emiliou, 1996).

Επομένως, όταν ολοκληρώθηκε το πρώτο στάδιο της Συμφωνίας Σύνδεσης, η ΕΟΚ δίστασε να προχωρήσει στο δεύτερο στάδιο που προέβλεπε την εγκαθίδρυση τελωνειακής ένωσης (Emiliou, 1996). Ορισμένα κράτη μέλη, με επικεφαλής τη Βρετανία, για καθαρά πολιτικούς λόγους, αντιτάχθηκαν στην έναρξη των διαπραγματεύσεων για την τελωνειακή ένωση με την αιτιολογία ότι με αυτόν τον τρόπο θα ασκούσαν πίεση στις δύο κοινότητες να επιδείξουν μετριοπάθεια στον διακοινοτικό διάλογο. Άλλα κράτη μέλη, όπως η Γαλλία και η Ιταλία, που παρήγαγαν προϊόντα ανταγωνιστικά των κυπριακών, επίσης τάχθηκαν υπέρ της αναβολής των διαπραγματεύσεων με γνώμονα τα οικονομικά τους συμφέροντα (Emiliou, 1996).

Η τουρκική εισβολή επιβράδυνε περεταίρω τις σχέσεις μεταξύ Κύπρου και ΕΟΚ, ωστόσο, οι υψηλοί ρυθμοί οικονομικής ανάκαμψης που παρατηρήθηκαν αμέσως μετά το 1974 έδωσαν στην Κυπριακή Δημοκρατία τα εφόδια να διαπραγματευτεί την εμβάθυνση των σχέσεων με την ΕΟΚ (Θεοφάνους, 2000). Η προφανής απροθυμία των κοινοτικών θεσμικών οργάνων να θέσουν σε κίνηση τον μηχανισμό για έναρξη των διαπραγματεύσεων και εφαρμογή του δεύτερου σταδίου της Συμφωνίας Σύνδεσης δημιούργησε ένταση στις σχέσεις Κύπρου και Κοινότητας (Emiliou, 1996).

² Η πρώτη βρετανική αίτηση είχε μπλοκαριστεί από τον Γάλλο Πρόεδρο Charles de Gaulle, και είχε ως αποτέλεσμα να εξασθενήσει το ενδιαφέρον που είχε εκφράσει για πρώτη φορά το 1962 η Κύπρος για επιδίωξη στενότερων σχέσεων με την Κοινότητα, μόνο για να αναβιώσει λίγα χρόνια αργότερα με τη δεύτερη βρετανική αίτηση το 1970 (Emiliou, 1996).

Κατόπιν της ανακήρυξης ανεξαρτησίας της «ΤΔΒΚ» στην κατεχόμενη Κύπρο τόσο ο ΟΗΕ όσο και η ΕΟΚ, την προεδρία του Συμβουλίου της οποίας τότε κατείχε η Ελλάδα, καταδίκασαν την αποσχιστική τουρκική ενέργεια και κάλεσαν τα μέλη τους να μην αναγνωρίσουν την ύπαρξη ξεχωριστού κράτους στην κατεχόμενη Κύπρο (Χριστοδουλίδης, 2013). Η μονομερής ανακήρυξη ανεξαρτησίας από τους Τουρκοκύπριους, αναμφίβολα συνέβαλε στην αλλαγή στάσης εκ μέρους της Κοινότητας απέναντι στην Κύπρο. Αυτή την αλλαγή παρακίνησε σε μεγάλο βαθμό και η Ελλάδα. Η Κοινότητα, εκφράζοντας επανειλημμένα τη στήριξή της στην ενότητα, την εδαφική ακεραιότητα και την κυριαρχία της Κυπριακής Δημοκρατίας, συνειδητοποίησε ότι έπρεπε να διαμορφώσει μια πιο σταθερή πολιτική όσον αφορά το κυπριακό πρόβλημα³ (Emiliou, 1996), καθώς η αντίδρασή της στα γεγονότα του 1974 ήταν αρκετά παθητική. Είχε αρκεστεί σε τυπική συμφωνία με τα ψηφίσματα του ΟΗΕ, χωρίς να αναλάβει ενεργό και αυτόνομη δράση.

Τελικά, το 1987 υπογράφηκε η Συμφωνία Τελωνειακής Ένωσης ανάμεσα στην Κυπριακή Δημοκρατία και την ΕΟΚ με εφαρμογή μόνο στην περιοχή υπό τον έλεγχο της νόμιμης κυβέρνησης. Αυτή η εξέλιξη ήταν αποτέλεσμα των πιέσεων της ελληνικής πλευράς, η οποία, το 1986, αντιτάχθηκε στις προσπάθειες εξομάλυνσης των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας χρησιμοποιώντας το Κυπριακό ως διαπραγματευτικό εργαλείο (Karaca et al, 2022) και απείλησε να ανακόψει τη νέα μεσογειακή πολιτική της ΕΕ εάν δεν άρχιζαν διαπραγματεύσεις σχετικά με την τελωνειακή ένωση της Κύπρου (Emiliou, 1996). Η συμφωνία αποτέλεσε σημείο καμπής για τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονταν η Ελλάδα και η Κύπρος τον ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει ο ευρωπαϊκός παράγοντας στο Κυπριακό (Hutchence & Georgiades, 1999), καθώς υλοποιήθηκε παρά την εκκρεμότητα της διαίρεσης και συμβόλιζε την αποδοχή της κυριαρχίας της Κυπριακής Δημοκρατίας εκ μέρους της Κοινότητας, η οποία κατέστησε σαφές ότι η κυβέρνηση εκπροσωπούσε νόμιμα ολόκληρο το νησί

³ Πέρα από τις δηλώσεις στήριξης, το μόνο δραστικό μέτρο που έλαβε η Κοινότητα σε σχέση με την παράνομη ανακήρυξη ανεξαρτησίας από τους Τουρκοκύπριους ήταν η απαγόρευση εισαγωγών από το κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου, χωρίς όμως αυτό να έχει νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα. Ορισμένα κράτη μέλη (όπως η Βρετανία, η Ολλανδία και η Γερμανία) συνέχισαν να επιτρέπουν περιστασιακά εισαγωγές (Emiliou, 1996).

(Emiliou, 1996), ενώ στην ελληνική στρατηγική σκέψη επικρατούσε από το 1974 αυξανόμενη δυσπιστία προς τις εγγυήσεις ασφάλειας του NATO (Ifantis, 2007a).

Κατά την προεκλογική περίοδο του 1988 στην Κύπρο, η Ελλάδα ξεκίνησε μια επιχείρηση πειθούς προς τον Κυπριανό προκειμένου να καταθέσει αίτηση πλήρους ένταξης στην ΕΟΚ τον επόμενο ακριβώς χρόνο, όταν την προεδρία θα είχε η Ελλάδα (Χριστοδουλίδης, 2013), προωθώντας ακόμη εντονότερα τη στρατηγική ένταξης του Κυπριακού στην «ευρωπαϊκή αρένα». Η ΕΟΚ θεωρούνταν πλέον ως το κύριο πλαίσιο εντός του οποίου θα έπρεπε να διαμορφωθεί η ελληνική εξωτερική πολιτική (Hutchence & Georgiades, 1999). Αυτή η αντίληψη δεν προκαλεί έκπληξη, καθώς ευθυγραμμίζεται με τη διαχρονική ελληνοκυπριακή στρατηγική αξιοποίησης των διεθνών θεσμών ως μέσων πίεσης και νομιμοποίησης στο Κυπριακό, ενσαρκώνοντας τις αρχές της θεωρίας του θεσμικού φιλελευθερισμού. Υπό αυτό το πρίσμα, η ΕΟΚ θεωρήθηκε από την ελληνοκυπριακή πλευρά ως ένας ακόμη εξωτερικός παράγοντας που θα μπορούσε αφενός να λειτουργήσει υπέρ των ελληνικών θέσεων στο Κυπριακό και αφετέρου να προσθέσει μια επιπλέον διάσταση στην επίλυση του ζητήματος (Christou, 2002).

Ειδικότερα, το θέμα υποβολής αίτησης ένταξης της Κύπρου στην ΕΟΚ τέθηκε για πρώτη φορά το 1987 από τον Έλληνα Αναπληρωτή Υπουργό Εξωτερικών Θεόδωρο Πάγκαλο κατά τη διάρκεια συνάντησης ανάμεσα σε αντιπροσωπείες των δύο χωρών με επικεφαλής τους Παπανδρέου και Κυπριανού (Χριστοδουλίδης, 2013). Οι προτροπές του Πάγκαλου δεν έτυχαν θετικής ανταπόκρισης από τον Κύπριο πρόεδρο που απάντησε ότι η Λευκωσία προετοίμαζε την συγκεκριμένη περίοδο προσφυγή στην Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών για καταγγελία της τουρκικής αδιαλλαξίας στο Κυπριακό. Κατά συνέπεια, το ενδεχόμενο υποβολής αίτησης στην ΕΟΚ, θα προκαλούσε δυσaréσκεια στα μέλη του Κινήματος των Αδεσμεύτων, θέτοντας σε κίνδυνο την υποστήριξή τους στον ΟΗΕ. Την ίδια στιγμή, στο εσωτερικό της Κύπρου, τα κόμματα της αριστεράς (ιδίως η ΕΔΕΚ και το ΑΚΕΛ) προέβαλλαν έντονη αντίθεση στην ευρωπαϊκή προοπτική (Χριστοδουλίδης, 2013). Η Κοινότητα έχαιρε ελάχιστου σεβασμού στα κόμματα αυτά, τα οποία υπενθύμιζαν τη χλιαρή της στάση έναντι της τουρκικής εισβολής το 1974 (Zervakis, 2002).

Η επικράτηση του Γιώργου Βασιλείου στις προεδρικές εκλογές άλλαξε τα δεδομένα. Παρόλο που ορισμένοι πολιτικοί κύκλοι στην Κοινότητα και στις ΗΠΑ προσπαθούσαν να πείσουν τον Βασιλείου να μην προχωρήσει στην υποβολή αίτησης, με την αιτιολογία ότι θα επηρεαζόταν δυσμενώς ο διακοινοτικός διάλογος (Θεοφάνους, 2000), ο ίδιος προχώρησε στην υποβολή αίτησης ένταξης στην ΕΟΚ εκ μέρους ολόκληρου του νησιού τον Ιούλιο του 1990 (Emiliou, 1996· Zervakis, 2002, 2004). Στην πραγματικότητα πολλοί παρατηρητές και υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής θεωρούσαν ότι η ένταξη του νησιού θα μπορούσε να καταστεί επικίνδυνη, προκαλώντας σοβαρή αντιπαράθεση με την Τουρκία (Ker-Lindsay et al, 2011). Αυτό ήταν ένα ρίσκο που δεν ήταν πολλά κράτη μέλη διατεθειμένα να πάρουν για ένα τόσο μικρό νησί, που ούτως ή άλλως θα προκαλούσε στην Κοινότητα παθογένειες οι οποίες απέρρεαν από την ιδιαίτερη κατάσταση στην οποία βρισκόταν (Ker-Lindsay et al, 2011· Nurgent, 1997). Η «πραγματιστική προσέγγιση» βασισμένη στο γεωπολιτικό καθεστώς της Τουρκίας επέβαλλε την αποφυγή ανταγωνισμού μαζί της, καθώς αποτελούσε για τη Δύση έναν πολύτιμο σύμμαχο (Stavridis, 1999). Στο ίδιο πνεύμα, μία Κύπρος εντός της ΕΚ, θα ήταν σε θέση να επηρεάσει βαθιά τις ευρωτουρκικές σχέσεις, εκμεταλλευόμενη το δικαίωμα βέτο που θα αποκτούσε, και την ευρύτερη προσπάθεια ελληνοτουρκικής επαναπροσέγγισης, επαναφέροντας τον ανταγωνισμό στο Αιγαίο (Koukoudakis, 2011).

Αντιθέτως, η άποψη της ελληνικής πλευράς, την οποία συμμερίζονταν κάποια κράτη μέλη, ήταν πως η απαγόρευση εισόδου της Κύπρου θα ισοδυναμούσε με επιπλέον τιμωρία για το νησί, πέρα από τα δεινά που ήδη βίωνε λόγω της εισβολής και κατοχής, ενώ η τουρκική στάση θα ανταμειβόταν (Hutchence & Georgiades, 1999· Ker-Lindsay et al, 2011). Επίσης, αξιωματούχοι από Ελλάδα και Κύπρο κατηγορούσαν την Τουρκία και τους Τουρκοκύπριους για αδιαλλαξία αναφορικά με τις προτάσεις του ΟΗΕ, αποδίδοντάς τους την ευθύνη για την παρεμπόδιση της ειρηνικής επανένωσης του νησιού (Karatas, 2011). Η προσπάθεια της κυπριακής κυβέρνησης να δείξει στην ευρωπαϊκή και διεθνή κοινότητα ότι οι Ελληνοκύπριοι είναι αφοσιωμένοι στην επίλυση του προβλήματος ήταν μια τακτική που ακολουθήθηκε πιστά εκείνη την περίοδο (Seros, 2008). Αυτό το στοιχείο υπήρξε καθοριστικό για την αλλαγή στάσης των ευρωπαϊκών κύκλων, οι οποίοι μέχρι τότε

υπογράμμιζαν την ανάγκη επίλυσης πριν από την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων (Hoffmeister, 2006).

Κατά συνέπεια, η αποδοχή της υποψηφιότητας της Κύπρου παρουσιάστηκε ως ηθικά ορθή και πολιτικά σημαντική (Ker-Lindsay et al, 2011), αντανakλώντας ένα ευρέως διαδεδομένο αίσθημα υποχρέωσης απέναντι στην Κύπρο, η οποία άλλωστε πληρούσε τα τυπικά κριτήρια ένταξης (Nugent, 1997). Η ΕΕ παρουσιάζει την ένταξη ως μια διαδικασία επικερδή για αμφότερα τα μέρη (Lippert, 2021). Τα οφέλη που θα προέκυπταν από την ένταξη της Κύπρου, παρά το μικρό της μέγεθος, περιλάμβαναν την εκμετάλλευση των δεσμών που διατηρούσε με τις χώρες της Μέσης Ανατολής, καθώς και με τη Ρωσία και τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Αυτοί οι δεσμοί, με τη σειρά τους, θα διευκόλυναν τη διατήρηση της ισορροπίας Βορρά-Νότου και την υλοποίηση περιφερειακών στόχων (Hutchence & Georgiades, 1999).

Η σχετική βιβλιογραφία συγκλίνει στο ότι τα κίνητρα ένταξης για την Κυπριακή Δημοκρατία δεν ήταν πια οικονομικά, αλλά πολιτικά και είχαν ως πυρήνα το Κυπριακό (Karatas, 2011· Nugent, 1997· Richmond, 2002· Zervakis, 2002). Οι λόγοι δεν ήταν μόνο η απελευθέρωση της Κύπρου από τη γεωπολιτική επιρροή της Τουρκίας, αλλά αφορούσαν και την ανάδειξη του αναχρονιστικού χαρακτήρα των επιδιώξεων της τουρκοκυπριακής ηγεσίας για διχοτόμηση (Richmond, 2002). Στη συνέχεια, η αίτηση για ένταξη θα υποχρέωνε την ΕΟΚ να αναλάβει δράση σχετικά με το Κυπριακό και να εξέλθει από τη μη παρεμβατική της πολιτική (Karatas, 2011· Zervakis, 2002). Εξάλλου, η Κύπρος ήδη απολάμβανε εμπορικά οφέλη από τις Συμφωνίες Σύνδεσης και Τελωνειακής Ένωσης, οι οποίες προέβλεπαν την κατάργηση όλων των τελωνειακών δασμών και των ποσοτικών περιορισμών στο εμπόριο μεταξύ Κύπρου και ΕΟΚ (Emiliou, 1996).

Το διεθνές περιβάλλον, όταν η Κύπρος υπέβαλε αίτηση, είχε διαφοροποιηθεί. Η συστημική αλλαγή που επέφερε η πτώση του τείχους του Βερολίνου και το τέλος του διπολικού συστήματος προκάλεσαν μια επανεκτίμηση του προσανατολισμού της Δημοκρατίας και της θέσης της στη νέα παγκόσμια τάξη (Karatas, 2011). Η υποψηφιότητα ήταν το πρώτο βήμα εξόδου από την ουδετερότητα που είχε τηρηθεί κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Επιπλέον, οι συνθήκες στην Ευρώπη

θεωρούνταν πλέον ώριμες, καθώς εν μέσω του Ψυχρού Πολέμου, ήταν μάλλον απίθανο η ΕΟΚ να αναλάμβανε το ρίσκο της διαχείρισης των εύθραυστων σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και, κατ' επέκταση, της αποσταθεροποίησης της νοτιοανατολικής πτέρυγας του NATO - κάτι που θα είχε συμβεί σε περίπτωση αποδοχής της αίτησης ένταξης της Κύπρου (Karatas, 2011). Συμπληρωματικά, το τέλος του διπολικού κόσμου αύξησε τους κινδύνους για την ασφάλεια των μικρών κρατών. Η ένταξη λοιπόν σε έναν μεγάλο και ισχυρό υπερεθνικό οργανισμό που θα συνέδεε την Κύπρο με μια ευρύτερη ομάδα κρατών, θα προσέφερε εκτεταμένα οικονομικά και πολιτικά πλεονεκτήματα (Emiliou, 1996).

Η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ εγκαινίαζε μία νέα εποχή και για την Ευρώπη. Με την αίτηση της Κύπρου, η ΕΟΚ δεν μπορούσε πλέον να αποφεύγει την εμπλοκή στη σύγκρουση, επικαλούμενη ότι η σχέση της με την Κύπρο είχε αποκλειστικά οικονομικό χαρακτήρα, καθώς η φύση της σχέσης αυτής μεταβαλλόταν οριστικά (Demetriou, 2008). Η φιλοδοξία της ΕΟΚ να δρα ως «παγκόσμιος παράγοντας» στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές τοπίο, σε συνδυασμό με τις εξαντλητικές και άκαρπες ειρηνευτικές προσπάθειες του ΟΗΕ που αποκάλυπταν εγγενείς αδυναμίες του οργανισμού, έδινε την κατάλληλη ευκαιρία στην Κύπρο να αναβαθμίσει το πρόβλημά της, εντάσσοντάς το στο ευρωπαϊκό επίπεδο (Zervakis, 2002). Η έμφαση μετατοπίστηκε από τη διεθνοποίηση προς τον εξευρωπαϊσμό (Zervakis, 2004).

Στο πλαίσιο των προαναφερθέντων πολιτικών διλημμάτων, η πρώτη ενέργεια της ΕΕ για να αποφύγει μια βαθύτερη εμπλοκή ήταν η αδράνεια (Karatas, 2011). Η Επιτροπή χρειάστηκε τρία χρόνια για να απαντήσει στην αίτηση της Κύπρου. Το 1993 έκρινε ότι η Κυπριακή Δημοκρατία ήταν χώρα επιλέξιμη για ένταξη, τονίζοντας την ανάγκη για εξεύρεση λύσης στο Κυπριακό (Hutchence & Georgiades, 1999). Η Επιτροπή αναφορικά με την αίτηση ένταξης της Κυπριακής Δημοκρατίας δήλωσε συγκεκριμένα: «Η Κοινότητα, (...) σύμφωνα με τη σταθερή της θέση που συμπλέει με αυτή των Ηνωμένων Εθνών για τη νομιμότητα της κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας και τη μη αναγνώριση της "Τουρκικής Δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου", θεώρησε την εν λόγω αίτηση ως παραδεκτή και κίνησε τις διαδικασίες που

προβλέπονται από τις συνθήκες για την εξέταση της υποψηφιότητας» (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1993, σ.4).

Στα συμπεράσματα της Επιτροπής αναφέρεται επίσης, ότι η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα θεωρείται φυσική εξέλιξη που θα ενίσχυε την ασφάλεια, την ευημερία και τη συμφιλίωση μεταξύ των δύο κοινοτήτων του νησιού. Ωστόσο, η Κοινότητα επισήμανε ότι η προσχώρηση προϋποθέτει μια ειρηνική, ισόρροπη και βιώσιμη λύση του Κυπριακού (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1993). Η απάντηση, παρότι συνέδεε την προοπτική λύσης του Κυπριακού με την ένταξη, θεωρήθηκε αρκετά θετική (Christou, 2013).

Το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων την 4η Οκτωβρίου 1993, επανέλαβε την υποστήριξη της Κοινότητας στις προσπάθειες που κατέβαλλε ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ για την επίτευξη πολιτικής διευθέτησης του Κυπριακού (Hoffmeister, 2006). Εάν όμως, παρά τις προσπάθειες αυτές, δεν υπήρχε αξιόπιστη προοπτική λύσης στο άμεσο μέλλον, το Συμβούλιο συμφώνησε να αξιολογήσει εκ νέου την κατάσταση και να επανέλθει τον Ιανουάριο του 1995 στο ζήτημα ένταξης της Κύπρου (Hoffmeister, 2006). Το ενδιαφέρον της Κοινότητας για την προώθηση μιας διευθέτησης του πολιτικού προβλήματος οδήγησε το Συμβούλιο στον διορισμό ενός παρατηρητή στις διακοινοτικές συνομιλίες, οι οποίες διεξήχθησαν υπό την αιγίδα του ΟΗΕ το καλοκαίρι του 1993 (Emiliou, 1996· Kramer, 1997). Αυτή η κίνηση ήταν η πρώτη ένδειξη ενίσχυσης της εμπλοκής της (Kramer, 1997).

Η Τουρκία χαρακτήρισε την κυπριακή υποψηφιότητα άκυρη και παράνομη, καθώς αυτή κατατέθηκε χωρίς την άδειά της, δικαίωμα που, σύμφωνα με την οπτική της, απέρρεε από την Συνθήκη Εγγυήσεως του 1960. Επικαλέστηκε ξανά τη θέση αυτή το 1997 και το 2001-2002, και εφόσον οι Τουρκοκύπριοι τη συμμερίστηκαν, οι διακοινοτικοί διάλογοι εκείνου του διαστήματος δεν καρποφόρησαν (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Επιπρόσθετα, η Άγκυρα ισχυρίστηκε, και πάλι χρησιμοποιώντας τις Συνθήκες του 1960, ότι η Κύπρος δεν μπορεί να ενταχθεί σε έναν οργανισμό του οποίου η ίδια δεν είναι μέλος (Richmond, 2002). Το επιχείρημα αυτό δεν ευσταθεί, ούτε επηρέασε την άποψη της ΕΕ, καθώς οι Συνθήκες δεν απαγορεύουν την προσχώρηση της Κύπρου σε διεθνή οργανισμό, όμως εμποδίζουν

την ένωσή της με ένα άλλο κράτος (Hoffmeister, 2006). Η τουρκοκυπριακή ηγεσία εξέφρασε επίσης έντονη αποδοκιμασία για την αίτηση. Με βάση τη δική της προσέγγιση, η ένταξη της Κύπρου θα δημιουργούσε κενό ασφαλείας, καθώς θα οδηγούσε δυνητικά στην ακύρωση της Συνθήκης Εγγυήσεως (Karatas, 2011). Το κρίσιμότερο ζήτημα και η κινητήρια δύναμη για όλες τις πολιτικές ενέργειες όμως, ήταν η δυνητική υποβάθμιση του καθεστώτος της «ΤΔΒΚ», καθώς για τους Τουρκοκύπριους δεν υπήρχε ανάγκη μεταβολής του κατεστημένου στο νησί.

Το ιδανικότερο σενάριο για την ΕΕ ήταν προφανώς η επίλυση του Κυπριακού να προηγηθεί της ένταξης (Theorphanous, 2000). Αυτό όμως φαινόταν δύσκολα πραγματοποιήσιμο. Μετά την αποδοχή της αίτησης υποψηφιότητας, η διαδικασία μέχρι τη λήψη της απόφασης για καθορισμό ημερομηνίας έναρξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων ήταν ιδιαίτερα ταραχώδης και χρονοβόρα για την κυπριακή πολιτική ηγεσία (Ζήνων, 2023). Μετά από απειλή της Ελλάδας να μπλοκάρει την τελωνειακή ένωση με την Τουρκία, το 1995 το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων αποφάσισε να ξεκινήσει τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις της Κύπρου εντός έξι μηνών μετά την προγραμματισμένη Διακυβερνητική Διάσκεψη στο Άμστερνταμ. Αυτή η απόφαση επιβεβαιώθηκε στα Ευρωπαϊκά Συμβούλια της Κέρκυρας και των Καννών, με την επίλυση να υποβόσκει ως άτυπη προϋπόθεση της ένταξης (Diez, 2002a· Karatas, 2011).

Σε ανακοίνωσή της τον Φεβρουάριο του 1995, η Επιτροπή υποστήριξε πως θα έπρεπε να διασφαλιστεί ότι η θεσμική δομή της Κύπρου ως μελλοντικό κράτος μέλος δεν θα είναι επιζήμια για τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων της ΕΕ (Hoffmeister, 2006). Πρέπει να γίνει κατανοητό πως οι εξελίξεις δεν καθοδηγήθηκαν από σκεπτικισμό όσον αφορά τη νομιμότητα της αίτησης της Κύπρου, αφού τα κράτη μέλη αποφάσισαν ομόφωνα την απόρριψη ισχυρισμών περί αυτού, αλλά στηρίχθηκαν σε πολιτικές σκοπιμότητες. Τελικά, σε συνεδρίαση τον Μάρτιο του 1995, το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων, συμφώνησε να ξεκινήσει ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Κύπρο μαζί με τις άλλες υποψήφιες χώρες και, δεύτερον, συμφώνησε να προχωρήσει σε τελωνειακή ένωση με την Τουρκία ικανοποιώντας τις απαιτήσεις όλων των μερών και εξασφαλίζοντας τη θετική ψήφο της Ελλάδας για

την τελωνειακή ένωση (Hoffmeister, 2006). Ο Kramer (1997), υποστήριξε ότι η Ένωση κατευθυνόταν περισσότερο από την ελληνική πίεση και τις αντιδράσεις σε γεγονότα παρά από μια σαφώς προσδιορισμένη δική της πολιτική για την Κύπρο. Πράγματι η μελέτη του εξευρωπαϊσμού της Κύπρου αποκαλύπτει μία πορεία γεμάτη συμβιβασμούς εκ μέρους της Ένωσης ανάμεσα στα αντιμαχόμενα συμφέροντα.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δεκεμβρίου 1997 στο Λουξεμβούργο διαβεβαίωσε ότι οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Κύπρο και τις άλλες υποψήφιες χώρες θα άρχιζαν το 1998. Η απόφαση δεν έθετε ως όρο την επιτυχία των διαπραγματεύσεων για λύση του Κυπριακού, ήταν όμως διατυπωμένη κατά τρόπο που ενθάρρυνε την θετική κατάληξη των διαπραγματεύσεων (Ζήνων, 2023). Η απόφαση της ΕΕ να αποδεχτεί την Κύπρο ως υποψήφια χρησίμευσε για τη νομιμοποίηση της στρατηγικής του εξευρωπαϊσμού στο εσωτερικό (Christou, 2010). Εν μέσω αυτών των εξελίξεων το Κυπριακό γινόταν όλο και περισσότερο ευρωπαϊκό θέμα. Ενώ για το μεγαλύτερο μέρος του Ψυχρού Πολέμου, οι ΗΠΑ ήταν ο κυρίαρχος δρών στις υποθέσεις της Κύπρου, με την ΕΟΚ να έχει περιθωριακό ρόλο, στη μεταψυχροπολεμική περίοδο, η επιρροή της αυξήθηκε σημαντικά ξεπερνώντας αυτήν των ΗΠΑ (Larrabee, 1998).

Παράλληλα με την προ-ενταξιακή περίοδο της Κύπρου, λάμβαναν χώρα κάποιες μεταρρυθμίσεις στους κόλπους της ΕΕ. Ο απόηχος της μετεξέλιξης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση χαρακτηρίστηκε από την καθιέρωση της ΚΕΠΠΑ, ως ενός από τους κυρίαρχους θεσμικούς πυλώνες της Ένωσης. Ενώ διευκρινίστηκε εξ αρχής ότι η ΚΕΠΠΑ δεν θα αντικαθιστούσε το ΝΑΤΟ ως εναλλακτικός πάροχος ασφαλείας, υπήρχε ανοιχτό το ενδεχόμενο με την πάροδο του χρόνου να καταλήξει στην εδραίωση ενιαίας ευρωπαϊκής άμυνας (Χατζηϊωακείμ, 2024). Στην Τουρκία επικρατούσε σοβαρή ανησυχία σχετικά με την προοπτική συμμετοχής της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΚΕΠΠΑ (Βασιλείου, 2010), ενώ αντιδράσεις προκάλεσε και η καθυστέρηση στην παραχώρηση του καθεστώτος υποψήφιας χώρας στην Τουρκία, παρότι είχε καταθέσει αίτηση ένταξης ήδη από το 1987. Η Άγκυρα απείλησε να ανακόψει την πρόσβαση της ΕΕ σε υποδομές και εξοπλισμό του ΝΑΤΟ, εφόσον δεν λάμβανε κάποια αξιόπιστη προοπτική ένταξης. Η πρόσβαση στα μέσα του ΝΑΤΟ

ήταν ζωτικής σημασίας για την αρχιτεκτονική ασφαλείας που σχεδιαζόταν στο πλαίσιο της νεοσύστατης ΚΕΠΠΑ (Karatas, 2011).

Το 1997, η Τουρκία και η «ΤΔΒΚ» προέβησαν στη δημιουργία της δικής τους εκδοχής του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου, με σκοπό την αναχαίτιση αυτού που αντιλαμβάνονταν ως έμμεση ένωση της Ελλάδας με την Κύπρο μέσω της κοινής συμμετοχής τους στην ΕΕ (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Την ανησυχία αυτή ενέτειναν διάφορα σχόλια Ελληνοκυπρίων πολιτικών στη δημόσια σφαίρα (Karatas, 2011). Την επόμενη χρονιά, έγινε εμφανής η απόπειρα εφαρμογής ενός πλάνου «τουρκοποίησης» των κατεχομένων από τον Denktas, που ταυτιζόταν με τις προσπάθειες σύσφιξης των δεσμών με την Τουρκία (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Οι ενταξιακές συνομιλίες άρχισαν τον Μάρτιο του 1998 με την ταυτόχρονη πρόσκληση του Προέδρου της Δημοκρατίας Γλαύκου Κληρίδη προς την τουρκοκυπριακή κοινότητα για συμμετοχή σε αυτές, η οποία όμως απορρίφθηκε από τον Τουρκοκύπριο ηγέτη. Η πρόσκληση έγινε μετά από παρότρυνση της Ένωσης, η οποία υπογράμμισε ότι η παρουσία των Τουρκοκυπρίων στις ενταξιακές συνομιλίες θα ήταν θετική εξέλιξη, όχι όμως απαραίτητη για την έναρξή τους (Θεοφάνους, 2000). Ενώ η πλειοψηφία των Τουρκοκυπρίων αντιμετώπιζε θετικά την Ένωση και διαφώνησε με τη στάση του Denktas, ο οποίος ήταν διαχρονικός επικριτής της (Christou, 2010), πολλοί συμφώνησαν ότι οι διαπραγματεύσεις θα έπρεπε να τελεστούν σε διαφορετική βάση από την αίτηση των Ελληνοκυπρίων για να εκπροσωπούνται επί ίσους όρους (Diez, 2002a).

Η συνειδητοποίηση ότι συντριπτική πλειοψηφία της διεθνούς κοινής γνώμης συμπεριλαμβανομένης της ΕΕ, συμφωνούσε με την αξίωση της κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας για αποκλειστική κυριαρχία, οδήγησε τους Τουρκοκύπριους στην αμφισβήτηση της νομιμότητας της αίτησης των Ελληνοκυπρίων, θεωρώντας τη Δημοκρατία ουσιαστικά ανύπαρκτη από το 1963 (Diez, 2002a). Εν αντιθέσει, η προσπάθεια της κυπριακής κυβέρνησης να ενταχθεί στην Ένωση στόχευε στην ενίσχυση της διεθνούς θέσης της και ήταν μέρος της εντατικής πολιτικής και διπλωματικής εκστρατείας που είχε ξεκινήσει από τη δεκαετία του 1960 για τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας και της νομιμότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας

(Emiliou, 1996). Ο Τουρκοκύπριος ηγέτης απαίτησε, χωρίς αντίκρισμα, τη συγκρότηση δικής του διαπραγματευτικής αντιπροσωπείας και τη διεξαγωγή χωριστών δημοψηφισμάτων για την ένταξη στην ΕΕ, κάτι που θα συνιστούσε έμμεση αναγνώριση κυριαρχίας της «ΤΔΒΚ» (Zervakis, 2002).

Άλλο ένα σημείο που αποτέλεσε τροχοπέδη στην ενταξιακή διαδικασία της Κύπρου προέκυψε τον Ιανουάριο του 1997, όταν γνωστοποιήθηκε ότι η κυβέρνηση είχε συνάψει συμβόλαιο ύψους 450 εκατομμυρίων δολαρίων με ρωσική κρατική εταιρεία για την προμήθεια του συστήματος πυραύλων S-300 (Ζήνων, 2023). Το συγκεκριμένο σύστημα θεωρούνταν πολύ αποτελεσματικό και είχε ακτίνα βολής που από την Κύπρο εκτεινόταν πολύ βαθιά μέσα στο τουρκικό έδαφος. Το γεγονός αυτό προκάλεσε τη δυσφορία όχι μόνο της Τουρκίας η οποία απείλησε την Κύπρο με χρήση στρατιωτικών μέσων, αλλά και των ΗΠΑ και κρατών της ΕΕ. Υπό την πίεση των αντιδράσεων και εξαιτίας «φιλικών» προειδοποιήσεων εκ μέρους της ΕΕ για την αρνητική επίδραση που θα είχε στη διαδικασία της ένταξης η ενδεχόμενη στρατιωτική κλιμάκωση, η κυπριακή κυβέρνηση αναγκάστηκε να αναβάλει δύο φορές την παραλαβή των πυραύλων (Ζήνων, 2023).

Ενώ τον Νοέμβριο του 1998, το screening⁴ σε ό,τι αφορούσε την Κύπρο είχε ολοκληρωθεί για επτά διαπραγματευτικά κεφάλαια, σε συνάντηση του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία και η Ολλανδία κατέθεσαν κοινή δήλωση στην οποία εξέφραζαν πως εφόσον δεν είχε επιτευχθεί οποιαδήποτε πρόοδος σε σχέση με την επίλυση της διαίρεσης της Κύπρου, η συνέχιση των ενταξιακών διαπραγματεύσεων υπό αυτές τις συνθήκες θα δημιουργούσε προβλήματα εξαιτίας της ιδιαιτερότητας του νησιού. Τα εν λόγω κράτη ουσιαστικά διατύπωναν την πεποίθηση πως μία λύση στο Κυπριακό έπρεπε να αποτελεί προϋπόθεση της ένταξης. Όπως επισημαίνει ο Ζήνων (2023), ο πραγματικός σκοπός της δήλωσης ήταν η αποτροπή της έλευσης των πυραύλων στην Κύπρο. Η πιθανότητα να επηρεαστούν αρνητικά οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις οδήγησε στη

⁴ «Screening» ονομάζεται «η διαδικασία κατά την οποία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή από κοινού με την υποψήφια προς ένταξη χώρα εξετάζει αναλυτικά τον βαθμό εναρμόνισης της τελευταίας με το ευρωπαϊκό κεκτημένο και εντοπίζει θέματα στα οποία χρειάζεται να υπάρξει πρόοδος» (Ζήνων, 2023, σ.83).

λήψη απόφασης από τον Κληρίδη, του οποίου ο ακρογωνιαίος λίθος της εξωτερικής πολιτικής ήταν η προώθηση του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της Κύπρου (Emiliou, 1996), για ακύρωση της εγκατάστασης των S-300 και αποστολή τους στην Κρήτη (Ζήνων, 2023).

Η μοναδική ισχυρή εκκρεμότητα στο ενταξιακό μονοπάτι της Κύπρου, όταν διαπιστώθηκε ότι πληρούσε όλα τα υπόλοιπα κριτήρια, ήταν το Κυπριακό. Η διασύνδεση της επίλυσης και της εισδοχής της Κύπρου συνέχισε να υποβόσκει στο εσωτερικό της ΕΕ (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Παρά τις επιφυλάξεις πολλών κρατών μελών σχετικά με την ένταξη μιας διαιρεμένης χώρας, η Ελλάδα επέμεινε, απειλώντας με βέτο σε περίπτωση διεύρυνσης χωρίς την Κύπρο (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024· Karaca et al, 2022). Όπως αναφέρουν οι Υφαντής και Χατζηϊωακείμ (2024), «η ελλαδική αρωγή σε έναν τέτοιου βεληνεκούς υψηλό σκοπό, (...) ακόμη κι αν δεν απέφερε ως διαχεόμενη επίπτωση την επίλυση του Κυπριακού, κατά μία εκδοχή συνιστούσε μέρος των διαρκών εξιλεωτικών χειρονομιών για τις εγκληματικές πρωτοβουλίες του 1974» (σ.21).

Οι δηλώσεις και οι ενέργειες του Denktas εκείνη την περίοδο δημιουργούσαν την εντύπωση ότι δεν θα μπορούσε ποτέ να επιτευχθεί λύση όσο βρισκόταν στην ηγεσία των Τουρκοκυπρίων, προσδίδοντας νομιμοποίηση στις ελληνικές τακτικές (Karatas, 2011). Ταυτόχρονα, ήταν ευρέως διαδεδομένη η άποψη ότι η διαδικασία ένταξης θα μπορούσε στην πραγματικότητα να βοηθήσει στη δημιουργία των συνθηκών για μια διευθέτηση, λειτουργώντας ως «καταλύτης» για τη λύση (Christou, 2013· Demetriou, 2008· Diez, 2002a· Ker-Lindsay et al, 2011· Nugent, 1997). Η επόμενη ενότητα πραγματεύεται αναλυτικότερα αυτή την πεποίθηση, όπως και τις υπόλοιπες προσδοκίες που καλλιέργησε η ευρωπαϊκή προοπτική.

Το επιχείρημα που προέβαλλαν η Αθήνα και η Λευκωσία ήταν πως η πρόταξη της λύσης ως προϋπόθεσης για την ένταξη νομιμοποιούσε έμμεσα την ομηρία της Κύπρου στην Τουρκία, δίνοντας στην Άγκυρα δικαίωμα να μπλοκάρει τη διεύρυνση (Θεοφάνους, 2000). Τελικά, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Ελσίνκι το 1999 υιοθέτησε τη θέση της Ελλάδας, επικυρώνοντας ρητά ότι η Κύπρος θα συμπεριληφθεί στην επόμενη διεύρυνση, είτε υπάρξει λύση του Κυπριακού είτε όχι, αποσυνδέοντας

πλήρως τα δύο ζητήματα (Hoffmeister, 2006· Karaca et al, 2022). Επρόκειτο για ένα αντισταθμιστικό «package deal» με αντάλλαγμα την άρση των ελληνικών αντιρρήσεων για την υποψηφιότητα της Τουρκίας (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Η απεξάρτηση της ένταξης της Κύπρου από την επίλυση του Κυπριακού πυροδότησε έντονες τουρκικές αντιδράσεις, με αποκορύφωμα την αναβίωση της απειλής προσάρτησης της «ΤΔΒΚ» από την Τουρκία. Η Ένωση απάντησε με αυστηρότητα, δηλώνοντας πως ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα είχε καταστροφικό αντίκτυπο στην ενταξιακή προοπτική της Τουρκίας (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Στις ΗΠΑ, καθώς και σε διάφορους κύκλους της ΕΕ, υπήρχε εκείνη την περίοδο μια αυξανόμενη πεποίθηση ότι το Κυπριακό και τα ελληνοτουρκικά ζητήματα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν εποικοδομητικά στο πλαίσιο της Ένωσης (Theorphanous, 2023). Η αναγνώριση καθεστώτος υποψήφιας χώρας για την Τουρκία υπαγόταν στο πλαίσιο εφαρμογής αυτής της ιδέας.

Οι διακοινοτικές συνομιλίες της επόμενης περιόδου (από τα τέλη του 1999 ως τον Νοέμβριο του 2000 και από τον Ιανουάριο 2002 μέχρι τον Φεβρουάριο 2003), διεξήχθησαν με πλαίσιο αναφοράς την ευρωπαϊκή πορεία της Λευκωσίας και της Άγκυρας και ενισχύθηκαν από τη βαθμιαία ανάμειξη ισχυρών διεθνών δρώντων, όπως ο ΟΗΕ, οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και η ΕΕ (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Για την αποτυχία των συνομιλιών υπαίτια θεωρήθηκε η τουρκοκυπριακή ηγεσία, αλλά και η Τουρκία, η οποία υπέσκαπτε με τη στάση της και άλλες πτυχές των ευρωτουρκικών σχέσεων (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Ταυτόχρονα, η ενταξιακή διαδικασία της Κύπρου βρισκόταν σε κλιμάκωση. Παρά τις τουρκικές αντιδράσεις, η ΕΕ συνέχισε τις διαπραγματεύσεις με τους Ελληνοκύπριους με την αόριστη ελπίδα ότι θα επωφελούνταν και οι δύο κοινότητες από τα οικονομικά και πολιτικά πλεονεκτήματα της εισδοχής στην ΕΕ (Zervakis, 2002).

Από τις αρχές έως τα μέσα της δεκαετίας του 2000, η Αθήνα εφάρμοσε μία στρατηγική εξωτερικής εξισορρόπησης μέσω της εκμετάλλευσης της επιθυμίας της Τουρκίας να ενταχθεί στην ΕΕ (Ifantis, 2004). Κεντρικός άξονας ήταν η συνειδητοποίηση ότι η ΕΕ μπορεί να λειτουργήσει ως ιδιαίτερα αποτελεσματικός μηχανισμός για την αναδιαμόρφωση των τουρκικών αντιλήψεων και προτιμήσεων

στο Αιγαίο και στην Κύπρο (Ifantis, 2018). Η Αθήνα θεωρούσε τη συμμετοχή της στην ΕΕ στρατηγικό πλεονέκτημα, καθώς της έδινε τη δυνατότητα να συνδέσει την ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας με την εξομάλυνση των διμερών σχέσεων και την επίλυση του Κυπριακού (Ifantis, 2018).

Το 2002, με την ολοκλήρωση των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, η ΕΕ εξέφρασε ξανά την ισχυρή προτίμησή της για ένταξη μίας ενωμένης Κύπρου (Ulusoy, 2008a). Οι πιέσεις κορυφώθηκαν προς το τέλος του 2002 ενόψει της παρουσίασης των πρώτων εκδοχών του Σχεδίου Ανάν. Η ΕΕ υποστήριξε πως οι προτάσεις του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ προσφέρουν μια μοναδική ευκαιρία για την επίτευξη διευθέτησης και προέτρεψε τους ηγέτες των δύο κοινοτήτων να την αδράξουν (Ζήνων, 2023). Έγινε επίσης σαφές πως σε περίπτωση λύσης, το Συμβούλιο, ενεργώντας βάσει προτάσεων της Επιτροπής, θα έκανε τις απαραίτητες προσαρμογές για «να φιλοξενήσει» τους όρους της διευθέτησης και την τουρκοκυπριακή κοινότητα (Hoffmeister, 2006). Αυτή η περίοδος κατέδειξε πως οι διαπραγματεύσεις για την ένταξη στην ΕΕ και οι συνομιλίες για την επίλυση του Κυπριακού υπό την αιγίδα του ΟΗΕ αντιμετωπίζονταν συμπληρωματικά από τους δύο οργανισμούς (Zervakis, 2002).

Μετά από πολλές διαβουλεύσεις, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στην Κοπεγχάγη τον Δεκέμβριο του 2002 εκφράστηκε η ελληνοκυπριακή επιθυμία να εισέλθει ολόκληρη η Κύπρος στην Ένωση, ένα στοιχείο που ενσωματώθηκε στο ευρωπαϊκό σκεπτικό και αποτέλεσε σημαντική παρακαταθήκη στη Συνθήκη Προσχώρησης (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Η σημασία αυτής της διάταξης έγκειται στο ότι αποτέλεσε επίσημη αναγνώριση πως η νόμιμη αρχή η οποία έχει λόγο και λαμβάνει αποφάσεις για το νησί είναι η κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας (Eralp & Beriker, 2005).

Το Απρίλιο του 2003 υπογράφηκε στην Αθήνα η Συνθήκη Προσχώρησης της Κύπρου οριστικοποιώντας την ένταξη και άρθθηκαν τα πρώτα οδοφράγματα κατά μήκος της Πράσινης Γραμμής (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024), επιτρέποντας στα μέλη των δύο κοινοτήτων να εισέλθουν στην άλλη πλευρά. Εν τέλει, την 1η Μαΐου 2004 η Κύπρος εντάχθηκε στην ΕΕ ως *de facto* διαιρεμένο κράτος, μετά την απόρριψη του Σχεδίου Ανάν από τους Ελληνοκυπρίους, μαζί με άλλες εννέα χώρες στη μεγαλύτερη μέχρι

τώρα διεύρυνση της Ένωσης. De jure, ολόκληρη η Κύπρος εντάχθηκε στην ΕΕ. Το κοινοτικό κεκτημένο έχει ανασταλεί στα κατεχόμενα εδάφη καθώς οι αρχές της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν ασκούν αποτελεσματικό έλεγχο στις περιοχές εκείνες (Πρωτόκολλο 10), ωστόσο σε περίπτωση λύσης, θα τεθεί σε ισχύ χωρίς να υπάρξει ξεχωριστή διαδικασία ένταξης για τους Τουρκοκύπριους, οι οποίοι θεωρούνται Ευρωπαίοι πολίτες (Ker-Lindsay et al, 2011). Η είσοδος στην ΕΕ αντικατοπτρίζει τον πλήρη εξευρωπαϊσμό του Κυπριακού προβλήματος, το οποίο τοποθετείται μέσα στα σύνορα της ΕΕ (Evriviades, 2005· Kanol & Dağlı, 2016· Kyris, 2015· Özcan & Onursal-Beşgöl, 2024).

2.2 Προσδοκίες και περιορισμοί

Η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, θεωρείται μεγάλη επιτυχία της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Η πορεία του εξευρωπαϊσμού, όπως περιγράφηκε στην προηγούμενη ενότητα, υποδηλώνει πως συνοδεύτηκε από υψηλές προσδοκίες για τον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η ΕΕ σχετικά με το Κυπριακό. Όταν ξεκίνησαν οι προσπάθειες ένταξης της Κύπρου οι ελπίδες μεταβολής των τετελεσμένων του 1974 δεν ήταν μεγάλες ούτε στην Κύπρο, ούτε στην Ελλάδα (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Παρά τον αρχικό σκεπτικισμό, άρχισε με την πάροδο του χρόνου να διαφαίνεται η προσδοκία ενίσχυσης της ασφάλειας των Ελληνοκυπρίων, ενώ με την πρόοδο των ενταξιακών διαπραγματεύσεων οι προσδοκίες αυξάνονταν και αποκτούσαν μεγαλύτερη βαρύτητα.

Η βιβλιογραφία συμφωνεί πως η κυρίαρχη αντίληψη, η οποία διαμορφώθηκε σταδιακά, ήταν πως ο εξευρωπαϊσμός του Κυπριακού δεν θα συνεισέφερε απλώς, αλλά θα επέφερε τη λύση στο πρόβλημα, και μάλιστα όχι προς όφελος της Τουρκίας (Baştürk, 2011· Christou, 2013· Diez & Tocci, 2010· Enriviades, 2005· Ker-Lindsay et al, 2011· Nugent, 1997). Θεμελιώδες στοιχείο αυτής της ιδέας ήταν η πεποίθηση ότι η ένταξη θα διασφάλιζε την επιβίωση του κυπριακού ελληνισμού (Κρανιδιώτης, 1993) και θα λειτουργούσε ως εγγύηση πως η Κύπρος δεν θα αποκλίνει από τα ευρωπαϊκά πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά πρότυπα και θα διατηρούσε τον φιλελεύθερο και δημοκρατικό της χαρακτήρα (Hutchence & Georgiades, 1999). Η ΕΕ θα μπορούσε επίσης να παράσχει τις πολιτικές και νομικές εγγυήσεις για την ειρηνική λειτουργία ενός δικοινοτικού κράτους δημιουργώντας κίνητρο για συμβιβασμό και για τις δύο πλευρές (Christou, 2002).

Ο εξευρωπαϊσμός επηρέασε σημαντικά τα πολιτικά κόμματα, τα οποία βαθμιαία αναγνώρισαν τη σημαντική επιρροή που μπορεί να έχει η Ένωση στην επίλυση του κυπριακού προβλήματος και υιοθέτησαν μία φιλοευρωπαϊκή ατζέντα (Seros, 2008). Με άλλα λόγια, υπήρχε ιδεολογική σύγκλιση μεταξύ των κομμάτων σχετικά με το όφελος που θα είχε η ένταξη στην ΕΕ για το Κυπριακό, αν και εξακολουθούσαν να υπάρχουν διαφορές όσον αφορά την προσέγγιση και τη μέθοδο αξιοποίησής της (Seros, 2008). Στην πραγματικότητα, η προστασία έναντι της τουρκικής

επιθετικότητας, ήταν το μεγαλύτερο δέλεαρ της ένταξης καθώς κυριαρχούσε η εκτίμηση ότι η Ένωση δεν θα επέτρεπε στην Άγκυρα να απειλήσει το νησί, ακόμη και αν αυτή η προστασία δεν μπορούσε να στηριχθεί σε στρατιωτικά μέσα (Karatas, 2011· Ker-Lindsay et al, 2011· Nugent, 1997). Για τους Ελληνοκύπριους που είχαν βιώσει την εισβολή και τις επιπτώσεις της, το αίσθημα ασφάλειας ήταν ανεκτίμητης αξίας (Ker-Lindsay et al, 2011).

Μελέτες της ενταξιακής περιόδου έδειξαν ότι οι Κύπριοι ήταν στην πραγματικότητα οι λιγότερο ενημερωμένοι από όλους τους νεοεισερχόμενους στην ΕΕ (Ker-Lindsay et al, 2011). Οι μεγαλεπήβολες φιλοδοξίες οι οποίες συνόδευσαν την ένταξη αναμφίβολα σχετίζονται με την ελλιπή κατανόηση της ΕΕ και των δυνατοτήτων της. Στα μάτια των Ελληνοκυπρίων σχεδόν οποιοδήποτε τίμημα, εκτός από την αποδοχή της διαίρεσης του νησιού, ήταν ένα τίμημα που άξιζε να πληρωθεί για τα πλεονεκτήματα που πίστευαν ότι θα προσέφερε η ένταξη. Ενόψει αυτής της ευρείας εθνικής συναίνεσης υπέρ της ένταξης, κανείς δεν ήθελε να συζητήσει τις πιθανές αρνητικές επιπτώσεις (Ker-Lindsay et al, 2011). Ο Peristianis (1998) επεσήμανε ότι, αν και οι Ελληνοκύπριοι φαίνεται να ήταν από τους ισχυρότερους υποστηρικτές της ένταξης, αυτό συνέβαινε επειδή είχαν εναποθέσει μεγάλες ελπίδες στην ΕΕ ως μέσο επίλυσης του Κυπριακού, πιστεύοντας πως η λύση του προβλήματος θα προκύψει σχεδόν αυτόματα μέσα από την ένταξη.

Επομένως, για την ελληνική πλευρά, η προσχώρηση της Κυπριακής Δημοκρατίας ήταν εξίσου σημαντική και θα επιδιωκόταν εξίσου δυναμικά ακόμη και στην περίπτωση που προηγούνταν της επίλυσης του προβλήματος (Hutchence & Georgiades, 1999). Σύμφωνα με την ελληνική και ελληνοκυπριακή σκέψη, σε αυτό το δεύτερο καλύτερο σενάριο, η είσοδος στην ΕΕ θα εγγυόταν τη διατήρηση και την πρόοδο της Κυπριακής Δημοκρατίας (Hutchence & Georgiades, 1999). Παρότι οι Τουρκοκύπριοι και η Τουρκία ήταν σχετικά ικανοποιημένοι με το status quo, το οποίο τους εξασφάλιζε πολιτική αυτοδιάθεση και στρατιωτική χρήση του νησιού αντίστοιχα, η δυναμική της ολοκλήρωσης, και ιδίως τα οικονομικά πλεονεκτήματα της ένταξης στην ΕΕ θα μπορούσαν να δημιουργήσουν ένα γόνιμο κλίμα για τις διαπραγματεύσεις επανένωσης, δίνοντας ώθηση στην επίλυση (Karatas, 2011). Η

στάση της τουρκικής πλευράς μέχρι τότε καταδίκασε εκ των προτέρων σε αποτυχία τις διαπραγματεύσεις υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, οπότε η αξιοποίηση άλλων διεθνών οργανισμών φαινόταν η μόνη δυνατή αντιμετώπιση του αδιεξόδου (Karatas, 2011).

Υπήρχαν και νομικά επιχειρήματα, δηλαδή ότι η ένταξη θα βοηθούσε στην προστασία και εφαρμογή του διεθνούς δικαίου, το οποίο ήταν συμβατό με τις ελληνοκυπριακές θέσεις (Demetriou, 2008). Συμπληρωματικά, δεδομένου ότι η Κύπρος θα εντασσόταν ολόκληρη ως οντότητα, απορρίπτοντας κάθε ισχυρισμό κυριαρχίας της «ΤΔΒΚ» βάσει των ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας, η άποψη της Λευκωσίας ήταν ότι καμία χώρα δεν θα τολμούσε να αναγνωρίσει το αυτοανακηρυγμένο τουρκοκυπριακό κράτος και να υποστεί πιθανές κυρώσεις από την Ένωση (Ker-Lindsay, 2011). Οι ίδιοι οι αξιωματούχοι της ΕΕ ήλπιζαν ότι με την ένταξη θα επιτυγχανόταν η εξομάλυνση των σχέσεων των Τουρκίας-Κυπριακής Δημοκρατίας λόγω της ανάγκης ικανοποίησης των νομικών απαιτήσεων που απορρέουν από τις ευρωτουρκικές συμφωνίες, και συγκεκριμένα από τη Συμφωνία της Άγκυρας⁵ (Laulhé Shaelou, 2010).

Οι προσδοκίες που δημιουργεί η ΕΕ προέρχονται από την ίδια τη φύση της και τον σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκε εξ αρχής. Ως πολυμερές σύστημα ασφάλειας, έχει ως προτεραιότητα τη ρύθμιση και τον τερματισμό των συγκρούσεων (Sperling, 2008). Αποτελεί τόσο στόχο εξωτερικής πολιτικής για τα κράτη εκτός από αυτήν, χώρο άσκησης της εξωτερικής πολιτικής για τα κράτη μέλη, αλλά ταυτόχρονα και η ίδια χαράσσει τη δική της εξωτερική πολιτική (Sperling, 2008). Η ΕΕ προσδιορίζεται λοιπόν τόσο «ως πλαίσιο», που μπορεί να εξαλείψει τα αίτια των διακρατικών συγκρούσεων μακροπρόθεσμα, όσο και «ως ενεργό παράγοντα», που μπορεί να επηρεάσει τις περιφερειακές συγκρούσεις, με άμεσο και έμμεσο αντίκτυπο στις στρατηγικές των αντιμαχόμενων μερών (Tsakonas, 2008).

Στο εσωτερικό, η ΕΕ επικεντρώνεται στις μη παραδοσιακές πτυχές της ασφάλειας που προκύπτουν από τον μετα-Βεσφαλιανό χαρακτήρα της. Όσον αφορά την

⁵ Η «συμφωνία της Άγκυρας» είναι η συμφωνία σύνδεσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Τουρκίας, η οποία υπεγράφη στην Άγκυρα στις 12 Σεπτεμβρίου 1963 και άρχισε να ισχύει την 1η Δεκεμβρίου 1964 (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2005).

εξωτερική της πολιτική, θέτει ένα ευρύ σύνολο περιφερειακών στόχων που περιλαμβάνει την ανθρωπιστική βοήθεια, τη διαχείριση κρίσεων και την πρόληψη συγκρούσεων (Sperling, 2008). Η ελκυστικότητά της δεν προκαλεί έκπληξη καθώς στο εσωτερικό η προσφυγή στη βία έχει εξουδετερωθεί και τα κράτη λύνουν τις διαφορές τους ειρηνικά εντός του διακυβερνητικού πλαισίου, μοιράζονται μία συλλογική ταυτότητα ενώ οι θεσμοί έχουν περιορίσει τις ασυμμετρίες εξουσίας (Sperling, 2008). Τα μικρά κράτη στο πλαίσιο της ΕΕ, παρά το γεγονός ότι αντιμετωπίζουν μειονεκτήματα λόγω της περιορισμένης ισχύος ψήφου, μπορούν να ασκήσουν επιρροή στον καθορισμό της ατζέντας και στη διαμόρφωση πολιτικής (Koukoudakis, 2011). Αυτό έδωσε ένα ισχυρό διαπραγματευτικό εργαλείο στην Κύπρο, όταν διασφάλισε την ένταξη.

Η διαδικασία διεύρυνσης της ΕΕ αναμενόταν να φέρει μία μεγάλη αλλαγή στα συμφέροντα και τα κίνητρα των δύο πλευρών στο Κυπριακό (Adamson, 2002). Οι συγκρούσεις μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών θα μπορούσαν να επιλυθούν στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών θεσμών μέσω της διαπραγμάτευσης, αντί μέσω στρατιωτικών μέσων. Όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δημιουργήσει μια σταθερή κοινότητα ασφαλείας στη Δυτική Ευρώπη, η επέκτασή της θα μπορούσε τελικά να επιφέρει μια ζώνη ειρήνης και ευημερίας και στην Ανατολική Μεσόγειο. Η συγκεκριμένη ιδέα σχετίζεται άμεσα με τον θεσμικό φιλελευθερισμό και τον ρόλο των θεσμών στη ρύθμιση των συγκρούσεων, όπως και τα κίνητρα για την επιδίωξη του ευρωπαϊκού οράματος της Κύπρου. Η διαδικασία εξευρωπαϊσμού της Τουρκίας είναι κεντρικός άξονας αυτής της υπόθεσης, αφού η ενδυνάμωση της δημοκρατίας θα ενθάρρυνε τη μετριοπάθεια και θα υποβίβαζε τον ρόλο που διαδραματίζει ο εθνικισμός στη χάραξη εξωτερικής πολιτικής. Η ευρωπαϊκή προοπτική αναμενόταν να βοηθήσει τα εμπλεκόμενα μέρη να υπερβούν το «δίλημμα του φυλακισμένου» στο οποίο παρέμεναν εγκλωβισμένα, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για αμοιβαίες παραχωρήσεις (Adamson, 2002). Αυτό όμως θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο εάν η ΕΕ αναλάμβανε δέσμευση για την ένταξη όλων των εμπλεκόμενων μερών.

Κατά την άποψη της ελληνοκυπριακής πλευράς, η Τουρκία, αναγνωρίζοντας την απομόνωσή της εντός της διεθνούς κοινότητας, θα άλλαζε τη στάση της απέναντι στην Κύπρο, προκειμένου να μην επιδεινωθεί η σχέση της με την Ένωση και να διακινδυνεύσει η δική της ενταξιακή προοπτική. Αυτό θα καταδείκνυε στην Τουρκία ότι δεν μπορεί να καθορίσει την τύχη του νησιού και ότι η επιδίωξη μιας σκληρής γραμμής στο Κυπριακό θα την τοποθετούσε ακόμη περισσότερο στο περιθώριο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (Diez, 2002c). Η Κυπριακή Δημοκρατία θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει την Ένωση ως μοχλό πίεσης για απομάκρυνση του τουρκικού στρατού από το νησί και να πείσει τους Τουρκοκύπριους να αποδεχτούν μία λύση πιο ευνοϊκή προς τις ελληνοκυπριακές θέσεις (Sözen & Şahin, 2024).

Η ΕΕ, όπως ήδη αναφέρθηκε, παρουσιάστηκε στη δημόσια σφαίρα ως «καταλύτης» μίας λύσης. Αυτή η υπόθεση ήταν διαδεδομένη και στους κύκλους της ΕΕ (Diez, 2002c), καθώς η ένταξη θα καθιστούσε το status quo στο νησί μη βιώσιμο (Kramer, 1997). Υπήρχε το σενάριο η Πράσινη Γραμμή και η Νεκρά Ζώνη να διαλυθούν ως de facto σύνορα (Diez, 2002c). Οι προσπάθειες της Τουρκίας να ανακόψει την ευρωπαϊκή πορεία της Κύπρου ενίσχυαν την πεποίθηση ότι η ένταξη στην ΕΕ θα άνοιγε τον δρόμο για την έξοδο της Κύπρου από τον τουρκικό εναγκαλισμό (Θεοφάνους, 2000). Επιπλέον, η επανένωση των δύο Γερμανιών αύξησε τις ελπίδες των Ελληνοκυπρίων που προσέβλεπαν στον τερματισμό της διαίρεσης του νησιού με τρόπο αποδεκτό και προσοδοφόρο (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Στο ίδιο πνεύμα, η ιστορική επιτυχία της ΕΕ ως ειρηνοποιού μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας ενίσχυε αυτήν την αισιοδοξία (Skoutaris, 2011).

Ο Θεοφάνους (2003) υποστήριξε ότι «η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση διαφοροποιεί ουσιαστικά τους συσχετισμούς και δίνει την ευκαιρία για ριζικές αλλαγές στην όλη φιλοσοφία για επίλυση του κυπριακού προβλήματος» (σ.82). Η ιδέα μίας αόριστης «ευρωπαϊκής λύσης» ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής και προτάχθηκε αφενός για να νομιμοποιήσει την εισδοχή της Κύπρου στην Ένωση, και αφετέρου χρησιμοποιήθηκε ως επιχείρημα για τους υπέρμαχους της αναζήτησης λύσης μετά την ένταξη, όταν η λύση έπαψε επίσημα να αποτελεί προϋπόθεση. Μία διευθέτηση με βάση τις ευρωπαϊκές προδιαγραφές θα κατοχύρωνε την Κυπριακή Δημοκρατία,

και θα έθετε τις αρχές του κοινοτικού κεκτημένου ως κατευθυντήριες γραμμές (Θεοφάνους, 2000· Emiliou, 1996).

Η εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου στην Κύπρο θα απαιτούσε την άρση βασικών περιορισμών στη βάση των τεσσάρων ελευθεριών της ενιαίας αγοράς της ΕΕ: την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών, ανθρώπων και κεφαλαίου και την εδραίωση του κανονιστικού πλαισίου της ελευθερίας εγκατάστασης και διαμονής των Ευρωπαίων πολιτών (Kramer, 1997· Stavridis, 2006). Ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι δημοκρατικές διαδικασίες, θα χρησίμευαν ως δικλείδα ασφαλείας για τους κατοίκους του νησιού συλλήβδην (Emiliou, 1996), ενώ η ένταξη θα καθιστούσε το ζήτημα των εγγυήσεων ξεπερασμένο ως τουρκοκυπριακή διεκδίκηση (Χατζηϊωακείμ, 2024). Η εκλογή του Τάσσου Παπαδόπουλου ως Προέδρου, το 2003, σηματοδότησε την ενσάρκωση αυτής της προσδοκίας στην πολιτική. Ο ίδιος αντλούσε από μία πολύ στενή ερμηνεία της κανονιστικής δομής της ΕΕ, βασισμένη στην εφαρμογή των τεσσάρων ελευθεριών, ακολουθώντας μία σκληρή θέση στο Κυπριακό (Diez & Pace, 2011).

Έπειτα, και οι δύο κοινότητες είχαν την ελπίδα πως η ένταξη θα έδινε ώθηση σε πολιτικές αλλαγές και θα ενίσχυε την κοινωνία των πολιτών (Diez & Tocci, 2010). Η ενίσχυση της αμοιβαίας κατανόησης και ανοχής, θα μπορούσε να είναι ένα από τα μεγαλύτερα οφέλη που θα προέκυπταν για την Κύπρο (Peristianis, 1998). Εν μέρει, αυτή η προσδοκία οφείλεται στο γεγονός ότι η ΕΕ είναι μια μορφή πολιτικής οργάνωσης στην οποία συνυπάρχουν διάφορες εθνοτικές και εθνικές ταυτότητες εντός της ενιαίας ευρωπαϊκής ταυτότητας (Theophanous, 2000). Παρόλο που το νησί δεν υπήρξε ποτέ πραγματικά κυρίαρχο, η σύγκρουση βασίζεται στις δύο αποκλειστικές ταυτότητες των κοινοτήτων του νησιού και η κυριαρχία συχνά νοείται ως ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος: είτε ανήκει στο νησί ως σύνολο (η επίσημη ελληνοκυπριακή θέση), είτε ανήκει στις επιμέρους κοινότητες (η επίσημη τουρκοκυπριακή θέση) (Diez, 2002b).

Το πλαίσιο της ΕΕ είχε βαρύνουσα σημασία καθώς θα μπορούσε να συμβάλει στη σύγκρουση με έμμεσο τρόπο, ακόμα και αν οι ίδιοι οι θεσμοί δεν παρενέβαιναν άμεσα (Richmond, 2005). Εντός της ΕΕ, η κυριαρχία δεν θεωρείται απόλυτη έννοια

και η υπέρβαση της «σκληρής εκδοχής» της κυριαρχίας εντός της Κύπρου ως αποτέλεσμα του εξευρωπαϊσμού θα ήταν ένα σημαντικό όφελος (Diez, 2002b). Οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές δομές στις οποίες βρίσκεται η ουσία του κυπριακού προβλήματος θα μπορούσαν να μετατοπιστούν μακριά από τις πιο αποκλειστικές και στενές μορφές τους (Richmond, 2005). Μια αλλαγή στις ταυτότητες προς ένα πρότυπο βασισμένο στις ευρωπαϊκές αξίες και μία λιγότερο συγκρουσιακή συνύπαρξη απομακρυσμένη από τις άκαμπτες διαχωριστικές γραμμές θα μπορούσε να αποτελέσει εποικοδομητική βάση για μια ειρηνική λύση (Diez, 2002b· Diez & Tocci, 2010). Τα μεταμοντέρνα χαρακτηριστικά της Ένωσης, εάν εφαρμόζονταν στην Κύπρο, ως αποτέλεσμα του εξευρωπαϊσμού, θα βοηθούσαν στην υπερκέραση πολλών διλημάτων και αντιλήψεων.

Το βασικό πρόβλημα με αυτό το επιχείρημα ωστόσο, ήταν ότι έτεινε να παρουσιάζει το κυπριακό πρόβλημα ως ένα ζήτημα στο οποίο τα άτομα, τα πολιτικά κόμματα και οι κυβερνήσεις είχαν ελάχιστη επιρροή και ότι δεν μπορούσαν να αντισταθούν στη θεσμική λογική της ΕΕ για την ειρήνη (Richmond, 2005). Οι αλλαγές θα έπρεπε να προωθηθούν από την πολιτική ηγεσία στην Κύπρο, και εκεί υπήρχε μία σειρά από πιθανά εμπόδια (Diez, 2002b), ενώ η πιθανότητα να παρασυρθεί η ΕΕ στην πολυπλοκότητα της σύγκρουσης ήταν επίσης μεγάλη (Diez, 2002a). Ως κρατοκεντρικός οργανισμός, η Ένωση εξακολουθεί να επηρεάζεται από την παραδοσιακή έννοια της κυριαρχίας και δυσκολεύεται να υπερβεί τα εγγενή συμφέροντα που σχετίζονται με αυτή, παρά τον μεταμοντέρνο χαρακτήρα της (Richmond, 2002). Είναι άξιο απορίας πώς θα μπορούσε να υπερβεί τα διλήμματα που πλαισιώνουν το Κυπριακό και να αποφύγει την αναπαραγωγή των δυσκολιών που αντιμετώπισε και ο ΟΗΕ στις διαπραγματεύσεις (Richmond, 2002). Το πλαίσιο της ΕΕ επιτρέπει, αλλά δεν επιβάλλει μετασχηματισμό των συγκρούσεων (Diez, 2002b).

Ο μαξιμαλισμός που επέδειξαν η Ελληνοκύπριοι με την είσοδό τους στην Ένωση (Sözen & Şahin, 2024) σχετίζεται με την αναπαράστασή της ως πανάκεια (Demetriou, 2008). Αυτή η αναπαράσταση βασίστηκε σε μία σειρά προβληματικών αντιλήψεων και λανθασμένων υπολογισμών σχετικά με τις πραγματικές της δυνατότητες ως

διεθνής παράγοντας. Η ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική είναι αποκλειστικά διακυβερνητική και ως εκ τούτου, δεν είναι τίποτα περισσότερο από το άθροισμα αυτών που αποφασίζουν τα κράτη μέλη της (Hill, 1993). Η Ένωση μπορεί να είναι αποτελεσματική στον βαθμό που της επιτρέπουν τα επιμέρους μέλη. Στην περίπτωση της Κύπρου, τα κράτη μέλη ήταν πολύ διστακτικά ως προς την εμπλοκή στη σύγκρουση. Αντίστοιχα, υπήρχε ένα τεράστιο εννοιολογικό χάσμα μεταξύ της ελληνοκυπριακής αντίληψης για το πώς θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει την συμμετοχή της στην ΕΕ για να πιέσει την τουρκική πλευρά, και της πραγματικής ισχύος που θα είχε για να το επιχειρήσει (Yakinthou, 2009).

Αυτό που δεν λήφθηκε υπόψη ήταν πως η Ένωση έχει περιορισμένη ειρηνευτική ικανότητα, εκτός από τις διαδικασίες της διεύρυνσης και της σύνδεσης (Richmond, 2002). Η ΕΕ δεν αυτοπροσδιορίζεται ως ενεργός διαμεσολαβητής συγκρούσεων (Zervakis, 2004), ενώ η δύναμη έλξης της λειτουργεί όσο τα κράτη επιθυμούν την ένταξη και υποχρεώνονται να συντονιστούν με τα υφιστάμενα κριτήρια λειτουργώντας ως κίνητρο για αλλαγή συμπεριφοράς και κανόνων (Matlary, 2018). Για να είναι επιτυχής η διεύρυνση ως ένα «ήπιο» μέσο ασφάλειας, πρέπει οι αξίες της ΕΕ να γίνονται αποδεκτές από τα εμπλεκόμενα μέρη ως η πιο επιθυμητή φόρμουλα για την προαγωγή της ειρήνης και της ευημερίας (Christou, 2002). Ανάμεσα στις ανταμοιβές και τις απειλές (το «καρότο» ή το «μαστίγιο»), η ΕΕ επιλέγει συνειδητά το πρώτο, αφήνοντας στο παρελθόν τον εξαναγκασμό (Matlary, 2018). Οι υπό ένταξη χώρες πρέπει να μοιράζονται μια κοινή δέσμευση για ειρήνη, ασφάλεια, καλή γειτονία, σεβασμό στην κυριαρχία άλλων χωρών, την ακεραιότητα και το απαραβίαστο των εξωτερικών συνόρων, την εφαρμογή του διεθνούς δικαίου και δέσμευση για την επίλυση των διαφορών με ειρηνικά μέσα (Richmond, 2002). Η μεταμοντέρνα υπόστασή της, ο τρόπος που αυτοπροσδιορίζεται και η προτεραιότητα στις μη συμβατικές απειλές ασφάλειας μάλλον περιορίζει την ικανότητά της σε θέματα κυριαρχίας και στρατιωτικής ισχύος.

Οι λειτουργίες που έχει επιτελέσει η ΕΕ μέχρι σήμερα στο διεθνές σύστημα όπως η σταθεροποίηση της Ευρώπης, η διαχείριση του παγκόσμιου εμπορίου και η παροχή μιας δεύτερης δυτικής φωνής στη διεθνή διπλωματία, έχουν δημιουργήσει

εκτεταμένες προσδοκίες για τον ρόλο που μπορεί να επιτελέσει όχι μόνο στο περιφερειακό αλλά και στο παγκόσμιο πλαίσιο (Hill, 1993). Οι προκλήσεις σκληρής ισχύος, αν και εντός της Ένωσης έχουν εξαλειφθεί, στο διεθνές πεδίο παραμένουν και μάλιστα έχουν πολλαπλασιαστεί τα τελευταία χρόνια. Ο τέως Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Jean-Claude Juncker αναγνώρισε την έλλειψη αυτή της ΕΕ, αναφέροντας στη Διάσκεψη Άμυνας και Ασφάλειας στην Πράγα το 2017, πως η ήπια ισχύς από μόνη της δεν είναι αρκετή σε έναν ολοένα και πιο στρατιωτικοποιημένο κόσμο (European Commission, 2017). Η ήπια ισχύς της Ένωσης στηρίζεται στις ευρωπαϊκές αξίες και στη διπλωματία, ωστόσο αυτά τα μέσα δεν είναι πάντα αποτελεσματικά στη διαχείριση συγκρούσεων (Matlary, 2018), ακριβώς επειδή η ήπια ισχύς είναι μόνο ένα συστατικό της ισχύος (Nye, 2017). Εκτός αυτού, οι πόροι και η ικανότητα επιβολής που έχουν στη διάθεσή τους οι οργανισμοί επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών επίλυσης συγκρούσεων (Chayes & Chayes, 1993). Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι η πραγματικότητα αυτή θέτει περιορισμούς στη χάραξη πολιτικής και στην ικανότητα της Ένωσης να ασκεί αποτελεσματική επιρροή στη διεθνή σκηνή.

Η ιδέα της «ευρωπαϊκής λύσης» είχε στηριχθεί στην άγνοια της κυπριακής ηγεσίας σχετικά με τις δυνατότητες της ΕΕ. Μία τέτοια λύση, στα μάτια των Ελληνοκυπρίων στην πιο ακραία της εκδοχή θα ισοδυναμούσε με ένα ενιαίο κράτος με κυριαρχία της ελληνοκυπριακής κοινότητας και δικαιώματα μειονοτήτων για τους Τουρκοκύπριους (Faustmann, 2011). Σε ένα δεύτερο επίπεδο, εάν αυτό δεν ήταν εφικτό, θα διασφάλιζε ένα ομοσπονδιακό κράτος (Richmond, 2002). Η ιδέα περί εφαρμογής των ευρωπαϊκών αξιών και των αρχών του κοινοτικού κεκτημένου στην επίλυση του Κυπριακού υπέρ των θέσεων των Ελληνοκυπρίων σχετίζεται σε μία λανθασμένη, ή σκόπιμα παραποιημένη, κατανόηση των ευρωπαϊκών ιδεωδών (Faustmann, 2011).

Η άποψη που εσφαλμένα ενστερνίζονταν οι Ελληνοκύπριοι προασπιστές μιας «ευρωπαϊκής λύσης», ήταν ότι η πλειοψηφία είναι η μόνη μορφή δημοκρατίας και ότι συνεπώς αποτελεί τη βάση για τις κρατικές δομές των κρατών μελών της ΕΕ (Faustmann, 2011). Η ΕΕ δεν ταυτίζεται με την αρχή της πλειοψηφίας και της ιδέας

«ένα άτομο-μία ψήφος», αν και οι Ελληνοκύπριοι που αποτελούσαν το 82% του πληθυσμού του νησιού προπολεμικά, ήλπιζαν πως αυτό το στοιχείο θα ενσωματωνόταν σε μία λύση. Στην πράξη, η αρχή της πλειοψηφίας τροποποιείται στα συνταγματικά συστήματα πολλών κρατών μελών αλλά και σε επίπεδο ΕΕ, αφού σε θεσμούς όπως το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, δίνεται δυσανάλογη δύναμη στα μικρότερα κράτη. Επομένως, η ΕΕ δεν θα θεωρούσε αντιδημοκρατικό ή αντίθετο με τους κανόνες της να δοθεί στο 18% του πληθυσμού πολιτική ισότητα με το υπόλοιπο 82% στο πλαίσιο μίας λύσης (Ker-Lindsay, 2009). Από την άλλη, σε κρατικό επίπεδο, καμία άλλη φιλελεύθερη δημοκρατική χώρα δεν έχει χορηγήσει σε μια μειονότητα του 18% το μέγεθος των πολιτικών δικαιωμάτων που απαιτούν οι Τουρκοκύπριοι και η Τουρκία (Faustmann, 2011). Οι Ελληνοκύπριοι, ωστόσο, δεν λαμβάνουν υποστήριξη από κανέναν που εμπλέκεται στη διαμάχη (με πιθανή εξαίρεση την Ελλάδα) στην προσπάθεια συρρίκνωσης των δικαιωμάτων της Τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Τα ψηφίσματα του ΟΗΕ υπογραμμίζουν την ανάγκη για μια διζωνική, δικοινοτική ομοσπονδία στην Κύπρο. Η δομή αυτή αντανακλά την παραδοσιακή αντίληψη των κλειστών κυρίαρχων κρατών και υποδηλώνει μόνιμους περιορισμούς για τους κατοίκους του νησιού. Έρχεται δηλαδή σε ευθεία αντίθεση με την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας ανθρώπων, αγαθών και υπηρεσιών που χαρακτηρίζουν την ΕΕ (Faustmann, 2011· Richmond, 2002). Παρόλα αυτά, η συγκεκριμένη λογική λύσης προωθείται από την ΕΕ (Faustmann, 2011). Η ΕΕ έχει αποδείξει λοιπόν πως προτίθεται να αγνοήσει διατάξεις που αντιβαίνουν στο κοινοτικό κεκτημένο σχετικές με την απόκτηση περιουσίας, την ελεύθερη κυκλοφορία και την εγκατάσταση προκειμένου να επιτευχθεί μία συνολική διευθέτηση του Κυπριακού, κάτι που συνέβη και στην περίπτωση του Σχεδίου Ανάν, όπως θα αναλυθεί παρακάτω (Faustmann, 2011· Hoffmeister, 2006). Άρα, οι αρχές της δεν είναι απόλυτες, αλλά μπορούν να «παραβιαστούν» για χάρη ρεαλιστικών πολιτικών προσαρμογών στο όνομα ενός ευρύτερου αγαθού, όπως το τέλος της διαίρεσης του νησιού (Faustmann, 2011).

Το αφήγημα ότι οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι ζούσαν παλαιότερα πλήρως ειρηνικά, παρότι υπερβολικά ωραιοποιημένο, χρησιμοποιήθηκε ευρέως για την ενίσχυση της ιδέας ότι μια επιστροφή σε εκείνη την εποχή αρμονικής συνύπαρξης είναι εφικτή (Diez, 2002c). Η αντίληψη αυτή αποφεύγει να αντιμετωπίσει το ουσιαστικό ζήτημα του παρόντος, δηλαδή το πώς μπορούν να αμφισβητηθούν και να γεφυρωθούν οι υφιστάμενες αποκλίνουσες αντιλήψεις ασφάλειας οι οποίες εξακολουθούν να διχάζουν τις δύο κοινότητες. Παρόλο που οι δύο κοινότητες έζησαν όντως για μεγάλα χρονικά διαστήματα χωρίς σοβαρές συγκρούσεις, υπήρχε διαχρονικά σαφές κοινωνικό και πολιτισμικό χάσμα μεταξύ τους. Επιπλέον, η περίοδος της βρετανικής κυριαρχίας στο νησί τροφοδότησε άνευ προηγούμενου τις αντιπαλότητες προσθέτοντας μία ακόμη στη σύγκρουση (Anderson, 1993).

Το πιο ρεαλιστικό σενάριο, το οποίο λίγοι επέλεξαν να εξετάσουν, ήταν η ένταξη να αφορά πρακτικά το ελεύθερο τμήμα του νησιού και συγκεκριμένα τους Ελληνοκύπριους, γεγονός που θα οδηγούσε την «ΤΔΒΚ» σε περαιτέρω ενοποίηση με την Τουρκία και στην παγίωση της διαίρεσης (Diez, 2002c). Οι Ελληνοκύπριοι δεν είχαν αναλογιστεί σοβαρά το ενδεχόμενο σκλήρυνσης της τουρκικής στάσης ή και εθνικιστικών αντιδράσεων ως αποτέλεσμα της εισόδου της Κύπρου στην Ένωση (Demetriou, 2008· Karatas, 2011). Αυτό συνδέεται με την υποτίμηση της διεθνούς διάστασης του Κυπριακού, καθώς και του ευρύτερου πλαισίου ασφαλείας στην Ανατολική Μεσόγειο. Από την τουρκική οπτική γωνία, η Κύπρος δεν μπορεί να ξεφύγει εντελώς από τον έλεγχό της, λόγω των γεωστρατηγικών συμφερόντων στην περιοχή. Κατά συνέπεια, η ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ θεωρήθηκε από την Άγκυρα ως μονομερής ενέργεια για ένα ζήτημα ζωτικού εθνικού της συμφέροντος (Nugent, 1997).

Ο Denktas είχε επανειλημμένα προειδοποιήσει από τη δεκαετία του 1990 ότι η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ θα οδηγούσε στην παγίωση της διχοτόμησης του νησιού, στην αποτυχία των προσπαθειών επανένωσης και στην αποσταθεροποίηση της Ανατολικής Μεσογείου (Karatas, 2011). Την ίδια στιγμή, σύμφωνα με την άποψη της Άγκυρας, η ΕΕ δεν μπορούσε να θεωρηθεί ως αμερόληπτος διαμεσολαβητής στο Κυπριακό. Η είσοδος της Ελλάδας και της Κύπρου και η στασιμότητα στην

υποψηφιότητα της Τουρκίας περιέπλεκε την κατάσταση. Η Τουρκία παρουσίαζε την Ένωση ως αιχμάλωτη των δύο χωρών γεγονός που καθιστούσε δυσκολότερη τη λήψη πρωτοβουλίας εκ μέρους της (Diez, 2002c· Tsakonas, 2008). Η τουρκοκυπριακή πολιτική ηγεσία έτρεφε επίσης βαθιά καχυποψία, απέναντι στην ΕΕ βλέποντάς την ως έναν παράγοντα προκατειλημμένο υπέρ της ελληνικής πλευράς, γεγονός που μείωνε τη σαγήνη της (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024· Yakinthou, 2009).

Η ΕΕ αναγνώριζε το γεγονός ότι για τους Τουρκοκύπριους, εφόσον η Τουρκία δεν ήταν πλήρες μέλος, τα Ηνωμένα Έθνη ήταν ο μόνος αποδεκτός και ουδέτερος διεθνής οργανισμός για να φιλοξενήσει τις διαπραγματεύσεις του Κυπριακού και να προτείνει μια διευθέτηση (Karatas, 2011). Οι περιορισμένες πιθανότητες ένταξης για την Τουρκία χρησίμευσαν μόνο για να ενισχύσουν την αντίληψη αυτή (Tsakonas, 2008). Ήταν, συνεπώς, μάλλον απίθανο η Τουρκία να δεχθεί μία ευρωπαϊκή παρέμβαση στο Κυπριακό, και πόσο μάλλον μία «ευρωπαϊκή λύση». Συν τοις άλλοις, ο δυσεπίλυτος χαρακτήρας του προβλήματος και τα αντικρουόμενα συμφέροντα στο εσωτερικό και στο εξωτερικό καθιστούσαν την ανάληψη δυναμικότερης δράσης «σχεδόν ασύμφορη ακροβασία» (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024, σ.30). Αυτή η πραγματικότητα όφειλε να είναι ενδεικτική για τη φύση και τα όρια της ανάμειξης της ΕΕ στο Κυπριακό.

Η κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας τόνισε το γεγονός ότι οι ευρωπαϊκοί θεσμοί δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίζουν αυτόνομα τα παραδοσιακά προβλήματα ασφάλειας. Παρόλο που οι αδυναμίες της ΕΕ έγιναν εμφανείς στην αποτυχία χειρισμού της γιουγκοσλαβικής κρίσης, αντί αυτό να λειτουργήσει αντισταθμιστικά για τα προσδοκώμενα οφέλη των Ελληνοκυπρίων, τελικά δεν διέλυσε τις αυταπάτες της Κυπριακής πολιτικής ηγεσίας που υπερεκτιμούσε τα περιθώρια δράσης της ΕΕ. Έχει υποστηριχθεί ότι «η Κύπρος αποτελεί ευκαιρία για να αντιστρέψει τις αρνητικές εντυπώσεις για αναποτελεσματικότητα ή ακόμη και για ανυπαρξία κοινής εξωτερικής πολιτικής» (Θεοφάνους, 2000, σ.23). Το όφελος για την ίδια την ΕΕ ήταν αυτονόητο. Μία επιτυχής ευρωπαϊκή παρέμβαση στην επίλυση ενός σύνθετου και μακροχρόνιου προβλήματος σε μια περιοχή ζωτικής σημασίας για τα συμφέροντα της Ένωσης, θα ενίσχυε τα διαπιστευτήριά της ως αποτελεσματικός διεθνής

παράγοντας και θα άνοιγε τον δρόμο για μία πιο σταθερή και λειτουργική σχέση τόσο με την Κύπρο όσο και με την Τουρκία (Hutchence & Georgiades, 1999).

Αυτή η εκτίμηση παρέβλεπε βέβαια το γεγονός πως η ΕΕ άργησε να διαμορφώσει μια συνεκτική πολιτική σχετικά με το Κυπριακό, ενώ για μεγάλο χρονικό διάστημα αρκέστηκε στην προσυπογραφή αποφάσεων των Ηνωμένων Εθνών επί του θέματος (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Παράλληλα, θα έπρεπε να ληφθεί υπόψη πως η προσέγγιση της Ένωσης ήταν διστακτική όσον αφορά την ευρύτερη ελληνοτουρκική διένεξη, καθώς ήθελε να διατηρήσει τόσο την Ελλάδα όσο και την Τουρκία αγκυροβολημένες στη Δύση (Tsakonas, 2008). Αυτός ο συσχετισμός έχει ευρύτερες συνέπειες: η Τουρκία, ως μέλος του ΝΑΤΟ, ήταν για τις Ηνωμένες Πολιτείες κρίσιμος σύμμαχος, και γι' αυτό μία σύγκρουση μεταξύ Τουρκίας και ΕΕ για το Κυπριακό θα ήταν επικίνδυνη για την Ουάσινγκτον (Diez, 2002c). Οποιαδήποτε πιο δυναμική ενέργεια της Ένωσης σχετικά με το αδιέξοδο της Κύπρου θα συνεπαγόταν μία ταυτόχρονη αλλαγή στη σχέση τόσο με την Αθήνα όσο και με την Άγκυρα, υπέρ της μίας ή της άλλης, προκαλώντας αντιδράσεις (Karatas, 2011).

Οι ενέργειές της Ένωσης αντανakλούσαν, σε σημαντικό βαθμό, μία προσεκτική εξισορρόπηση, αν και από διαφορετική σκοπιά θα μπορούσαν να εκληφθούν ως ένδειξη αντιπαραγωγικής αδράνειας (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Μία ανασκόπηση της ιστορικής δραστηριοποίησης της ΕΕ καθιστά σαφές ότι η Ένωση συστηματικά απέχει από την άμεση εμπλοκή σε εθνοτικές ή θρησκευτικές συγκρούσεις στα κράτη μέλη της (Faustmann, 2011· Vassiliou, 2004). Ενθαρρύνει, υποστηρίζει και προσαρμόζει λύσεις, αλλά δεν τις συνθέτει (Faustmann, 2011). Γίνεται εμφανές λοιπόν ότι είναι πολύ πέρα από το πολιτικό πεδίο δράσης της Ένωσης να προσφέρει λύση στο Κυπριακό (Kramer, 1997).

Οι ιστορικές διαδικασίες όπως αυτή της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, εξελίσσονται με πιο αργό ρυθμό από όσο θα επιθυμούσαν οι ιδεαλιστές (Hill, 1993). Η Ένωση δεν διαθέτει τους πόρους ή την πολιτική δομή για να μπορέσει να ανταποκριθεί στις αυξανόμενες απαιτήσεις του διεθνούς περιβάλλοντος. Οπότε, παρατηρείται αναντιστοιχία ανάμεσα στις προσδοκίες που δημιουργεί η ΕΕ και στην ικανότητά της να εφαρμόζει τις πολιτικές που απαιτούνται για την εκπλήρωσή τους. Το χάσμα

δυνατοτήτων-προσδοκιών δεν γεφυρώνεται μέσω της ήπιας ισχύος και υπονομεύει τη δυναμική της ΕΕ (Hill, 1993). Το χάσμα οφείλεται σε δύο παράγοντες: πρώτον, στο γεγονός ότι η ευθυγράμμιση των συμφερόντων των κρατών μελών και η πλήρης ιδιότητα του δρώντος απέχουν ακόμη πολύ από την πραγματοποίησή τους, και δεύτερον, αυτή η πραγματικότητα συχνά αγνοείται, τόσο στις Βρυξέλλες όσο και στα κράτη που αιτούνται ένταξη. Η Ένωση ανέλαβε πιο ενεργό ρόλο στις προσπάθειες εξεύρεσης λύσης του Κυπριακού, υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, μόνο κατά την περίοδο κλιμάκωσης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Κύπρου (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024), γεγονός το οποίο είναι αρκετά αποκαλυπτικό.

2.3 Μελέτη περίπτωσης: Σχέδιο Ανάν (2004)

Λίγο πριν από το Συμβούλιο του Ελσίνκι το 1999, ξεκίνησε μια νέα πρωτοβουλία για τη διευθέτηση του Κυπριακού μέσα από τις προσπάθειες του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, Kofi Annan, με τη στήριξη και των ΗΠΑ (Θεοφάνους, 2003). Οι διεργασίες γύρω από το «Σχέδιο Ανάν» κορυφώθηκαν μετά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, ενόψει των κρίσιμων αποφάσεων σχετικά με την πορεία των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Κύπρου και την αναγνώριση της υποψηφιότητας της Τουρκίας. Ο ΟΗΕ εξέφρασε την πεποίθηση ότι η προοπτική ένταξης του νησιού στην ΕΕ θα ενθάρρυνε τα μέρη να συμπεριφερθούν με συμφιλιωτικό τρόπο και έτσι θα ήταν δυνατή η είσοδος μιας ενωμένης Κύπρου στην ΕΕ την 1η Μαΐου 2004 (Karatas, 2011). Το Σχέδιο αντιπροσώπευε μια κρίσιμη στιγμή για τον επαναπροσδιορισμό του κυρίαρχου λόγου γύρω από το Κυπριακό, αλλά και του ρόλου της ΕΕ (Christou, 2013).

Οι διαπραγματεύσεις για το Σχέδιο Ανάν και η προσχώρηση στην ΕΕ εξελίχθηκαν παράλληλα και άρχισαν να θεωρούνται αλληλένδετες διαδικασίες. Η Κύπρος διαφάνηκε πρόθυμη να προχωρήσει γρήγορα, κλείνοντας ταχέως πολλά κεφάλαια στις διαπραγματεύσεις της ένταξης (Hoffmeister, 2006). Τα αυστηρά χρονοδιαγράμματα για την αποδοχή ή απόρριψη των εκδοχών του Σχεδίου ήταν στενά συνδεδεμένα με τα στάδια ολοκλήρωσης της ενταξιακής διαδικασίας (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024), γεγονός που προκάλεσε ισχυρές πολιτικές πιέσεις.

Το Σχέδιο Ανάν ήταν από μόνο του ένα μείζονος σημασίας ιστορικό ορόσημο αφού αποτέλεσε μία διεθνούς προέλευσης ολοκληρωμένη ειρηνευτική προσπάθεια (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Η συνεργασία του ΟΗΕ με την ΕΕ εκείνη την περίοδο γύρω από το επίμαχο θέμα ήταν στενή και κρίθηκε επιτυχημένη (Hoffmeister, 2006· Zervakis, 2004). Ήταν η πρώτη φορά που η ΕΕ αναβαθμίστηκε ως βασικός παράγοντας στη συζήτηση για το Κυπριακό (Christou, 2013). Συγχρόνως, κυριαρχούσε η επιδίωξη η Κύπρος να ενταχθεί ενωμένη ώστε να αποφευχθούν τυχόν επιπλοκές που θα προέκυπταν από την ενσωμάτωση ενός διαιρεμένου κράτους. Οι δύο οργανισμοί ανέπτυξαν μία κοινή αντίληψη σε κρίσιμα ζητήματα και παρόλο που οι προσπάθειές τους δεν οδήγησαν στην επίλυση του Κυπριακού, η

περίοδος εκείνη σηματοδότησε ίσως την εντονότερη και πιο εκτεταμένη εμπλοκή της Ένωσης στο πρόβλημα, μέχρι στιγμής.

Μολονότι η ελληνοκυπριακή πλευρά επέμεινε στην ανάληψη επίσημου ρόλου εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις συνομιλίες, λαμβάνοντας υπόψη τις τουρκικές ευαισθησίες σε αυτό το θέμα, ένας τέτοιος ρόλος δεν κρίθηκε απαραίτητος (Hoffmeister, 2006). Η Επιτροπή σε κάθε περίπτωση παρακολουθούσε στενά τις εξελίξεις και ήταν πρόθυμη να προσφέρει τεχνική βοήθεια στα Ηνωμένα Έθνη για να διασφαλίσει τη συμβατότητα του σχεδίου με τις απαιτήσεις της ΕΕ. Τα κράτη μέλη έδωσαν στον Επίτροπο Διεύθυνσης Günter Verheugen το ελεύθερο να συμβάλει ενεργά στην προσπάθεια των Ηνωμένων Εθνών, ενώ εδραιώθηκαν επαφές ανάμεσα στην ΕΕ και τον Ειδικό Σύμβουλο του ΟΗΕ για την Κύπρο, Álvaro de Soto (Hoffmeister, 2006). Η ΕΕ δεν έχανε ευκαιρία να τονίζει τη σημασία του Σχεδίου και να προτρέπει τις δύο κοινότητες να το αποδεχθούν, ενώ και οι ΗΠΑ και ο ΟΗΕ παρότρυναν διαρκώς τις μετριοπαθείς φωνές σε όλα τα στρατόπεδα να επικρατήσουν (Ker-Lindsay, 2005).

Μετά από αρκετές τροποποιήσεις, η πέμπτη έκδοση του Σχεδίου Ανάν παρουσιάστηκε στις δύο κοινότητες σε χωριστά δημοψηφίσματα την 24η Απριλίου 2004 (Dorn, 2016). Επισημάνθηκε ότι, σε περίπτωση αποδοχής του, οι όροι της ένταξης θα τροποποιούνταν για να συμπεριληφθεί και η τουρκοκυπριακή κοινότητα στην ΕΕ. Ορισμένες ρυθμίσεις του Σχεδίου Ανάν, όπως η διατήρηση της συνθήκης εγγυήσεως, του δικαιώματος επέμβασης των εγγυητριών δυνάμεων, της παραμονής ξένων στρατευμάτων και οι περιορισμοί στις ελευθερίες εγκατάστασης και μετακίνησης, αναιρούσαν ή μείωναν τη σημασία της ένταξης στην ΕΕ, καθώς συγκρούονταν με το κοινοτικό κεκτημένο (Θεοφάνους, 2003) και αναπαρήγαγαν τις ίδιες δυσκολίες που είχαν ανακύψει με τη δημιουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960. Επιπλέον, παρέμενε αμφίβολο κατά πόσο οι πολίτες της Κύπρου θα ανέπτυσσαν αίσθημα ταύτισης με την πολιτειακή δομή που προέβλεπε το Σχέδιο Ανάν (Θεοφάνους, 2003).

Στην Κύπρο και στην Ελλάδα, το ζήτημα του Σχεδίου Ανάν μετατράπηκε σε εργαλείο πολιτικής αντιπαράθεσης και κομματικών ανταγωνισμών, με ιδιαίτερη έμφαση στην

ιδεολογική του διάσταση (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Στην ελληνοκυπριακή κοινωνία επικρατούσε από το 2002 ισχυρός σκεπτικισμός απέναντι στο Σχέδιο, ενώ ελάχιστοι παρέμειναν υποστηρικτές του μέχρι το τέλος (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Οι όροι του θεωρήθηκαν γενικά δυσμενείς, ενώ η ελληνοκυπριακή ηγεσία επικρίθηκε για παρελκυστική τακτική και έλλειψη διαφάνειας με απορριπτική διάθεση (Ker-Lindsay, 2005).

Τελικά, παρά τις προτροπές της ΕΕ, η ελληνοκυπριακή κοινότητα απέρριψε το σχέδιο με ποσοστό περίπου 75%, ενώ η τουρκοκυπριακή το ενέκρινε με ποσοστό 65% (Christou, 2013· Enriviades, 2005). Ορισμένες από τις δυσκολίες που περιγράφηκαν στην προηγούμενη ενότητα ξεπεράστηκαν εκείνη την περίοδο, όπως οι φόβοι των Τουρκοκυπρίων και η αδιαλλαξία της Τουρκίας. Καθώς γινόταν ολοένα πιο σαφές ότι η Ένωση επρόκειτο να δεχθεί την Κυπριακή Δημοκρατία ακόμη και χωρίς να υπάρξει επίλυση του Κυπριακού και ότι οι απειλές για αντίποινα δεν είχαν αντίκρισμα, οι Τουρκοκύπριοι σταμάτησαν να σαμποτάρουν τις απόπειρες διευθέτησης της σύγκρουσης (Ker-Lindsay et al, 2011). Η απόφαση που ελήφθη στο Ελσίνκι σχετικά με την Κύπρο, δηλαδή η προσχώρηση του νησιού χωρίς την επανένωση ως προϋπόθεση, κατέστησε σαφές στην τουρκική πλευρά ότι η παρεμπόδιση των διαπραγματεύσεων δεν ήταν αρκετή για την καθυστέρηση της ένταξης της Κύπρου στην ΕΕ (Karatas, 2011).

Στο μεταξύ, όσο πλησίαζε η ένταξη του νησιού, τόσο περισσότερο ο Denktas έχανε την υποστήριξη των συμπατριωτών του (Karatas, 2011). Η ευρωπαϊκή προοπτική πυροδότησε τη μαζική κινητοποίηση των Τουρκοκυπρίων με μεγάλες διαδηλώσεις πολιτών, συνδικάτων, κομμάτων και ΜΚΟ στην κατεχόμενη Λευκωσία (Hoffmeister, 2006) και έδωσε τη νίκη στις βουλευτικές εκλογές του 2003 στο κόμμα CTP υπό τον Mehmet Ali Talat, ο οποίος τασσόταν υπέρ της επανένωσης του νησιού (Karatas, 2011). Υπάρχει σαφής διασύνδεση ανάμεσα στο «ναι» των Τουρκοκυπρίων και στην έντονη επιθυμία τους να εισέλθουν στην ΕΕ. Η ένταξη έγινε αντιληπτή ως μονόδρομος για μια οικονομική, πολιτική και κοινωνική ενίσχυσή τους (Karatas, 2011). Η δύναμη έλξης και τα κίνητρα που προσφέρει η ΕΕ τροφοδότησαν αυτό το προοδευτικό κλίμα και άλλαξαν το σκεπτικό των Τουρκοκυπρίων, αναδεικνύοντας

τον θετικό αντίκτυπο που θα μπορούσε να έχει η Ένωση στο Κυπριακό (Christou, 2002). Η εικόνα στην ελεύθερη πλευρά της Κύπρου ήταν εντελώς διαφορετική (Karatas, 2011).

Κύρια πηγή ελπίδας αποτέλεσαν οι διαλλακτικές τοποθετήσεις του Τούρκου ηγέτη Recep Tayyip Erdoğan σχετικά με το Κυπριακό και η στήριξή του στο Σχέδιο Ανάν, μετά τη θριαμβευτική του νίκη στις εκλογές του Νοεμβρίου 2002 (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Ο Erdoğan είχε αναδιαμορφώσει με επιτυχία ορισμένα δόγματα της τουρκικής στρατηγικής σκέψης και είχε αναλάβει δεσμεύσεις σχετικά με τη μείωση της επιρροής του στρατού στην πολιτική (Christou, 2010· Karatas, 2011). Για την πλειοψηφία της τουρκικής κοινής γνώμης, αλλά και για το AKP, το κόμμα του Erdoğan, το οποίο είχε εγκαταλείψει τον πρώιμο ευρωσκεπτικισμό του, υπερείχε το όραμα του εκδημοκρατισμού μέσω μεταρρυθμίσεων και μέσω της πάταξης της διαφθοράς, με απώτερο σκοπό την επιτάχυνση της ένταξης στην ΕΕ (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024· Tocci & Konziridze, 2004). Στην Άγκυρα επέδρασε και η συνειδητοποίηση ότι η κυπριακή κυβέρνηση θα καθόταν στο τραπέζι της ΕΕ από τον Μάιο του 2004, και επομένως θα είχε τη δυνατότητα να ασκήσει βέτο σε οποιαδήποτε απόφαση σχετικά με την Τουρκία και να επιβραδύνει τις ευρωτουρκικές σχέσεις (Hoffmeister, 2006).

Μέρος της βιβλιογραφίας υποστηρίζει ότι μόλις οι Ελληνοκύπριοι εξασφάλισαν την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ με την υπογραφή της Συνθήκης Προσχώρησης το 2003, θεώρησαν ότι θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν την Ένωση ως μοχλό πίεσης για την ικανοποίηση των αιτημάτων τους σχετικά με το Κυπριακό και να επιτύχουν μελλοντικά μία λύση πιο συμφέρουσα και συμβατή με τις φιλοδοξίες τους (Faustmann, 2011· Karatas, 2011· Ker-Lindsay et al, 2011· Sözen & Şahin, 2024). Υπό αυτό το πρίσμα, η σχετική βιβλιογραφία συγκλίνει στο ότι ένταξη λειτούργησε τελικά ως κίνητρο για την απόρριψη του Σχεδίου Ανάν, καθώς οι Ελληνοκύπριοι θεώρησαν ότι η προνομιακή τους θέση θα τους επέτρεπε σε δεύτερο χρόνο να αξιοποιήσουν το ευρωπαϊκό όραμα της Τουρκίας για να εξασφαλίσουν μια ευνοϊκότερη διευθέτηση, και δη, μια «ευρωπαϊκή λύση» (Faustmann, 2011· Sözen & Şahin, 2024). Παρόλο που ο Πρόεδρος Παπαδόπουλος επέδειξε συμφιλιωτική

διάθεση κατά τη διάρκεια των συνομιλιών (Karatas, 2011), οι χειρισμοί της πολιτικής ηγεσίας κατά την τελευταία φάση της διαδικασίας «έδωσαν διεθνώς την εντύπωση ότι η επιδίωξη της Κύπρου ήταν η υποβολή στην τελική του μορφή ενός κακού σχεδίου λύσης με τρόπο ώστε να δικαιολογηθεί η απόρριψή του από τους ψηφοφόρους» (Ζήνων, 2023, σ.103).

Από την άλλη πλευρά, ο Θεοφάνους (2003) αναφέρει ότι οι Ελληνοκύπριοι έβλεπαν την ένταξη ως ανεξάρτητη προοπτική από τη λύση. Ήταν δεδομένο πως οι περισσότεροι Ελληνοκύπριοι ήταν ουσιαστικά δυσαρεστημένοι με το κρατικό μοντέλο και τα συνταγματικά χαρακτηριστικά που προέβλεπε το Σχέδιο (Karatas, 2011). Ενώ ικανοποιούσε σε μεγάλο βαθμό τις τουρκικές απαιτήσεις, οι περισσότεροι Ελληνοκύπριοι ένιωθαν ότι η εφαρμογή του θα διέλυνε το κράτος και ότι θα επιδείνωνε τη θέση τους (Theorphanous, 2023). Επίσης, παρόλο που υπήρχαν πιέσεις προς την κατεύθυνση της αποδοχής του Σχεδίου, με αιτιολογία ότι η απόρριψή του θα δημιουργούσε προβλήματα στις σχέσεις με την Ένωση, αυτό δεν άλλαξε την οπτική τους. Συμπληρωματικά, καμία ρεαλιστική εγγύηση δεν υπήρχε για την προώθηση ενός καλύτερου σχεδίου λύσης με τη βοήθεια της ΕΕ, δεδομένου ότι η ίδια είχε εκφράσει ευρεία υποστήριξη προς το Σχέδιο Ανάν (Vassiliou, 2004).

Η αίσθηση ασφάλειας που παρείχε η ΕΕ στους Ελληνοκύπριους ώθησε τον Πρόεδρο Κληρίδη να προβεί σε παραχωρήσεις κατά τις διαπραγματεύσεις για το Σχέδιο Ανάν στο πλαίσιο μιας λύσης που σε διαφορετική περίπτωση δεν θα είχε αποδεχθεί. Οι παραχωρήσεις αυτές τον εξέθεσαν σε έντονη εσωτερική αντίδραση, η οποία του στοίχισε τη νίκη στις εκλογές του 2003 (Tocci & Konziridze, 2004). Παρά την άποψη που κυκλοφορούσε στη δημόσια σφαίρα ότι η ένταξη στην ΕΕ θα μπορούσε να διευκολύνει την επιτυχή εφαρμογή του Σχεδίου Ανάν, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία και αντιμετωπίζοντας τις ανησυχίες των Ελληνοκυπρίων (Vassiliou, 2004), οι ίδιοι δεν ήταν διατεθειμένοι να αποδεχθούν το Σχέδιο. Εξάλλου, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αξιολογώντας ως πιθανό το ενδεχόμενο να απορριφθεί το Σχέδιο, υιοθέτησε το Πρωτόκολλο 10 στους όρους προσχώρησης (Θεοφάνους, 2000).

Συνοψίζοντας, έχουν διατυπωθεί δύο αντιφατικά επιχειρήματα σχετικά με τη στάση της ελληνοκυπριακής πλευράς. Σύμφωνα με το πρώτο, η Λευκωσία επιδίωξε να

επιταχύνει την είσοδο στην ΕΕ, θεωρώντας ότι η διαδικασία αυτή θα διευκόλυνε την επίλυση του Κυπριακού, μετά την ολοκλήρωση του εξευρωπαϊσμού. Το δεύτερο επιχείρημα υποστηρίζει ότι η ελληνοκυπριακή πλευρά βρέθηκε αντιμέτωπη με έντονες διεθνείς πιέσεις, ακόμη και εκβιαστικού χαρακτήρα, προκειμένου να αποδεχθεί το Σχέδιο λόγω της επικείμενης εισδοχής της στην ΕΕ. Σύμφωνα με τους Υφαντή και Χατζηϊωακείμ (2024) «οι διεθνείς πιέσεις (...) επέτειναν την αίσθηση του επερχόμενου κινδύνου επιβολής ενός ασύμφορου status» (σ.47). Η ιστορική διαδρομή του Κυπριακού παρέχει ένα ερμηνευτικό πλαίσιο ως προς τη στάση των Ελληνοκυπρίων. Ο συνεχής εξωτερικός παρεμβατισμός απείλησε επανειλημμένα την ευημερία τους, οπότε η διστακτικότητα που επέδειξαν είναι εν πολλοίς εύλογη.

Συνολικά, η ελληνοκυπριακή πλευρά θεωρήθηκε υπαίτια για το ναυάγιο του Σχεδίου και βρέθηκε στο στόχαστρο διεθνούς και ευρωπαϊκής δυσaráσκείας. Οι Ελληνοκύπριοι κατηγορήθηκαν για αδιαλλαξία, εσωστρέφεια και έλλειψη εμπιστοσύνης, ενώ στους Τουρκοκύπριους και στην Τουρκία καταλογίστηκαν τάσεις μαξιμαλισμού, καχυποψίας και όψιμης ευελιξίας (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Η ηγεσία των Τουρκοκυπρίων και της Τουρκίας δεν άδραξε την ευκαιρία επανένωσης όσο υπήρχε. Μέχρι να είναι πρόθυμοι να αναζητήσουν μία συμβιβαστική λύση, τα κίνητρα για την ελληνοκυπριακή πλευρά είχαν αποδυναμωθεί σημαντικά (Hoffmeister, 2006· Kyris, 2013). Στην ΕΕ αποδόθηκε αβελτηρία, καθώς η πίεση που άσκησε στην Κύπρο και την Τουρκία ήταν ασυντόνιστη, εναλλασσόμενη και άστοχη (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Με αυτόν τον τρόπο, ενίσχυσε τις αδιάλλακτες τάσεις και στις δύο πλευρές (Ker-Lindsay, 2005).

Η αμέσως επόμενη περίοδος μετά την απόρριψη του σχεδίου Ανάν, χαρακτηρίστηκε από παρατεταμένη αμηχανία, διογκωμένες προσδοκίες, δυσκαμψία και απογοητεύσεις (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος επηρέασε κατεξοχήν τη σχέση του νησιού με την ΕΕ, καθώς υπήρχε ένα βαθύ αίσθημα απογοήτευσης και προδοσίας για τον τρόπο με τον οποίο οι Ελληνοκύπριοι είχαν απορρίψει αυτό που πολλοί θεωρούσαν δίκαιη και βιώσιμη λύση (Ker-Lindsay et al, 2011· Ulusoy, 2008a). Ο πολιτικός λόγος της ελληνοκυπριακής ηγεσίας και το επακόλουθο «όχι» στο δημοψήφισμα, οδήγησαν

τον Επίτροπο Verheugen να δηλώσει πως αισθανόταν εξαπατημένος από την κυπριακή κυβέρνηση (Christou, 2013), καθώς τα μέλη της ΕΕ ήταν πεπεισμένα και είχαν διαβεβαιώσεις από την αρχή ότι οι Ελληνοκύπριοι θα στήριζαν το Σχέδιο (Vassiliou, 2004). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μία διαφοροποίηση στις αντιλήψεις αναφορικά με το Κυπριακό και την τοποθέτηση των Ελληνοκυπρίων στη θέση του αδιάλλακτου μέρους (Christou, 2013). Η Κύπρος δεσμεύτηκε να συνεχίσει τις διακοινοτικές διαπραγματεύσεις ως κράτος μέλος της ΕΕ (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Ο Hoffmeister (2006), υποστηρίζει πως το σχέδιο Ανάν έλαβε πλήρως υπόψη την ευρωπαϊκή διάσταση, με έμφαση στις αρχές της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, ενώ κατοχύρωνε μία ενιαία διεθνή προσωπικότητα για το νησί και την ικανότητά του να έχει μία φωνή εντός της ΕΕ. Συνεπώς, ορισμένα χαρακτηριστικά, όπως οι περιορισμοί στις ελευθερίες μπορούν να θεωρηθούν ασυνήθιστα για την ΕΕ, αλλά όχι αντίθετα με τις αξίες της, καθώς οι εκτεταμένες θεσμικές εγγυήσεις του Σχεδίου θα οδηγούσαν στην αποτελεσματική εφαρμογή του ευρωπαϊκού δικαίου. Αυτοί οι περιορισμοί κρίθηκαν αποδεκτοί για να διαφυλαχθεί η διζωνικότητα. Ωστόσο, οι ελληνοκυπριακοί προβληματισμοί δεν γίνεται να αφορισθούν ως αβάσιμοι, καθώς οι φραγμοί στις τρεις ελευθερίες, οι πολιτικές και οικονομικές συνέπειες αυτών των περιορισμών και η υπερίσχυση τουρκικών επιδιώξεων, αθροίστηκαν σε ένα σύνολο βαρυσήμαντων αντικινήτρων έναντι στο Σχέδιο (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Η ΕΕ κατέδειξε πως ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει τις συγκρούσεις δεν ήταν αυτός που περίμεναν οι Ελληνοκύπριοι. Δεν ικανοποιεί μαξιμαλιστικές απαιτήσεις, αλλά βασίζεται στη συναίνεση και στον συμβιβασμό, συχνά επιτρέποντας παρεκκλίσεις από τις θεμελιώδεις αρχές της. Η μελέτη του Σχεδίου Ανάν καθιστά σαφές πως η ΕΕ ήταν έτοιμη να αποδεχθεί την Κύπρο ως μια ξεχωριστή περίπτωση δημοκρατίας εντός των τάξεών της, με αντάλλαγμα τη λύση του προβλήματος (Faustmann, 2011). Η Demetriou (2008) υποστηρίζει πως τα γεγονότα εκείνης της περιόδου, όπως το άνοιγμα της Πράσινης Γραμμής και το τελικό σχέδιο λύσης που παρουσιάστηκε μία εβδομάδα πριν την ένταξη στην Ένωση, προσέφεραν στους

Κύπριους ένα σαφές όραμα για το πώς θα μπορούσε να μοιάζει η επανένωση. Η αποτυχία του Σχεδίου Ανάν θέτει επομένως υπό αμφισβήτηση τη θεωρία του «καταλυτικού» ρόλου της ΕΕ.

Στο εσωτερικό της τουρκοκυπριακής κοινότητας επικρατούσε ευφορία εξαιτίας της εντύπωσης και των αόριστων υποσχέσεων ότι η Ένωση και οι ΗΠΑ θα τους ανταμείβαν για την αποδοχή του δημοψηφίσματος, μέσα από την παροχή οικονομικής βοήθειας, την άρση του οικονομικού αποκλεισμού και την άμβλυνση της διεθνούς τους απομόνωσης μέσω της καθιέρωσης του άμεσου εμπορίου (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024· Faustmann, 2011· Yakinthou, 2009). Αυτό οδήγησε σε ματαίωση καθώς η βελτίωση των οικονομικών συνθηκών των Τουρκοκυπρίων δεν έλαβε χώρα άμεσα, ούτε επαρκώς, κατόπιν εύλογων και εισακουόμενων ελληνοκυπριακών αντιρρήσεων (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024· Faustmann, 2011). Τελικά ούτε η «ΤΔΒΚ» αναγνωρίστηκε διεθνώς ως οντότητα, αλλά ούτε τα κατοχικά στρατεύματα αποχώρησαν από το νησί (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Κεφάλαιο τρίτο: Η ΕΕ ως εμπλεκόμενος φορέας στο Κυπριακό και η επιρροή της Κύπρου στη μετα-ενταξιακή περίοδο

3.1 Η κυπριακή πολιτική στο ευρωπαϊκό πλαίσιο

Το γεγονός ότι η Κύπρος ενσωματώθηκε στην ΕΕ υπό το βάρος της απόρριψης του Σχεδίου Ανάν, δημιούργησε ένα δυσμενές κλίμα που χαρακτηρίστηκε από αρνητικές εντυπώσεις και επαναλαμβανόμενες εντάσεις στη μετα-ενταξιακή περίοδο (Ker-Lindsay et al, 2011). Έκτοτε, το κυπριακό πρόβλημα έχει σε μεγάλο βαθμό καθορίσει την αλληλεπίδραση ανάμεσα στην Κυπριακή Δημοκρατία και την ΕΕ. Η Κύπρος απέκτησε σύντομα τη φήμη του κράτους μέλους με μονοθεματική ατζέντα (Diez & Tocci, 2010· Faustmann, 2011). Αυτό δεν σημαίνει ότι η Κύπρος δεν συμμετείχε στη διαμόρφωση των πολιτικών της ΕΕ σε άλλα ζητήματα, όμως η κύρια αγωνία της ηγεσίας ήταν να χρησιμοποιήσει το νέο status της για την επίτευξη μίας διευθέτησης πιο ευνοϊκής από αυτή του Σχεδίου Ανάν (Faustmann, 2011).

Για πολλά κράτη μέλη και την Επιτροπή, η επικρατούσα άποψη ήταν ότι η στάση της Άγκυρας στα τελευταία στάδια των διαπραγματεύσεων, καθώς και η υποστήριξή της προς το Σχέδιο Ανάν, σήμαινε ότι είχε εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της όσον αφορά το Κυπριακό (Faustmann, 2011). Αντ' αυτού, η κυπριακή κυβέρνηση φαινόταν να είχε αναπτύξει μια μακροπρόθεσμη στρατηγική βασισμένη στην αντίληψη ότι η πιθανότητα ένταξης της Τουρκίας θα επηρέαζε τις παραχωρήσεις που ήταν πρόθυμη να κάνει στο θέμα της Κύπρου.

Εκτός από την προσπάθεια να αφαιρέσει το Σχέδιο Ανάν ως σημείο αναφοράς για μελλοντικές συνομιλίες, η Λευκωσία λίγο μετά την είσοδο στην Ένωση, παρουσίασε στους εταίρους της μια λίστα απαιτήσεων που η Τουρκία θα έπρεπε να ικανοποιήσει για να της επιτραπεί η έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων (Faustmann, 2011· Ker-Lindsay et al, 2011). Οι όροι αυτοί περιλάμβαναν, μεταξύ άλλων, την αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας, το άνοιγμα των τουρκικών λιμανιών και αεροδρομίων για τα κυπριακά πλοία και αεροσκάφη όπως προέβλεπε η Συμφωνία Τελωνειακής Ένωσης, την άρση του βέτο σχετικά με τη συμμετοχή της Κύπρου σε

διάφορους διεθνείς οργανισμούς (όπως η Σύμπραξη για την Ειρήνη-PfP⁶, το NATO, ο ΟΟΣΑ, ο ΔΟΕ), την επιστροφή των εποίκων στην Τουρκία, την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων από το νησί και τον τερματισμό της εκμετάλλευσης των ελληνοκυπριακών περιουσιών στα κατεχόμενα (Faustmann, 2011).

Ήταν μια εξαιρετικά άστοχη κίνηση εκ μέρους της κυπριακής κυβέρνησης που την έφερε αντιμέτωπη με τη δυσανασχέτηση σχεδόν όλων των νέων της εταίρων (Faustmann, 2011). Η Κύπρος σαφώς εναντιωνόταν στη βούληση των υπολοίπων κρατών, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, που θεωρούσαν ότι η Τουρκία είχε συμβάλει θετικά στις διαπραγματεύσεις για επίλυση του Κυπριακού. Εκτός αυτού, η συμπεριφορά αυτή θα μπορούσε να προξενήσει μεγάλη κρίση στις ευρωτουρκικές σχέσεις. Τέλος, ήταν απαράδεκτο για οποιοδήποτε κράτος μέλος, ανεξάρτητα από το μέγεθος του, να παρουσιάζει έναν κατάλογο αξιώσεων που οι εταίροι του θα έπρεπε να αποδεχθούν προκειμένου να μην ασκήσει βέτο. Η απόκλιση που επέδειξε η κυπριακή κυβέρνηση από τους κανόνες συμπεριφοράς της ΕΕ αποκάλυψε ότι είχε ελάχιστη ή καθόλου κατανόηση των βασικών αρχών της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης. Πράγματι, έγινε σύντομα εμφανής η έλλειψη ευρωπαϊκής νοοτροπίας στην προσέγγιση θεμάτων στο Υπουργείο Εξωτερικών της Κύπρου (Ζήνων, 2023). Η στάση της κυπριακής κυβέρνησης αποτέλεσε μία επιβεβαίωση για όσους έφεραν αντιρρήσεις στην εισδοχή του νησιού εξ αρχής, ενώ άλλοι θεώρησαν ότι οφειλόταν σε αφέλεια σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας της ΕΕ (Faustmann, 2011).

Οι απαιτήσεις απορρίφθηκαν από τα κράτη μέλη, τα οποία συλλογικά κατέστησαν σαφές ότι δεν υπήρχε περίπτωση να δεχθούν ένα διάταγμα από τη Λευκωσία (Faustmann, 2011). Η κυπριακή κυβέρνηση αναγκάστηκε να αποδυναμώσει τις διεκδικήσεις της, αλλά δεν τις εγκατέλειψε εντελώς (Faustmann, 2011· Ker-Lindsay et al, 2011). Τελικά, ο Παπαδόπουλος πήγε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις Βρυξέλλες τον Δεκέμβριο του 2004 με ένα μόνο αίτημα: την επίσημη αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας (Faustmann, 2011). Η συμβιβαστική απόφαση ήταν η Ένωση να δεσμεύσει την Άγκυρα για την επέκταση της τελωνειακής ένωσης στα

⁶Η Σύμπραξη για την Ειρήνη-PfP, αποτελεί έναν μηχανισμό που δημιουργήθηκε το 1994 με σκοπό την εγκαθίδρυση στρατιωτικών σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ του NATO και των πρώην μελών του Συμφώνου της Βαρσοβίας (Χατζηϊωακείμ, 2024).

καινούργια κράτη μέλη, γεγονός που θα ισοδυναμούσε με έμμεση αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η τουρκική κυβέρνηση γνώριζε πως η υπογραφή του πρόσθετου Πρωτοκόλλου για την προσαρμογή της Συμφωνίας της Άγκυρας θα μπορούσε να ερμηνευθεί κατ' αυτόν τον τρόπο, και δεν είχε καμία πρόθεση να αναγνωρίσει έστω ανεπίσημα την Κυπριακή Δημοκρατία (Faustmann, 2011).

Παράλληλα, είχαν ήδη προκύψει διαφωνίες σχετικά με βήματα που έπρεπε να ακολουθηθούν για τη βοήθεια των Τουρκοκυπρίων (Ker-Lindsay et al, 2011). Η κυπριακή ηγεσία αντιτάχθηκε σε πολλά από τα προτεινόμενα μέτρα για ενίσχυση της κοινότητας, προτάσσοντας ως επιχείρημα ότι η εφαρμογή τους θα οδηγούσε στην αναγνώριση της «ΤΔΒΚ», αφαιρώντας ένα σημαντικό κίνητρο των Τουρκοκυπρίων για επίτευξη λύσης (Faustmann, 2011· Ker-Lindsay et al, 2011). Οι απόπειρες της ΕΕ για άμβλυνση της απομόνωσης των Τουρκοκυπρίων ερμηνεύτηκαν ως κινήσεις με τιμωρητική πρόθεση για τους Ελληνοκύπριους (Faustmann, 2011· Vassiliou, 2004). Η κυπριακή ηγεσία αποδείχθηκε πολύ πιο επιδέξια στη διαχείριση των περίπλοκων νομικών πτυχών του ζητήματος από ό,τι περίμεναν τα άλλα κράτη μέλη και η Επιτροπή, καθώς η κυπριακή κυβέρνηση έβρισκε τον τρόπο να ματαιώσει κάθε προσπάθεια (Faustmann, 2011).

Αναφορικά με το άμεσο εμπόριο, οι Ελληνοκύπριοι επικαλέστηκαν το Πρωτόκολλο 10 της Συνθήκης Προσχώρησης στην ΕΕ, το οποίο απαιτεί ομοφωνία σε θέματα που σχετίζονται με την αναστολή του κεκτημένου στο βόρειο τμήμα της Κύπρου (Faustmann, 2011). Ακολούθως, η ελληνοκυπριακή πλευρά υποστήριξε ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν υφίστανται καμία απομόνωση, καθώς ο κανονισμός για την Πράσινη Γραμμή διευκόλυνε σημαντικά την εξαγωγή τουρκοκυπριακών προϊόντων. Έπειτα, ισχυρίστηκαν ότι δεν υπήρχαν διακρίσεις εις βάρος των Τουρκοκυπρίων, καθώς μπορούσαν να απολαμβάνουν όλα τα δικαιώματα των κατοίκων της ΕΕ ως πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας και μέσω αυτής. Αντίστοιχα, το άνοιγμα των λιμανιών και των αεροδρομίων στα κατεχόμενα απαγορευόταν από το διεθνές δίκαιο (Faustmann, 2011).

Όσον αφορά το Κυπριακό, η άποψη που φαίνεται να κερδίζει έδαφος είναι ότι η Κύπρος έχει εκμεταλλευτεί την ιδιότητά της ως μέλος για να μειώσει τις

υποχωρήσεις της, κάνοντας ουσιαστικά κατάχρηση της θεσμικής ιδιότητας της ΕΕ (Demetriou, 2008). Η κυπριακή κυβέρνηση χρησιμοποίησε κάθε διαθέσιμη ευκαιρία για να επισημάνει το νέο της πλεονέκτημα έναντι της Τουρκίας (Ker-Lindsay et al, 2011) και οι ελληνοκυπριακές θέσεις στην αρχή της ένταξής της είχαν καταστεί περισσότερο, παρά λιγότερο, σκληρές (Richmond, 2005), ειδικά κατά την περίοδο προεδρίας του Παπαδόπουλου (Christou, 2010).

Η Κύπρος χρησιμοποιεί σταθερά την ιδιότητα του κράτους μέλους ως μέσο για να πιέσει την Τουρκία και την τουρκοκυπριακή κοινότητα έχοντας αυξήσει τη διπλωματική της ισχύ. Ενδεικτικά, ο Δημήτρης Χριστόφιας, κατά τη διάρκεια της προεδρίας του (2008-2013), προσπαθούσε να καθοδηγήσει τις συνομιλίες που είχαν επανεκκινήσει με τέτοιο τρόπο ώστε η τελική τους φάση να συμπίπτει με την έκθεση προόδου της Τουρκίας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τη μετέπειτα Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ στα τέλη του 2009 (Faustmann, 2011). Λόγω της περιορισμένης προόδου των διαπραγματεύσεων, το σκεπτικό των Ελληνοκυπρίων ήταν η έκθεση προόδου και η επακόλουθη Σύνοδος να λειτουργήσουν ως μοχλός πίεσης ώστε να αποσπάσουν παραχωρήσεις από την Άγκυρα. Η ενταξιακή πορεία της Τουρκίας είναι πια άμεσα συνδεδεμένη με την επίλυση του Κυπριακού (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Πλέον μπορεί να ειπωθεί πως η Κύπρος έχει υιοθετήσει την ευρωπαϊκή συναινετική κουλτούρα, έχει ενστερνιστεί το ευρωπαϊκό πνεύμα, έχει κατανοήσει καλύτερα τη διακρατική συνεργατική συμπεριφορά και τη δράση εντός του ευρωπαϊκού συστήματος διακυβέρνησης (Antonίου, 2016). Η Λευκωσία σε κρίσιμες στιγμές λήψης αποφάσεων τείνει να ευθυγραμμίζεται με τις ευρωπαϊκές θέσεις στον βαθμό που δεν τίθενται σε κίνδυνο τα συμφέροντα στο Κυπριακό, το οποίο εξακολουθεί να αποτελεί ζωτική προτεραιότητα (Ioannides, 2021). Τα διμερή προβλήματα μεταξύ Κύπρου και Τουρκίας μεταφέρθηκαν ολοένα και περισσότερο, εκτός από τη σχέση ΕΕ-Τουρκίας, και στη σχέση ΕΕ-NATO (Acikmese & Triantaphyllou, 2012).

Η Κύπρος έχει επωφεληθεί από πολλές ευκαιρίες που προσφέρει η ΕΕ. Παράλληλα, ενίσχυσε και εδραίωσε τη διεθνή της θέση, μέσω της συμμετοχής της και σε επιμέρους ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες, όπως την ομάδα των εννέα μεσογειακών

κρατών μελών MED9 (Ζήνων, 2023). Ακόμη, η προσχώρηση στην ΕΕ είχε συνέπειες στον τομέα των επαφών του νησιού με τον ευρύτερο κόσμο, σηματοδοτώντας το τέλος της προσήλωσης της Κύπρου στο Κίνημα των Αδεσμεύτων και εγκαινιάζοντας μία περίοδο φιλοδυτικού προσανατολισμού (Ioannides, 2021). Αυτή η αλλαγή έχει επιδράσει και στον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρά με περιοχές όπως η Μέση Ανατολή και με μεγάλες διεθνείς δυνάμεις, όπως η Ρωσία και οι ΗΠΑ (Ker-Lindsay, 2011). Η συμπεριφορά της Κυπριακής Δημοκρατίας αποτελεί ένδειξη ότι η εξωτερική της πολιτική έχει μεγαλύτερη ελευθερία ελιγμών σε σύγκριση με την κατάστασή της πριν από την ένταξη στην ΕΕ (Koukoudakis, 2011).

Πάντως παρά τον βαθμιαίο μετριασμό των προσδοκιών για τον ρόλο της ΕΕ σε σχέση με το Κυπριακό, οι προσπάθειες περεταίρω ανάμειξής της στο Κυπριακό δεν έχουν εγκαταλειφθεί. Η στρατηγική που ακολούθησαν οι διαδοχικές κυπριακές κυβερνήσεις αναδεικνύουν αυτή την πραγματικότητα. Κατά την περίοδο προεδρίας του Νίκου Αναστασιάδη, από το 2013 μέχρι το 2023, ενισχύθηκε η πολιτική σύμπλευσης με τις δυτικές πολιτικές δομές και την ΕΕ ως τρόπος ενδυνάμωσης και προώθησης των θέσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας στο Κυπριακό (Ioannides, 2021). Ο νυν Πρόεδρος Νίκος Χριστοδουλίδης επιβεβαίωσε ότι θα επιδιώξει έναν αναβαθμισμένο ρόλο της ΕΕ στις προσπάθειες επίλυσης του κυπριακού προβλήματος (Theophanous, 2023).

3.2 Η δράση και οι αποφάσεις της ΕΕ σχετικά με το Κυπριακό

Όπως προαναφέρθηκε, ο Κανονισμός της Πράσινης Γραμμής ήταν το πρώτο μέτρο που έλαβε σχετικά με το Κυπριακό η ΕΕ. Ο κανονισμός καθορίζει τους όρους υπό τους οποίους πρόσωπα, αγαθά και υπηρεσίες μπορούν να διέρχονται ανάμεσα στις περιοχές υπό τον έλεγχο της Κυπριακής Δημοκρατίας και στα κατεχόμενα εδάφη, επιτρέποντας το άμεσο εμπόριο μεταξύ των δύο κοινοτήτων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2024). Τα προϊόντα τα οποία προέρχονται από την Τουρκοκυπριακή κοινότητα για να διακινούνται διαμέσου της Πράσινης Γραμμής πρέπει να συμμορφώνονται με τα πρότυπα της ΕΕ και να ελέγχονται από τις αρχές της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Παρόλο που Επιτροπή υποστηρίζει πως αυτό είναι ένα αποτελεσματικό μέτρο ενίσχυσης της εμπιστοσύνης και αύξησης των διακοινοτικών επαφών, ο όγκος του εμπορίου μέχρι πριν από μερικά χρόνια παρέμενε περιορισμένος, καθώς λίγοι Ελληνοκύπριοι είναι πρόθυμοι να αγοράσουν προϊόντα από τα κατεχόμενα για πολιτικούς λόγους (Yakinthou, 2009). Τα τελευταία χρόνια το εμπόριο έχει αυξηθεί σημαντικά (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2024). Η Yakinthou (2009), υποστηρίζει πως ο κανονισμός έχει προσθέσει ακόμα ένα επίπεδο γραφειοκρατίας στη σύγκρουση, με αποτέλεσμα ορισμένοι Τουρκοκύπριοι αγρότες να επιλέγουν να μην εξάγουν τα προϊόντα τους. Αυτό ίσως αποτυπώνει το χάσμα μεταξύ της πρόθεσης και της εφαρμογής των μέτρων που υπάγονται στις προσπάθειες διαχείρισης συγκρούσεων της ΕΕ. Πάντως, είναι γεγονός πως ο κανονισμός ανάγκασε τις δύο πλευρές να έρθουν ξανά σε επαφή (Karatas, 2011).

Δύο ακόμη κανονισμοί υποβλήθηκαν από την Επιτροπή για συζήτηση στο Συμβούλιο, λίγο μετά την προσχώρηση της Κύπρου, ο Κανονισμός Άμεσου Εμπορίου και το Πρόγραμμα Βοήθειας της Τουρκοκυπριακής Κοινότητας. Η άποψη της Επιτροπής ήταν ότι οι Τουρκοκύπριοι είχαν δικαίωμα να επωφεληθούν άμεσα από τους ευρωπαϊκούς κανόνες, δεδομένης της ψήφου τους υπέρ της λύσης και της επιθυμίας τους να συμμετέχουν στην Ένωση (Christou, 2013). Ο κανονισμός για το άμεσο εμπόριο δεν εφαρμόστηκε ποτέ, μετά από ελληνοκυπριακές αντιρρήσεις και η εξαγωγή αγαθών που διέρχονται από την Πράσινη Γραμμή διεξάγεται μέσω των λιμανιών και των αεροδρομίων των ελεύθερων περιοχών (Faustmann, 2011).

Η Επιτροπή εφάρμοσε τον κανονισμό για την οικονομική βοήθεια τον Φεβρουάριο του 2006, επιτρέποντας τη διάθεση 259 εκατομμυρίων ευρώ για την οικονομική ανάπτυξη του βόρειου τμήματος του νησιού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2024). Συμφωνήθηκε από όλα τα κράτη μέλη πως τα χρήματα αυτά δεν πρέπει να χρησιμοποιηθούν για την εκμετάλλευση περιουσιών που ανήκουν στους Ελληνοκύπριους ή να διοχετευτούν σε δημόσιους φορείς (Christou, 2013). Το Πρόγραμμα Βοήθειας για την τουρκοκυπριακή κοινότητα είναι από τότε το βασικό εργαλείο της Επιτροπής όσον αφορά το Κυπριακό (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2024). Έχουν επίσης καταγραφεί επιχορηγήσεις στην επιτροπή για τους Αγνοούμενους, για αποκατάσταση μνημείων και πολιτιστικών χώρων, σε διακοινοτικές οργανώσεις και σε ομάδες ακτιβιστών.

Η ανακάλυψη κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην ΑΟΖ της Κύπρου περιέπλεξε ακόμη περισσότερο το ήδη σύνθετο σύνολο των συμφερόντων που διέπουν το Κυπριακό. Από τη μία, υπήρχε η πεποίθηση πως τα κοιτάσματα θα μπορούσαν να επιταχύνουν τις προσπάθειες για την επίτευξη λύσης, προκειμένου να διασφαλιστεί ο δίκαιος διαμοιρασμός των κερδών μεταξύ όλων των Κυπρίων (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024· Antoniou, 2016). Ωστόσο, οι ενέργειες της Άγκυρας δεν επέτρεψαν αυτή την εξέλιξη. Το 2014, η έναρξη της έρευνας για την εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων σε τεμάχια αμφισβητούμενης κυριότητας από την Τουρκία, απαντήθηκε με την έναρξη ανάλογων τουρκικών ελέγχων στις ίδιες ζώνες, συχνά με τη συνοδεία πολεμικών πλοίων (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Οι κινήσεις αυτές καταδικάστηκαν φραστικά από την Ένωση, αρκετά αργοπορημένα.

Το 2018, η ανακάλυψη νέου αξιοποιήσιμου κοιτάσματος από ιταλική εταιρεία προκάλεσε νέα κρίση, καθώς η Τουρκία προχώρησε σε στρατιωτικές ενέργειες στην περιοχή (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Η ΕΕ καταδίκασε και πάλι την τουρκική πολιτική λεκτικά, όμως κατέστη σαφές ότι δεν ήταν διατεθειμένη να προσφέρει δυναμικότερη στήριξη στην Κυπριακή Δημοκρατία, γεγονός που υπογράμμισε την απόσταση που εξακολουθεί να την χωρίζει από τον ρόλο του εγγυητή ασφάλειας. Οι τουρκικές καταπατήσεις στις κυπριακές θάλασσες συνεχίστηκαν ανεξέλεγκτα και

οδήγησαν στην κλιμάκωση των καταδικαστικών δηλώσεων από πλευράς της Ένωσης (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Ύστερα από πολύμηνες διαβουλεύσεις, η Ένωση επέβαλε συμβολικών διαστάσεων κυρώσεις στην Τουρκία ως απάντηση στις παράνομες δραστηριότητές της στην κυπριακή ΑΟΖ (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Το 2019, Το Συμβούλιο αποφάσισε τη μείωση της οικονομικής βοήθειας της ΕΕ προς την Τουρκία, την αναστολή των διαπραγματεύσεων για τη Συμφωνία Αεροπορικών Μεταφορών και τη διακοπή των διμερών επαφών (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2019· Ioannides, 2021). Τον Φεβρουάριο του 2020, το Συμβούλιο επέβαλε ταξιδιωτικές κυρώσεις και δέσμευσε περιουσιακά στοιχεία σε δύο ηγετικά στελέχη τουρκικού ενεργειακού ομίλου (Ioannides, 2021) και οι κυρώσεις αυτές παρατάθηκαν μέχρι τις 30 Νοεμβρίου 2025 (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2025).

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, τον Οκτώβριο 2020 στις Βρυξέλλες, εξέφρασε πλήρη αλληλεγγύη προς την Ελλάδα και την Κύπρο, καταδίκασε τις παράνομες δραστηριότητες της Τουρκίας στην υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ τους και δήλωσε πως σε περίπτωση νέων μονομερών ενεργειών κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου, η ΕΕ θα χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα και τις επιλογές που έχει στη διάθεσή της προκειμένου να υπερασπιστεί τα συμφέροντα των κρατών μελών της. Στη συνέχεια, η Επιτροπή σε ανακοίνωσή της σχετικά με την πολιτική διεύρυνσης λίγες μέρες μετά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, επικύρωσε τα κυριαρχικά δικαιώματα των κρατών μελών και επικαλέστηκε ακόμα ένα θέμα, την υποχρέωση της Τουρκίας για πλήρη και χωρίς διακρίσεις εφαρμογή του πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Συμφωνίας της Άγκυρας έναντι όλων των κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένης της Κυπριακής Δημοκρατίας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020). Το Συμβούλιο δεν προχώρησε σε πιο ουσιαστικές κυρώσεις, ακόμη και όταν οι εντάσεις στην περιοχή κλιμακώθηκαν τον Δεκέμβριο του 2020, ενώ τήρησε ηπιότερη στάση από τον Μάρτιο του 2021 με σκοπό μία συμφυλιωτική προσέγγιση. Τότε, το Συμβούλιο σημείωσε ότι η Ένωση ήταν έτοιμη να ενισχύσει τη συνεργασία με την Τουρκία σε σειρά τομέων κοινού ενδιαφέροντος. Η έλλειψη σαφήνειας στη στάση της ΕΕ αντανακλά τις διαιρέσεις μεταξύ των κρατών μελών που εμπλέκονται στην περιοχή (Ioannides, 2021).

Ο Richmond (2002) αναφέρει ότι δεν υπάρχουν πολλά που μπορεί να κάνει η Ένωση στο πλαίσιο του Κυπριακού καθώς δεν διαθέτει ακόμη τον μηχανισμό για να διαχειριστεί τη σύγκρουση. Επομένως, αρκείται στο να ενεργεί με προσοχή, ώστε να αποφύγει την περαιτέρω επιδείνωση της εξαιρετικά ευαίσθητης κατάστασης, στην οποία οι κυπριακές κοινότητες, η Ελλάδα, η Τουρκία και οι Ηνωμένες Πολιτείες προβάλλουν αντικρουόμενες απαιτήσεις. Είναι όμως σημαντικό το γεγονός ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει υιοθετήσει αρκετά ψηφίσματα σχετικά με το Κυπριακό. Τα ψηφίσματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αποτελούν δείκτη των πολιτικών προτεραιοτήτων και των θέσεων της Ένωσης και επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής πολιτικής, αν και δεν έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα. Η ανάλυσή τους λοιπόν παρέχει ένα σημαντικό πλαίσιο κατανόησης των εργαλείων δράσης της ΕΕ αλλά και των ορίων τους.

Καταρχάς, υπάρχει σειρά ψηφισμάτων τα οποία αλληλεξαρτούν τις ευρωτουρκικές σχέσεις με την επίλυση του Κυπριακού. Σε αλληπάλλληλα ψηφίσματα (π.χ. 2018/2150(INI), 2020/2844(RSP), 2021/2250(INI) 2022/2205(INI)), το Κοινοβούλιο έχει εκδηλώσει τη στήριξή του στην εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου, έχει επικυρώσει το δικαίωμα της Κυπριακής Δημοκρατίας να συνάπτει διμερείς συμφωνίες για να εξερευνά και να εκμεταλλεύεται τους φυσικούς της πόρους και έχει καλέσει τα κράτη μέλη της ΕΕ να αντιταχθούν σε κάθε προσπάθεια αναγνώρισης της «ΤΔΒΚ» από τρίτες χώρες. Έχει ακόμη παροτρύνει την Τουρκία να απέχει από οποιαδήποτε μονομερή δραστηριότητα, να αποσύρει τα στρατεύματά της από την Κύπρο, να τερματίσει ενέργειες που αλλοιώνουν τη δημογραφική ισορροπία του νησιού, να εγκαταλείψει την πρόταση δημιουργίας δύο κρατών, να επανέλθει στον διάλογο στο πλαίσιο του ΟΗΕ και να αναγνωρίσει την Κυπριακή Δημοκρατία.

Πέρα από τα παραπάνω ψηφίσματα, υπάρχουν και ορισμένα που σχετίζονται με συγκεκριμένα γεγονότα. Τον Οκτώβριο του 2020, ξέσπασε νέα κρίση με το άνοιγμα της περίκλειστης πόλης της Αμμοχώστου στο πλαίσιο των εορτασμών της 37ης επετείου σύστασης της «ΤΔΒΚ». Το Κοινοβούλιο στο ψήφισμα 2020/2844(RSP) καταδίκασε τις παράνομες δραστηριότητες της Τουρκίας στα Βαρώσια, οι οποίες

οξύνουν τη διαίρεση της Κύπρου και εδραιώνουν τη διχοτόμηση. Κάλεσε επίσης το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο να επιβάλει σκληρές κυρώσεις στην Τουρκία, κάτι που δεν έγινε, και κάλεσε την ΕΕ και τα κράτη μέλη της να διαδραματίσουν πιο ενεργό ρόλο στις διαπραγματεύσεις υπό την αιγίδα του ΟΗΕ και να συντονίσουν τις προσπάθειές τους ώστε να πείσουν την Τουρκία να ανακαλέσει τις παράνομες δραστηριότητές της στα Βαρώσια. Ακόμη, το Κοινοβούλιο αποδοκίμασε τις δηλώσεις του Προέδρου της Τουρκίας και τα πλάνα για παράνομο εποικισμό της περικλειστης πόλης και κάλεσε την Τουρκία να μεταβιβάσει την περικλειστη περιοχή της Αμμοχώστου στους νόμιμους κατοίκους της υπό τη διοίκηση των Ηνωμένων Εθνών.

Το Κυπριακό αναφέρεται και στο ψήφισμα 2025/2565(RSP) της 12ης Μαρτίου 2025 σχετικά με το μέλλον της ευρωπαϊκής άμυνας, στο οποίο επαναλαμβάνεται η ανάγκη συμμόρφωσης της Τουρκίας με το διεθνές δίκαιο και ο τερματισμός της κατοχής. Την ίδια χρονιά, είναι άξια αναφοράς δύο ακόμη ψηφίσματα. Το ψήφισμα 2025/2023(INI) της 7ης Μαΐου, το οποίο βασίστηκε στις εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Τουρκία για το 2023 και το 2024, πρόσθεσε ορισμένες σημαντικές παραμέτρους στα ήδη υπάρχοντα ψηφίσματα. Συγκεκριμένα, κάλεσε την Τουρκία να συμμορφωθεί πλήρως με τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ που αφορούν τους αγνοούμενους και τις ιδιοκτησίες στην Κύπρο και κάλεσε τις τουρκικές αρχές να εκτελέσουν τα διεθνή εντάλματα σύλληψης των υπόπτων για τις δολοφονίες των Τάσου Ισαάκ και Σολωμού Σολωμού και να παραδώσουν τα άτομα αυτά στην Κυπριακή Δημοκρατία. Επιπρόσθετα, καταδικάστηκε έντονα η προσπάθεια της Τουρκίας να προωθήσει το δόγμα της γαλάζιας πατρίδας και να αναβαθμίσει το καθεστώς της αποσχιστικής οντότητας στην κατεχόμενη Κύπρο, μεταξύ άλλων και μέσω του Οργανισμού Τουρκογενών Κρατών.⁷

Στο ίδιο ψήφισμα, σημειώνεται ότι η Τουρκία οφείλει να σεβαστεί το καθεστώς της Πράσινης Γραμμής αναιρώντας όλες τις παραβιάσεις εντός και πλησίον της και τα δικαιώματα των εγκλωβισμένων Ελληνοκυπρίων, οι οποίοι υφίστανται διακρίσεις. Αποδοκιμάζεται η παράνομη γραμμή διασύνδεσης ηλεκτρικής ενέργειας της Τουρκίας με την κατεχόμενη περιοχή της Κύπρου, η σκόπιμη καταστροφή της

⁷ Η «ΤΔΒΚ» συμμετέχει ως παρατηρητής στον Οργανισμό από το 2022 (European Commission, 2024, 2025).

πολιτιστικής και θρησκευτικής κληρονομιάς, η στέρηση της ελευθερίας της έκφρασης και ο εκφοβισμός Τουρκοκυπρίων δημοσιογράφων, συνδικαλιστών και πολιτών, καθώς και η εκμετάλλευση και πώληση ελληνοκυπριακών περιουσιών. Συν τοις άλλοις, το Κοινοβούλιο εξέφρασε για άλλη μία φορά πως η αναγνώριση όλων τα κρατών μελών συνιστά απαραίτητη συνιστώσα της ενταξιακής διαδικασίας και συμπεριλαμβάνεται στη συμμόρφωση με τις θεμελιώδεις αρχές της ΕΕ και του κεκτημένου και ότι η εποικοδομητική δέσμευση της Τουρκίας, μεταξύ άλλων, σε σχέση με το Κυπριακό, παραμένει κομβικής σημασίας για την προώθηση στενότερης συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και της Τουρκίας.

Στις δύο τελευταίες εκθέσεις της Επιτροπής σχετικά με την πολιτική διεύρυνσης της ΕΕ για την Τουρκία (2024 και 2025), αναφέρονται επίσης τα περισσότερα από τα ζητήματα που καταδικάζουν τα ψηφίσματα του Κοινοβουλίου. Εκτός από αυτά, αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στην επανέναρξη και την πρόοδο στις συνομιλίες για την επίλυση του Κυπριακού, που ως απώτερο στόχο έχει την περαιτέρω ενίσχυση της συνεργασίας ΕΕ-Τουρκίας, συσχετίζοντας ξανά τα δύο ζητήματα. Επισημαίνεται ότι από το 2023, η Τουρκία δεν συμμετείχε σε μη εξουσιοδοτημένες δραστηριότητες στην Ανατολική Μεσόγειο, ωστόσο συνέχισε τις στρατιωτικές ασκήσεις στις θαλάσσιες ζώνες και στον εναέριο χώρο της Κύπρου. Αναφέρεται επίσης ότι η Τουρκία εξακολουθεί να αρνείται την αναγνώριση και τη συνεργασία με την Κυπριακή Δημοκρατία και να ασκεί βέτο σε αιτήσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας για ένταξη σε διάφορους οργανισμούς, ενώ εφαρμόζει ένα μεροληπτικό καθεστώς θεωρήσεων για τους Κύπριους υπηκόους και προωθεί τη στρατιωτικοποίηση των κατεχομένων (European Commission, 2024, 2025). Τέλος, η Επιτροπή χαιρέτισε τα βήματα που έκανε ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών για την επανέναρξη των συνομιλιών επίλυσης του Κυπριακού, ενώ τον Μάιο του 2025 διόρισε Ειδικό Απεσταλμένο για την Κύπρο, τον πρώην επίτροπο Johannes Hahn (European Commission, 2025).

Το τελευταίο μέχρι στιγμής ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου είναι αυτό της 11ης Σεπτεμβρίου 2025 αναφορικά με την κράτηση πολιτών στα κατεχόμενα εδάφη (2025/2860(RSP)). Η κράτηση από τον Ιούλιο του 2025 πέντε Ελληνοκυπρίων

πολιτών από τις αρχές της «ΤΔΒΚ» μετά από επίσκεψη στο κατεχόμενο χωριό Γαλάτεια προς αναζήτηση των πατρογονικών τους περιουσιών χαρακτηρίζεται από το ψήφισμα παράνομη και πολιτικά υποκινούμενη, ζητώντας την άμεση και άνευ όρων απελευθέρωσή τους. Το Ευρωκοινοβούλιο «καταδικάζει την αδιαφορία του κατοχικού καθεστώτος για κάθε έννοια δικαιοσύνης αλλά και την απόπειρα απαγωγής και ομηρίας Ελληνοκυπρίων για κλιμάκωση του εκφοβισμού καθώς και για τη στόχευση και τον επηρεασμό όσων επιχειρούν να επισκεφθούν τις πατρογονικές τους περιουσίες». Τονίζεται η ηθική και νομική ευθύνη της Ένωσης προς την Κυπριακή Δημοκρατία και τόσο η Επιτροπή, όσο και η ΕΥΕΔ παροτρύνονται για την ανάληψη των αναγκαίων μέτρων και την εξέταση του ενδεχομένου επιβολής κυρώσεων. Τέλος, αναφέρεται πως η συνεχιζόμενη παράνομη κατοχή του βόρειου τμήματος της Κύπρου από την Τουρκία, για 51 συνεχή έτη, αποτελεί εμπόδιο για την εμβάθυνση των ευρωτουρκικών σχέσεων.

Από την ανάλυση των ψηφισμάτων του Κοινοβουλίου, των αποφάσεων του Συμβουλίου και των εκθέσεων της Επιτροπής, γίνεται φανερό ότι οι αρχικές απαιτήσεις που προέβαλε η Κύπρος αμέσως μετά την ένταξη, οι οποίες ξένισαν και δυσαρέστησαν τα υπόλοιπα κράτη μέλη, αποτυπώνονται πλέον στα επίσημα κείμενα της ΕΕ σε σχέση με την Τουρκία. Σε αυτό συνέβαλε και η σκλήρυνση της στάσης της Τουρκίας και οι αλληπάλληλες παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου, που επανέφεραν την εικόνα της Τουρκίας ως θύτη/επιτιθέμενου. Στη συνέχεια θα μελετηθεί ο τρόπος με τον οποίο αυτή η πραγματικότητα έχει επιδράσει στη σύγκρουση, ωστόσο και από μόνη της παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η ΕΕ έχει επανειλημμένα δηλώσει με σαφήνεια ότι αναγνωρίζει αποκλειστικά την Κυπριακή Δημοκρατία ως το μόνο νόμιμο υποκείμενο στο νησί, μια στάση που επιβεβαιώνει και την αποτελεσματική αναγωγή των κυπριακών θέσεων στο ευρωπαϊκό επίπεδο και τη σημασία του εξευρωπαϊσμού του Κυπριακού.

3.3 Συγκριτική μελέτη: Σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας πριν και μετά την εισδοχή της Κύπρου

Το ερώτημα που προκύπτει από τη μέχρι τώρα ανάλυση είναι σε ποιο βαθμό η στασιμότητα των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας οφείλεται συγκεκριμένα στο κυπριακό πρόβλημα, και αν ο εξευρωπαϊσμός του προβλήματος συνιστά τον κύριο παράγοντα που εμποδίζει την πρόοδο στην ενταξιακή διαδικασία της Τουρκίας. Η συγκριτική μελέτη των σχέσεων αυτών πριν και μετά την εισδοχή της Κύπρου, θα επιτρέψει μια πιο σαφή αξιολόγηση του εν λόγω ζητήματος.

Στις δεκαετίες του 1960 και του 1970, για την τουρκική πολιτική σκέψη, η ένταξη στην ΕΟΚ αποτελούσε μία λογική επέκταση της συμμετοχής της Τουρκίας στους δυτικούς θεσμούς (Eralp, 1993). Από νωρίς, η ευρωπαϊκή πορεία της Άγκυρας έθεσε πολλά θεμελιώδη ερωτήματα στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Η Τουρκία υπέγραψε τη Συμφωνία Σύνδεσης (Συμφωνία της Άγκυρας) με την ΕΟΚ το 1963, ενώ οι δύο πλευρές συμφώνησαν ότι θα μπορούσε να εξεταστεί το ενδεχόμενο η Τουρκία να γίνει πλήρες μέλος, όταν θα έχει προχωρήσει αρκετά η εφαρμογή της Συμφωνίας, ώστε η χώρα να μπορεί να αναλάβει τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Συνθήκη Ίδρυσης της Κοινότητας (Alpan, 2021).

Καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η επικείμενη ένταξη της Τουρκίας θεωρήθηκε ως μέσο για την άμβλυνση των εντάσεων μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας, ενώ υπήρχε επίσης η ελπίδα ότι θα συνέβαλλε και στην επίλυση του Κυπριακού (Lippert, 2021). Για την τουρκική ελίτ, η εσωτερίκευση της ταυτότητας του NATO μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, εμφανίστηκε ως ένας τρόπος για να αναδείξει τον δυτικό, και κυρίως, τον ευρωπαϊκό της προσανατολισμό (Tsakonas, 2008), χωρίς όμως να ενστερνίζεται τα ιδεολογικά στοιχεία που πλαισιώναν τους δυτικούς οργανισμούς (Oguzlu, 2004)

Παρά την αποκλειστικά οικονομική της φύση, η Συμφωνία της Άγκυρας λειτούργησε ως ακόμη μία επιβεβαίωση του ευρωπαϊκού χαρακτήρα της Τουρκίας, ενώ τα θεσμικά όργανα της ΕΕ δεν υπαναχώρησαν ποτέ επίσημα από αυτή την άποψη (Kaliber, 2013· Lippert, 2021). Ωστόσο, οι αναπαραστάσεις της Τουρκίας ως «μη ευρωπαϊκής» και η έμφαση σε εκείνα τα χαρακτηριστικά που την κάνουν να αποκλίνει από την ευρωπαϊκή ταυτότητα κυριαρχούν ανά περιόδους στα κράτη μέλη,

ακόμη και σήμερα (Tsakonas, 2008). Η «ευρωπαϊκή ταυτότητα», αν και δεν προσδιορίζεται στις ευρωπαϊκές συνθήκες, ήταν πάντα η κύρια προϋπόθεση για να χαρακτηριστεί κάποια χώρα ως υποψήφια (Lippert, 2021).

Η συνεργασία προχώρησε σταθερά μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970 (Karaca et al, 2022), παρόλο που υπήρχαν ισλαμιστικά πολιτικά στοιχεία στο εσωτερικό της Τουρκίας που απέρριπταν την περαιτέρω ενσωμάτωση στη «χριστιανική Δύση», και συνεπώς, στην ΕΟΚ (Güneş-Ayata, 2003). Οι σχέσεις επιδεινώθηκαν κατά τη δεκαετία του 1970 λόγω της οικονομικής ύφεσης στην Ευρώπη και την Τουρκία και της εισβολής της Τουρκίας στην Κύπρο, η οποία προκάλεσε ένταση λόγω των καταδικαστικών δηλώσεων της Κοινότητας, με αποκορύφωμα την απόφαση της Τουρκίας να παγώσει μονομερώς τις οικονομικές υποχρεώσεις προς την Κοινότητα το 1978 (Alpan, 2021). Οι πολιτικές εξελίξεις και το πραξικόπημα του 1980 στην Τουρκία πυροδότησαν την έντονη αντίδραση των θεσμικών οργάνων της ΕΕ. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε έντεκα ψηφίσματα σχετικά με τις καταπατήσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία μεταξύ 1980 και 1985, επικρίνοντας τη θανατική ποινή, τη χρήση βασανιστηρίων και τις μαζικές δίκες κατά διαδηλωτών (Hauge et al, 2016), χωρίς ωστόσο να επιφέρουν σημαντική πολιτική κινητοποίηση.

Η πρώτη αίτηση της Τουρκίας για πλήρη ένταξη το 1987, αν και δεν απορρίφθηκε επίσημα, ουσιαστικά ανεστάλη από την Επιτροπή. Η απόφαση αιτιολογήθηκε με την περιορισμένη θεσμική ικανότητα απορρόφησης της ΕΕ μετά τη νότια διεύρυνση, την προτεραιότητα που είχε η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς, την επερχόμενη διεύρυνση προς τα ανατολικά, το Κυπριακό, καθώς και τα δημοκρατικά κενά στην Τουρκία (European Commission, 1989). Οι προσπάθειες εξομάλυνσης των σχέσεων κατά τις δεκαετίες 1980 και 1990 έβρισκαν ανάχωμα την αντίδραση της Ελλάδας, η οποία επικαλούνταν επανειλημμένα το Κυπριακό, αλλά και την αναθεωρητική πολιτική που ακολουθούσε η Άγκυρα απέναντί της (Karaca et al, 2022). Η Αθήνα προέβαλλε κάθε μορφής πρόσκομμα στην ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας, όπως και στη σύσφιξη των οικονομικών δεσμών ΕΕ-Τουρκίας μέσω της παρεμπόδισης των χρηματοδοτικών πρωτοκόλλων (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Αυτή η στάση είχε ως αποτέλεσμα, στην Τουρκία να παγιωθεί η αντίληψη ότι η Αθήνα χρησιμοποιούσε

την ιδιότητα του κράτους μέλους για να προωθήσει την εθνική της ατζέντα εις βάρος της (Tsakonas, 2008).

Το 1995, ολοκληρώθηκε η τελωνειακή ένωση Τουρκίας-ΕΕ, όταν η Ελλάδα απέσυρε το βέτο της εξασφαλίζοντας την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Κύπρο (Ζήνων, 2023· Karaca et al, 2022). Η Τελωνειακή Ένωση δημιούργησε κλίμα αισιοδοξίας στην Άγκυρα σχετικά με την ενίσχυση του δεσμού της με την ΕΕ (Acikmese & Triantaphyllou, 2012). Ήταν παράλληλα εμφανής η επιθυμία των ΗΠΑ για μια ουσιαστική αναβάθμιση των ευρωτουρκικών σχέσεων (Θεοφάνους, 2000). Παρόλα αυτά, αρκετά κράτη πέραν της Ελλάδας είχαν εκφράσει την αντίθεσή τους για την αναγόρευση της Τουρκίας σε υποψήφια για ένταξη χώρα, και μάλιστα το 1997, οι αντίπαλοι της χορήγησης καθεστώτος υποψηφιότητας αποτελούσαν τη σαφή πλειοψηφία (Schimmelfennig, 2021).

Στη Διάσκεψη του Λουξεμβούργου το 1997 καθορίστηκαν τέσσερις συγκεκριμένοι όροι για την ενίσχυση των σχέσεων της Τουρκίας με την ΕΕ: η εναρμόνιση των προτύπων και πρακτικών για τα ανθρώπινα δικαιώματα με αυτά της Ένωσης, ο σεβασμός και η προστασία των μειονοτήτων, η εξομάλυνση των σχέσεων με την Ελλάδα και η επίλυση των διμερών διαφορών με βάση το διεθνές δίκαιο και η υποστήριξη των διαπραγματεύσεων για πολιτική διευθέτηση του Κυπριακού, σύμφωνα με τα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (European Council, 1997). Η μη συμπερίληψη της Τουρκίας στις δέκα υποψήφιες χώρες προκάλεσε την αντίδραση της Άγκυρας, η οποία αποφάσισε να παγώσει τις σχέσεις της με την ΕΕ (Karatas, 2011), επιχειρώντας ταυτόχρονα να ανακόψει το ενταξιακό μονοπάτι της Κύπρου (Θεοφάνους, 2000).

Στο Συμβούλιο του Ελσίνκι, το 1999, η Τουρκία κατέστη υποψήφιο μέλος για ένταξη, καθώς υπήρξε μία ευνοϊκή ευθυγράμμιση στις κυβερνήσεις τη Γαλλίας και της Γερμανίας, ενώ οι συνθήκες του πολέμου του Κοσσυφοπεδίου και η αποσταθεροποίηση των Βαλκανίων συνέτειναν στην αναγνώριση της στρατηγικής σημασίας της (Lippert, 2021). Η απόφαση αυτή θεωρήθηκε ότι θα λειτουργούσε κατευναστικά προς την Τουρκία και θα αποτελούσε κίνητρο για εκσυγχρονισμό (Θεοφάνους, 2000). Στο Ελσίνκι, η ΕΕ αναγνώρισε μια σύνδεση μεταξύ του

ευρωπαϊκού προσανατολισμού της Τουρκίας και της επίλυσης του κυπριακού προβλήματος. Επομένως, η Ελλάδα κατάφερε να μεταφέρει τις διμερείς διαφορές της με την Τουρκία και το Κυπριακό εντός του πλαισίου της ΕΕ και να συνδέσει αυτά τα ζητήματα με την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας (Ifantis, 2007a).

Η Αθήνα, από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι το 1999 και έπειτα, έδειξε σαφή υποστήριξη στην ένταξη της Τουρκίας (Agnantopoulos, 2013). Εκτός από την παραχώρηση που απέσπασε προκειμένου να μην μπλοκάρει την υποψηφιότητα της Τουρκίας (την αποσύνδεση της διαδικασίας ένταξης της Κύπρου και της επίλυσης του Κυπριακού), η υποστήριξη αυτή βασίστηκε και σε άλλους παράγοντες. Αρχικά, η προώθηση της ενταξιακής πορείας της Τουρκίας θα απάλλασσε την Ελλάδα από το συσσωρευμένο βάρος που συνεπάγεται η χρήση του βέτο, ενώ συγχρόνως θα αποκάλυπτε όσους χρησιμοποιούσαν την αρνητική στάση της Ελλάδας για να κρύψουν τις δικές τους αντιρρήσεις. Δεύτερον, οποιαδήποτε μείωση της διπλωματικής επιρροής της Ελλάδας με την αλλαγή αυτή, θα αντισταθμιζόταν από το γεγονός ότι η συμμόρφωση της Τουρκίας θα υπαγόταν εκτός από την ελληνική εποπτεία, και στον μηχανισμό παρακολούθησης της ΕΕ (Agnantopoulos, 2013). Τρίτον, η πεποίθηση ότι μία «ευρωπαϊκή» Τουρκία θα μετατρέποταν σε έναν σταθερό, προβλέψιμο και φιλειρηνικό γείτονα, εντός μιας κοινής κοινότητας αξιών, με ανοιχτά σύνορα και ευκολότερη επίλυση των ιστορικών προβλημάτων, υιοθετήθηκε από την ελληνική πλευρά στο πλαίσιο μίας στρατηγικής μεταστροφής και ευρύτερων επαναπροσεγγίσεων (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024· Ifantis, 2007a).

Από την απόφαση του Ελσίνκι, ο εξευρωπαϊσμός είναι μια από τις κορυφαίες εννοιολογικές προσεγγίσεις μέσω των οποίων εξετάζονται οι σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας (Alpan, 2021). Η κύρια υπόθεση ήταν ότι οι πιέσεις του εξευρωπαϊσμού θα διαπερνούσαν τον πολιτικό και κοινωνικό ιστό της Τουρκίας, και ένας τέτοιου βεληνεκού μετασχηματισμός θα επέτρεπε υψηλά επίπεδα διμερούς εμπιστοσύνης (Ifantis, 2018), ανοίγοντας τον δρόμο για την επίλυση του Κυπριακού (Theorphanous, 2023). Η διαδικασία ένταξης θα μπορούσε λοιπόν να συμβάλει στη διατήρηση μιας ατμόσφαιρας ύφεσης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, αλλά παράλληλα να παρέχει άφθονες ευκαιρίες για τη μετατροπή των ελληνοτουρκικών διαφορών σε

ευρωτουρκικές, ενισχύοντας έτσι τη διαπραγματευτική θέση της Ελλάδας (Agnantopoulos, 2013). Λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες που επικρατούσαν στην Τουρκία, «οι αποφάσεις του Ελσίνκι αποτέλεσαν έναν επώδυνο συμβιβασμό, με έντονα στοιχεία τήρησης προσχημάτων και εύσχημης αναβλητικότητας» (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024, σ.30).

Η θεωρία του θεσμικού φιλελευθερισμού είναι κατάλληλο αναλυτικό εργαλείο και για την κατανόηση της ανάπτυξης των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας, πέρα από το Κυπριακό. Η Συμφωνία Τελωνειακής Ένωσης και τα συναφή οικονομικά κίνητρα (Tsarouhas, 2021), συνέβαλαν στην αποδοχή της πολιτικής θετικής αιρεσιμότητας της ΕΕ από την τουρκική ελίτ, η οποία ήταν διατεθειμένη να υλοποιήσει σημαντικές μεταρρυθμιστικές ενέργειες με αντάλλαγμα τη βελτίωση των ευρωτουρκικών σχέσεων. Η Ελλάδα αντιλήφθηκε αυτή τη δυναμική και την υποστήριξε, επιδιώκοντας τη θεσμοθετημένη συνεργασία ως εργαλείο διασφάλισης της συμμόρφωσης της Τουρκίας και ρύθμισης των διμερών ζητημάτων (Tsakonas, 2008).

Πράγματι, από το 2001 έως το 2004, υιοθετήθηκαν αρκετά πακέτα πολιτικών μεταρρυθμίσεων προκειμένου να ικανοποιηθούν τα κριτήρια της Κοπεγχάγης, που οδήγησαν στην εμβάθυνση της διαδικασίας εξευρωπαϊσμού της Τουρκίας (Bozkurt, 2016· Müftüler Bac, 2003), στον επαναπροσδιορισμό της στενής έννοιας του εθνικού συμφέροντος και στην εν μέρει αμφισβήτηση του καθιερωμένου τρόπου σκέψης στην εξωτερική πολιτική (Antoniou, 2016· Tsakonas, 2008). Η νέα προοπτική ένταξης κατέδειξε ότι όσο πιο εγγυημένη και αξιόπιστη αισθανόταν η Τουρκία τη δέσμευση της ΕΕ, τόσο πιο πιθανό ήταν να συμμορφωθεί με τους όρους του εξευρωπαϊσμού (Karatas, 2011). Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης το 2002 αναγνώρισε τα σημαντικά βήματα που έκανε η Τουρκία για την εκπλήρωση των ενταξιακών κριτηρίων και αποφάσισε ότι εφόσον το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Δεκέμβριο του 2004, κρίνει ότι η Τουρκία πληροί τα κριτήρια εισδοχής, θα ξεκινήσουν χωρίς καθυστέρηση τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις (Hoffmeister, 2006).

Όσον αφορά την ΚΕΠΑΑ, οι δύο πλευρές κατέληξαν στον εξής συμβιβασμό: η Τουρκία θα είχε την στενότερη δυνατή σχέση με την ΚΕΠΑΑ και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων της, θα συμμετείχε σε επιχειρήσεις της Ένωσης μόνο μετά από

πρόσκληση, αλλά θα αποκτούσε αυτομάτως δικαίωμα συμμετοχής σε επιχειρήσεις με την τυπολογία Berlin Plus (εφόσον δηλαδή αξιοποιούνταν νατοϊκές υποδομές) (Χατζηϊωακείμ, 2024). Η Τουρκία απαίτησε να εξαιρεθούν από την ΚΕΠΑΑ μελλοντικά, υποψήφιος προς ένταξη χώρες που δεν συνδέονταν διμερώς με το NATO στο πλαίσιο της Σύμπραξης για την Ειρήνη-PfP, ουσιαστικά στοχοποιώντας την Κύπρο. Το Κυπριακό αδιέξοδο επεκτάθηκε έτσι και στη συνεργασία NATO-ΕΕ (Acikmese & Triantaphyllou, 2012).

Το 2004 η τουρκική κυβέρνηση έδειξε υποστήριξη στο Σχέδιο Ανάν με σκοπό η λύση του Κυπριακού να την φέρει ένα βήμα πιο κοντά στην ένταξη. Η αποφασιστική στάση του ΑΚΡ εκλήφθηκε ως τεκμήριο του φιλοευρωπαϊκού προσανατολισμού του κόμματος (Özcan & Onursal-Beşgöl, 2024). Από τα τέλη του 2004 μέχρι το 2005, μετά από αξιολόγηση της Επιτροπής, το Συμβούλιο αποφάσισε με διστακτικότητα ότι η Τουρκία πληρούσε επαρκώς τα κριτήρια για έναρξη των ενταξιακών συνομιλιών και ενέκρινε μία σειρά από αυστηρούς όρους για τη διαδικασία προσχώρησης (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Η τουρκική κυβέρνηση συνέχισε να βλέπει το πεδίο των σχέσεων με την Ελλάδα ως κατάλληλο για εκδήλωση μετριοπάθειας, δεδομένου ότι μετά το Σχέδιο Ανάν, η ΕΕ θα φαινόταν έτοιμη να διαχωρίσει το Κυπριακό από τις ευρωτουρκικές σχέσεις (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Το πρώτο πρόβλημα προέκυψε όταν μετά την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας η Τουρκία αρνήθηκε να προσυπογράψει το πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Συμφωνία της Άγκυρας που προέβλεπε την επέκταση της τελωνειακής ένωσης και στα νέα μέλη (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024· Acikmese & Triantaphyllou, 2012). Η υποχρέωση της Τουρκίας να εφαρμόσει το Πρωτόκολλο δεν μπορούσε να ερμηνευθεί ως υποχώρηση της ΕΕ έναντι των κυπριακών απαιτήσεων. Ωστόσο, αποτέλεσε μια πρώτη ένδειξη της ενισχυμένης πολιτικής ισχύος που απέκτησε η Κύπρος με την ένταξή της. Εάν η Τουρκία ήθελε να εισέλθει στην ΕΕ, θα έπρεπε να αναγνωρίσει όλα τα μέλη της (Faustmann, 2011). Υποστηρίζοντας ότι η συμφωνία δεν θα μπορούσε να περάσει από το τουρκικό κοινοβούλιο, έγινε σύντομα εμφανές ότι υπήρχαν ελάχιστες πιθανότητες να υπογραφεί το Πρωτόκολλο, πόσο μάλλον να επικυρωθεί

και να εφαρμοστεί εγκαίρως για την έναρξη των συνομιλιών σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα (Faustmann, 2011).

Μετά από πιέσεις, η Τουρκία υπέγραψε το Πρωτόκολλο τον Ιούνιο του 2005, όμως, λίγες μέρες αργότερα, η κατάσταση κλιμακώθηκε όταν η τουρκική πολιτική ηγεσία εξέδωσε μονομερή ανακοίνωση στην οποία διατεινόταν ότι η υπογραφή του Πρωτοκόλλου δεν ισοδυναμούσε με αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας (Faustmann, 2011· Lailhé Shaelou, 2010). Η κυπριακή κυβέρνηση απείλησε να χρησιμοποιήσει το δικαίωμα βέτο, επισημαίνοντας ότι η Τουρκία έπρεπε να τηρήσει τη συμφωνία πριν από την έναρξη των ενταξιακών συνομιλιών. Η Γαλλία επίσης τάχθηκε υπέρ αυτής της άποψης, όμως στη συνέχεια υποχώρησε, καθώς έγινε αντιληπτό πως λίγες άλλες χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, ήταν πρόθυμες να αντιπαρατεθούν με την Άγκυρα σε αυτή τη φάση (Faustmann, 2011). Τελικά, η ΕΕ απλώς εξέδωσε μια δήλωση τονίζοντας ότι το τουρκικό έγγραφο δεν είχε καμία επίδραση στη νομική υποχρέωση της Τουρκίας να εφαρμόσει το Πρωτόκολλο, χωρίς να δίνει δεσμευτική προθεσμία για το πότε θα έπρεπε να συμβεί αυτό (Faustmann, 2011). Ακόμη και αν η αντιδήλωση της ΕΕ δεν καθιστούσε την αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας προϋπόθεση για τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις, παρείχε στην Κύπρο υποστήριξη για την άσκηση βέτο (Lailhé Shaelou, 2005).

Η Τουρκία συνέχισε να αποτρέπει τον ελλιμενισμό κυπριακών πλοίων, αλλά και πλοίων που κατέπλεαν στην Τουρκία από λιμάνια της Κυπριακής Δημοκρατίας, ανεξαρτήτως της χώρας προέλευσης (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024), και αρνήθηκε να ανοίξει τα αεροδρόμιά της σε κυπριακά αεροσκάφη (Karaca et al, 2022). Αντιπρόταση της Τουρκίας ήταν η επέκταση της τελωνειακής ένωσης ώστε να συμπεριλαμβάνει και την «ΤΔΒΚ» ή έστω η διασφάλιση της διεθνούς αναγνώρισης του αεροδρομίου στα κατεχόμενα (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Η ιδέα απορρίφθηκε από την Ένωση με κυπριακή παρέμβαση. Τα ζητήματα αναγνώρισης της «ΤΔΒΚ», αναγνώρισης της Κυπριακής Δημοκρατίας από την Τουρκία, της επίλυσης του Κυπριακού και της ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ, εμφανίστηκαν εκ νέου διασυνδεδεμένα (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024), καθώς η Άγκυρα

δικαιολογούσε την άρνηση εφαρμογής του Πρωτοκόλλου με τη μη τήρηση της δέσμευσης της ΕΕ να τερματίσει την απομόνωση των Τουρκοκυπρίων (Faustmann, 2011). Η απόρριψη του Σχεδίου Ανάν από τους Ελληνοκύπριους είχε αναζωπυρώσει τη διστακτικότητα της Τουρκίας όσον αφορά την επίλυση του Κυπριακού (Bozkurt, 2016).

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του 2004 στις Βρυξέλλες αποφασίστηκε ότι οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις της Τουρκίας θα ξεκινούσαν τον Οκτώβριο του 2005 (Karatat, 2011· Tsakonas, 2008), παρόλο που ορισμένα κράτη μέλη, ιδίως η Γερμανία, η Αυστρία και η Ολλανδία, παρέμεναν επιφυλακτικά (Lippert, 2021). Η Κύπρος δεν εμπόδισε τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις, ώστε να μην προσθέσει επιπλέον πολιτικό κόστος στην ιδιότητά της ως κράτος μέλος, και εν μέρει εξαιτίας της συνειδητοποίησης ότι δεν επρόκειτο να υπάρξει προοπτική λύσης του Κυπριακού με forum αναφοράς την ΕΕ αντί του ΟΗΕ (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Επιπλέον, ο διακυβερνητικός χαρακτήρας της διαδικασίας απαιτούσε την επίσημη αποδοχή όλων των κρατών μελών για το άνοιγμα και το κλείσιμο κάθε διαπραγματευτικού κεφαλαίου, γεγονός που έδινε στην Κύπρο πολλές ευκαιρίες να ασκήσει βέτο στην πορεία (Faustmann, 2011).

Το έγγραφο του Πλαισίου Διαπραγμάτευσης που εκπόνησε η Επιτροπή, το οποίο περιέγραφε τις κατευθυντήριες αρχές των διαπραγματεύσεων με την Τουρκία, ανέφερε πως η επιτυχία των διαπραγματεύσεων, οι οποίες θα ήταν ανοιχτού τύπου, θα εξαρτηθεί όχι μόνο από την ικανοποίηση των κριτηρίων της Κοπεγχάγης, αλλά και από την θεσμική ικανότητα απορρόφησης της Ένωσης (European Commission, 2005). Με αυτόν τον τρόπο, ακόμη και αν η Τουρκία εφάρμοζε το κερτημένο, η ένταξη στην ΕΕ δεν θα χορηγούνταν αυτόματα (Lippert, 2021).

Η Άγκυρα αντέστρεψε την αλληλουχία του προηγούμενου διαστήματος, υποστηρίζοντας ότι η επάνοδός της σε πιο διαλλακτικές θέσεις επί του Κυπριακού θα ερχόταν ως επακόλουθο της ένταξής της στην ΕΕ (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Έχοντας αυτό κατά νου, τον Ιούνιο του 2006, η κυπριακή κυβέρνηση απείλησε ξανά με άσκηση βέτο για το άνοιγμα ενός διαπραγματευτικού κεφαλαίου (Faustmann, 2011). Αφότου η Λευκωσία καθυστερήθηκε από τους εταίρους της ότι η Τουρκία θα

έπρεπε να εφαρμόσει την τελωνειακή ένωση για να ολοκληρωθούν με επιτυχία οι διαπραγματεύσεις, υποχώρησε. Αυτή τη φορά, ωστόσο, υπήρχε πραγματική αίσθηση ότι η Άγκυρα έπρεπε να αναλάβει δράση. Είχαν περάσει πάνω από δύο χρόνια από το δημοψήφισμα για το Σχέδιο Ανάν και μεγάλο μέρος της αρχικής καχυποψίας προς την Κύπρο μεταξύ των μελών της ΕΕ είχε εξασθενήσει (Faustmann, 2011). Εκτός από αυτό, η συμπεριφορά της Τουρκίας είχε προκαλέσει δυσφορία, ενώ υπήρχε ένας αυξανόμενος σκεπτικισμός στην κοινή γνώμη πολλών κρατών μελών σχετικά με την ένταξη της Τουρκίας.

Τον Δεκέμβριο του 2006, η κυβέρνηση Παπαδόπουλου απείλησε για άλλη μία φορά να χρησιμοποιήσει το βέτο της. Η Κύπρος παρέμεινε ανένδοτη στην απαίτηση να δεσμευτεί η Τουρκία σε συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο για την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου (Faustmann, 2011· Sepos, 2008). Εκτός από την αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας, και το άνοιγμα των λιμανιών και αεροδρομίων, η Λευκωσία επέστρεψε σε ορισμένες από τις απαιτήσεις του 2004 (Faustmann, 2011). Η Άγκυρα συνέχισε να εμμένει στη μη αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας και δήλωσε ότι θα εφαρμόσει την Τελωνειακή Ένωση μόνο εάν η Κύπρος και η ΕΕ άρουν το εμπάργκο κατά της «ΤΔΒΚ» (Faustmann, 2011· Sepos, 2008).

Μια παράλληλη εξέλιξη ήταν ότι, για πρώτη και μέχρι στιγμής μοναδική φορά, η ΕΕ προσπάθησε να μεσολαβήσει στη διαμάχη. Η Φινλανδία, ως προεδρεύουσα του Συμβουλίου, είχε προτείνει ένα σχέδιο σύμφωνα με το οποίο η Τουρκία θα επέτρεπε τον ελλιμενισμό κυπριακών πλοίων σε ορισμένα λιμάνια της, οι Τουρκοκύπριοι θα μπορούσαν να εξάγουν αγαθά απευθείας στην ΕΕ μέσω του λιμανιού της Αμμοχώστου υπό την επίβλεψη της ΕΕ και οι Ελληνοκύπριοι θα μπορούσαν να ανοικοδομήσουν την εγκαταλελειμμένη περιοχή των Βαρωσίων υπό τη διοίκηση του ΟΗΕ (Faustmann, 2011). Ενώ καμία πλευρά δεν απέρριψε κατηγορηματικά το σχέδιο, η τουρκική και η τουρκοκυπριακή άποψη ήταν ότι οι απευθείας πτήσεις προς και από την ΕΕ μέσω του αεροδρομίου στην «ΤΔΒΚ» θα έπρεπε να συμπεριληφθούν ως μέρος οποιασδήποτε συμφωνίας. Ο Παπαδόπουλος, θεωρώντας απαράδεκτη αυτή την απαίτηση, επέμεινε στην πλήρη αναστολή των ενταξιακών διαπραγματεύσεων

και αυτή τη φορά είχε τη στήριξη κρατών μελών, όπως η Γερμανία, η Ολλανδία και η Γαλλία, η οποία μάλιστα τάχθηκε υπέρ της αναστολής 17 κεφαλαίων.

Τελικά σε μία συμβιβαστική απόφαση, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το 2006, πάγωσε οκτώ από τα 35 κεφάλαια των διαπραγματεύσεων μέχρι η Τουρκία να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της, γεγονός που δεν οφειλόταν μόνο στο Κυπριακό, ούτε αποκλειστικά σε διάβημα της Κύπρου (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Παραδόξως, σε λιγότερο από ένα χρόνο μετά την έναρξη των διαπραγματεύσεων, η ενταξιακή διαδικασία περιήλθε σε φάση παράλυσης (Acikmese & Triantaphyllou, 2012). Αποφασίστηκε επίσης ότι η Επιτροπή θα υπέβαλλε έκθεση για τη συμμόρφωση της Τουρκίας στο τέλος κάθε έτους και θα επανεξέταζε την κατάσταση στο τέλος του 2009 (Faustmann, 2011). Έκτοτε, κάθε έγγραφο σχετικά με την προσχώρηση της Τουρκίας υπογραμμίζει τη σύνδεση μεταξύ της διαδικασίας ένταξης της Τουρκίας και του Κυπριακού (Acikmese & Triantaphyllou, 2012).

Η ειδική επιτροπή για τις ευρωτουρκικές σχέσεις και το Κοινοβούλιο, διαπίστωσαν κατά την τριετία 2006-2009, ότι η μεταρρυθμιστική πορεία της Τουρκίας παρουσιαζόταν σταθερά σε παρακμή (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Η περίοδος από το 2005 έως το 2010 περιγράφηκε ως «επιλεκτικού εξευρωπαϊσμού», ενώ όλα τα γεγονότα συνέτειναν στην απομάκρυνση της ενταξιακής προοπτικής της Τουρκίας. Η έλλειψη ροής στις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας και η στασιμότητα της διαδικασίας των ενταξιακών συνομιλιών συνέβαλαν στην άνοδο του εθνικισμού στην Τουρκία (Ifantis, 2007b), καθώς μετά το 2005, ο εξευρωπαϊσμός άρχισε να χάνει την εξέχουσα θέση του, τόσο για την κυβέρνηση του AKP όσο και για άλλους εγχώριους παράγοντες (Alpan, 2021).

Ποτέ πριν οι τουρκικές ελίτ δεν χρειάστηκε να αντιμετωπίσουν το δίλημμα το οποίο θέτει μία ισχυρή εθνικιστική παράδοση και η προσήλωση στην κρατική εξουσία από τη μία, και η προοπτική ένταξης σε μία ΕΕ που αποδυναμώνει την κυριαρχία από την άλλη (Ifantis, 2007b). Ακόμα και χωρίς την πλήρη ένταξη, η υποψηφιότητα συνεπάγεται μεγάλο θεσμοθετημένο έλεγχο. Από τα λιγότερο ουσιώδη πολιτικά ζητήματα έως τα ζητήματα υψηλής πολιτικής, μία στενότερη σχέση με τις δομές της ΕΕ θα ασκούσε τεράστια πίεση στις παραδοσιακές τουρκικές αντιλήψεις της

κυριαρχίας, αμφισβητώντας και τον ρόλο του στρατού στην πολιτική. Τα συγκεκριμένα ζητήματα έχουν συμβάλει στη μείωση της δημόσιας υποστήριξης προς τη διαδικασία ένταξης (Ifantis, 2007b). Αυτό δεν σημαίνει ότι εγκαταλείφθηκαν πλήρως οι φιλοδοξίες ένταξης, όμως η Ένωση χρησιμοποιήθηκε πολλές φορές στρατηγικά και προσχηματικά από την κυβέρνηση (Alpan, 2021).

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών στις 16-17 Δεκεμβρίου 2007, κατέληξε σε έναν κατάλογο μεταρρυθμίσεων προτεραιότητας σε τομείς όπως το δικαστικό σύστημα, η καταπολέμηση της διαφθοράς, τα δικαιώματα των μειονοτήτων και η ενίσχυση των πολιτικών δικαιωμάτων και υπενθύμισε τη δέσμευση της Τουρκίας για σχέσεις καλής γειτονίας, για την ειρηνική επίλυση των διαφορών της και την πλήρη χωρίς διακρίσεις εφαρμογή του πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Τελωνιακής Ένωσης (Laulhé Shaelou, 2010). Συνολικά, μέχρι εκείνο το σημείο, η Ελλάδα και ακολούθως η νεοενταχθείσα Κύπρος είχαν επηρεάσει το περιεχόμενο σχεδόν όλων των κειμένων που αφορούσαν την Τουρκία, όπως: τη Συμφωνία Τελωνιακής Ένωσης της Τουρκίας, τα Διαπραγματευτικά Πλαίσια (2004-2005), τα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και τις Τακτικές Εκθέσεις Προόδου της Επιτροπής για την Τουρκία (Sepos, 2008). Στα έγγραφα αυτά, η Κύπρος επέμεινε στην ενσωμάτωση προτροπών προς την Τουρκία προκειμένου να συμβάλει θετικά στην επίλυση του Κυπριακού, αλλά και πιο συγκεκριμένων αναφορών σχετικά με την εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών.

Υπήρχαν ωστόσο τομείς πολιτικής στους οποίους η συνεργασία ΕΕ-Τουρκίας επεκτάθηκε την εν λόγω περίοδο, όπως η τουρκική συμμετοχή σε ευρωπαϊκές επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων και η προσπάθεια διεύρυνσης των πηγών από τις οποίες καλύπτει τις ενεργειακές της ανάγκες η Ένωση, με την Τουρκία να λειτουργεί δυνητικά ως κράτος διέλευσης αγωγών (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Παρόλο που άνοιξαν πέντε ακόμη κεφάλαια το 2007 χωρίς κυπριακό βέτο, το αδιέξοδο συνεχίστηκε (Faustmann, 2011). Οι συζητήσεις για την ασφάλεια στις ΗΠΑ και την ΕΕ αναγνώριζαν τη γεωπολιτική σημασία της Τουρκίας και την ανάγκη αναζωογόνησης των σχέσεων με την Άγκυρα, αλλά υπήρχε σχετική ασάφεια για το περιεχόμενο ενός ανανεωμένου πλάνου συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και Δύσης (Ifantis, 2007b).

Στις αρχές του 2008, στην τελευταία Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ πριν από τις κυπριακές προεδρικές εκλογές, οι Βρυξέλλες διαβεβαίωσαν την κυπριακή κυβέρνηση ότι η Τουρκία θα παρέμενε υπό πίεση να δράσει μέχρι το τέλος του 2009 (Faustmann, 2011). Τα συμπεράσματα της συνάντησης δεν περιλάμβαναν μόνο την ανάγκη εφαρμογής του πρόσθετου Πρωτοκόλλου, αλλά τα κράτη μέλη υιοθέτησαν ακόμη ένα αίτημα των Ελληνοκυπρίων, καλώντας την Τουρκία να σταματήσει να εμποδίζει την ένταξη της Κύπρου σε διεθνείς οργανισμούς (Faustmann, 2011· Serpos, 2008). Η δέσμευση της ΕΕ να επανεξετάσει τη συμμόρφωση της Τουρκίας σχετικά με την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου μέχρι το τέλος του 2009 θεωρήθηκε ευρέως ως προθεσμία για την Τουρκία να ανοίξει τα λιμάνια και τα αεροδρόμιά της στην Κύπρο (Faustmann, 2011). Παρόλο που οι συνομιλίες για το Κυπριακό είχαν προχωρήσει πολύ λιγότερο από το αναμενόμενο όταν το 2009 έφτασε στο τέλος του, οι Ελληνοκύπριοι πίστευαν ακράδαντα ότι η έκθεση προόδου και το επακόλουθο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θα παρείχαν επαρκή πίεση για να αποσπάσουν παραχωρήσεις από την Τουρκία.

Κατά την περίοδο που προηγήθηκε της έκθεσης προόδου, κυριάρχησε η συνήθης ρητορική περί της άσκησης κυπριακού βέτο ή, τουλάχιστον, της ανάγκης επιβολής κυρώσεων στην Τουρκία. Τα τελικά ευρήματα της έκθεσης εντούτοις, απογοήτευσαν τους Ελληνοκύπριους (Faustmann, 2011). Ενώ η ΕΕ δήλωνε σαφώς ότι η Τουρκία δεν είχε εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της, δεν προτάθηκαν κυρώσεις. Η υποτιθέμενη υποστήριξη της Άγκυρας στις διακοινοτικές διαπραγματεύσεις για την επίλυση του προβλήματος και η επιθυμία να μην διαταραχθούν οι εν λόγω διαπραγματεύσεις ήταν καθοριστικής σημασίας, όπως και το γεγονός ότι η διευθέτηση του Κυπριακού φαινόταν εφικτή εκείνο το διάστημα. Ακόμη, η συντριπτική πλειοψηφία των κρατών μελών της ΕΕ (και η Ελλάδα) δεν επιθυμούσαν τη δημιουργία περαιτέρω εμποδίων στη διαδικασία ένταξης της Τουρκίας, που εκ των πραγμάτων θα οδηγούσε σε αποξένωση των δύο πλευρών.

Οι απόψεις των Ελληνοκυπρίων παρουσιάστηκαν ξανά ως μειοψηφικές, όμως αυτή τη φορά ο νέος Πρόεδρος, Δημήτρης Χριστόφιας, δεν υποχώρησε, παρά τις προειδοποιήσεις της Άγκυρας για τον αρνητικό αντίκτυπο που θα είχε στον

διακοινοτικό διάλογο η επιβολή κυρώσεων (Faustmann, 2011). Τελικά, συμφωνήθηκε ότι η έκθεση του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων θα χρησιμοποιούσε αυστηρότερη διατύπωση, απαιτώντας την τήρηση των τουρκικών υποχρεώσεων έναντι της ΕΕ χωρίς περαιτέρω καθυστέρηση. Ο Χριστόφιας θεώρησε αυτή την εξέλιξη θετική, παρόλο που η Τουρκία δεν άλλαξε την πολιτική της τους μήνες που ακολούθησαν. Κατά συνέπεια, επιτράπηκε το άνοιγμα ακόμη ενός κεφαλαίου διαπραγματεύσεων χωρίς αντιρρήσεις από τη Λευκωσία.

Το 2010, ο Χριστόφιας δήλωσε σταθερός υποστηρικτής της εισόδου της Τουρκίας στην ΕΕ και κατέθεσε προτάσεις σχετικά με τη ρύθμιση του εδαφικού, του περιουσιακού και του ζητήματος των εποίκων σε συνάρτηση με την ένταξη της χώρας (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Ο διάλογος που πραγματοποιήθηκε το 2010 κατέληξε σε νέο αδιέξοδο, διότι η τουρκική πλευρά επέμεινε ότι η μόνη αποδεκτή βάση λύσης ήταν το Σχέδιο Ανάν και επειδή είχε γίνει ορατός ένας εμμένων σκεπτικισμός στις δύο κοινότητες (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Το δεύτερο εξάμηνο του 2012, η ανάληψη της προεδρίας του Συμβουλίου της ΕΕ από την Κυπριακή Δημοκρατία προκάλεσε μία νέα κρίση στις ευρωτουρκικές σχέσεις, οι οποίες είχαν ούτως ή άλλως επιβραδυνθεί. Επιπλέον, οι ειρηνευτικές συνομιλίες που είχαν επανεκκινήσει το 2008 σταμάτησαν εκείνη την περίοδο (Kanoι & Dağlı, 2016). Η Τουρκία είχε απειλήσει από το 2011 με συνολική διακοπή των σχέσεων με την ΕΕ εάν η Κύπρος αναλάμβανε τα καθήκοντα αυτά πριν από την επίλυση του Κυπριακού (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Στην προσπάθεια εξεύρεσης λύσης στο εν λόγω πρόβλημα, υιοθετήθηκε η καινοτομία της αντικατάστασης του υφιστάμενου θεσμικού συνομιλητή με την Τουρκία και ανέλαβε τον συγκεκριμένο ρόλο η Επιτροπή. Για πρώτη φορά, υποψήφια χώρα υπέβαλε δική της έκθεση προόδου, απορρίπτοντας εκείνη του προεδρεύοντος κράτους (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Παρόλο που από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 έγιναν εμφανείς οι τάσεις αποστασιοποίησης της Τουρκίας από τη Δύση (Lippert, 2021), μετά την έναρξη της Αραβικής Άνοιξης η γεωστρατηγική αξία της Τουρκίας για τις ΗΠΑ και την ΕΕ αυξήθηκε. Το 2011, η Τουρκία βρέθηκε έντονα εμπλεγμένη στην κρίση της Συρίας, υπογραμμίζοντας τη σημασία της στον τομέα της ευρωπαϊκής ασφάλειας (Υφαντής

& Χατζηϊωακείμ, 2024). Καταγράφηκε έτσι μία προσπάθεια αναζωογόνησης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, όμως οι προσπάθειες διεύρυνσης της περιφερειακής επιρροής της Τουρκίας ανατροφοδότησαν άγχη σφετερισμού της θέσης μεγάλων ευρωπαϊκών κρατών στην περιοχή και ιδιαίτερα της Γαλλίας (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Η σταδιακή απομάκρυνση της Άγκυρας από το ευρωπαϊκό κερκτημένο και η ασυνέπεια στην πορεία εξευρωπαϊσμού που διαφάνηκε από τον απόηχο των διαμαρτυριών στο πάρκο Γκεζί το 2013 (Lippert, 2021), δεν εμπόδισε την Ένωση να επιχειρήσει το 2015 νέα ώθηση στις σχέσεις τους, με κίνητρα το ενεργειακό ζήτημα, καθώς και θέματα ασφάλειας (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Η Ένωση και η Τουρκία συμφώνησαν την επιτάχυνση της κατάργησης των θεωρήσεων για τους Τούρκους πολίτες μέχρι το τέλος του Ιουνίου 2016, εφόσον πληρούνταν οι αναγκαίες προϋποθέσεις (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Καταγράφηκε ακόμη μία προσπάθεια αναβίωσης της μεταρρυθμιστικής διαδικασίας με διάφορες πρωτοβουλίες και μηχανισμούς, συμπεριλαμβανομένης της Θετικής Ατζέντας του 2012 με έμφαση στην ενισχυμένη συνεργασία σε τομείς αμοιβαίου ενδιαφέροντος (Acikmese & Triantaphyllou, 2012) και συζητήσεων για τον εκσυγχρονισμό της Τελωνειακής Ένωσης (Lippert, 2021).

Η πρωταρχική γεωπολιτική θέση της Τουρκίας για την ΕΕ αναδείχθηκε εκ νέου το καλοκαίρι του 2015, κατά την κορύφωση της προσφυγικής κρίσης (Lippert, 2021). Η Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας του 2016 με σκοπό τη διαχείριση των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών έδωσε νέα ώθηση στις σχέσεις, καθώς περιλάμβανε μία πρόταση για το άνοιγμα νέων κεφαλαίων, τα οποία προηγουμένως είχε μπλοκάρει η Γαλλία, παρόλο που αρκετές εθνικές κυβερνήσεις απαίτησαν την επίσημη διακοπή των διαπραγματεύσεων, αφού ήταν εμφανής η απομάκρυνση της Τουρκίας από την εκπλήρωση των πολιτικών κριτηρίων ένταξης. Η Δήλωση ήταν ένα παράδειγμα *realpolitik* και τόνισε τη νέα ισορροπία των ευρωτουρκικών σχέσεων (Lippert, 2021). Έχοντας ανοίξει κάποια κεφάλαια διαπραγματεύσεων, το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016 και οι εξελίξεις που ακολούθησαν έριξαν τη βαριά σκιά τους

σε όλες τις πτυχές της τουρκικής πολιτικής, συμπαράσύροντας το Κυπριακό και τις ευρωτουρκικές σχέσεις (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Υπήρχαν ήδη αμφιβολίες όσον αφορά τη δυνατότητα εναρμόνισης των ευρωπαϊκών και των τουρκικών σκοπών στους τομείς εκδίπλωσης της ΚΠΑΑ, με κύρια αίτια τις αποκλίνουσες παραδόσεις και τις έντονες διαφορές στις επιδιώξεις κάποιων μελών της ΕΕ ως προς τις διμερείς σχέσεις με την Τουρκία (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Όλα αυτά ενισχύθηκαν με την πάροδο του χρόνου, όμως παρέμεινε το κίνητρο για συνεργασία με μια χώρα που διαθέτει σημαντική στρατιωτική δύναμη, κρίσιμη γεωγραφική θέση και διαχρονικούς δεσμούς με ορισμένα κράτη μέλη, αλλά και με την ίδια την Ένωση. Η προσφυγική κρίση ήταν μία ευκαιρία για την πρόοδο της διαδικασίας ένταξης, αλλά αυτό δεν υλοποιήθηκε λόγω του αυξανόμενου αυταρχισμού στην Τουρκία. Έκτοτε, η κατάσταση συνεχίζει να παραπαίει και έχει περιπλακεί περαιτέρω λόγω της διαμάχης για τα αποθέματα φυσικού αερίου στην Κύπρο (Icoz & Martin, 2021). Το 2017, η Άγκυρα επανέφερε την προσάρτηση της «ΤΔΒΚ» στο τραπέζι των μελλοντικών της κινήσεων, ενώ συνέχισε το έντονο πρόγραμμα τουρκοποίησης των κατεχομένων (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Έκτοτε, οι σχέσεις της Τουρκίας με την ΕΕ, τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ, έχουν επιδεινωθεί και δεν έχει υπάρξει πρόοδος στο μεταρρυθμιστικό κομμάτι. Η Τουρκία έχει μετατραπεί σε έναν αναξιόπιστο εταίρο της Δύσης, που κλίνει προς τη Ρωσία και το Ιράν (Lippert, 2021). Ο αυξανόμενος εξισλαμισμός της κοινωνίας έχει ενισχύσει τις επιφυλάξεις των σκεπτικιστικών τμημάτων της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης έναντι στην Τουρκία. Εντός της ΕΕ αναζωπυρώθηκε η απόρριψη της ευρωπαϊκής ταυτότητας της Τουρκίας, με αναφορές στην ιστορική διαδρομή, τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και τον μουσουλμανικό χαρακτήρα της χώρας. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αιτήθηκε την αναστολή των διαπραγματεύσεων το 2017 και το 2019, ωστόσο το Συμβούλιο δεν ακολούθησε αυτή τη σύσταση, αν και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι διαπραγματεύσεις έχουν οδηγηθεί σε αδιέξοδο (Lippert, 2021).

Η πρώτη δεκαετία ηγεσίας του Erdoğan αποκλίνει σημαντικά από τη σημερινή. Στο σύγχρονο πλαίσιο, η τουρκική εξωτερική πολιτική έχει καταστεί προσωποπαγής και καθορίζεται, μεταξύ άλλων, από εσωτερικές σκοπιμότητες, θρησκευτικές ιδεοληψίες

και προσωπικά συμφέροντα, ενώ ανατρέπονται βασικοί διαχρονικοί πυλώνες που προσέδιδαν έναν βαθμό προβλεψιμότητας στις κινήσεις της Άγκυρας (Ζήνων, 2023). Η μετριοπαθής πολιτική στάση του ΑΚΡ κατά τα πρώτα χρόνια διακυβέρνησης, έχει δώσει τη θέση της σε πιο συγκεντρωτικές πολιτικές (Ραπτόπουλος, 2020). Καταγράφεται λοιπόν μια ευρείας κλίμακας απομάκρυνση από τα κεμαλικά ιδεώδη, και στροφή προς εθνικιστικά και ισλαμιστικά χαρακτηριστικά τα οποία πλέον δεσπόζουν στο πολιτικό σκηνικό (Ραπτόπουλος, 2020).

Η Δύση παρόλα αυτά επιθυμεί διακαώς την παραμονή της Τουρκίας στο στρατόπεδό της (Ζήνων, 2023). Τις ισορροπίες στο Κυπριακό μετέβαλαν για άλλη μία φορά όλοι αυτοί οι παράγοντες, και συγκεκριμένα η επανεμφάνιση ενός οράματος επανόδου του οθωμανοϊσλαμικού οικουμενισμού, η μεταλαμπάδευση ενός πνεύματος πολιτικοποιημένης ευσέβειας στα κατεχόμενα, η υπερίσχυση βαθιά συντηρητικών πολιτικών δυνάμεων στην Κυπριακή Δημοκρατία, η ανακάλυψη υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο, η έξοδος του Ηνωμένου Βασιλείου από την ΕΕ, η επιδείνωση των αμερικανoturκικών και των ευρωturκικών σχέσεων, καθώς και η διαμόρφωση νέων συνθηκών στις ρωσοturκικές σχέσεις (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Επομένως, γίνεται σαφές ότι η στάση της Ελλάδας και το Κυπριακό δεν αποτελούν τους μοναδικούς λόγους για τον περιορισμό της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας. Με την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της χώρας αναδείχθηκαν ευρύτερες ενστάσεις στα κράτη μέλη, τόσο σε επίπεδο κυβερνήσεων όσο και σε επίπεδο πολιτών, για πολλούς λόγους πέρα από το Κυπριακό (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024· Baştürk, 2011). Σύμφωνα με τους Υφαντή και Χατζηϊωακείμ (2024), οι ευρωturκικές επαφές κλονίστηκαν μετά το 2016 υπό το βάρος των εξελίξεων με κυριότερα προβλήματα: την έξαρση των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών προς την Ευρώπη με την Τουρκία να λειτουργεί ως κύρια χώρα διέλευσης, την απόσταση ανάμεσα στην οικονομική στήριξη που είχε δεσμευτεί να παράσχει η ΕΕ για τους πρόσφυγες στην Τουρκία και στα πραγματικά ποσά που αποδεσμεύτηκαν, τη δραστηριοποίηση Κούρδων πολιτικών εξόριστων που βρίσκονταν στην ΕΕ, τον βαθμό ενσωμάτωσης της Τουρκίας στους ευρωπαϊκούς

θεσμούς ασφάλειας και άμυνας, την πολιτική οπισθοδρόμηση της Τουρκίας, καθώς και τον ανανεωμένο δισταγμό πολλών κρατών μελών ως προς τη δυνατότητα πλήρους ένταξης της Τουρκίας, εξαιτίας του μεγέθους της, των πολιτικών και ιστορικών της ιδιαιτεροτήτων, αλλά και των προβληματισμών που γέννησε το Brexit σχετικά με το κατά πόσο θα έπρεπε η Ένωση να προχωρήσει σε νέα διεύρυνση αντί να εστιάσει στην εμβάθυνση των υφιστάμενων δομών της.

Οι Karaca et al (2022) διακρίνουν τα ζητήματα που εμποδίζουν την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ σε τρεις κατηγορίες. Πρώτον, στα επίσημα εμπόδια κατατάσσονται εσωτερικοί, πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες, και τα προβλήματα του Κυπριακού, της Αρμενίας και των Κούρδων. Σε ένα δεύτερο επίπεδο περιορισμών εντάσσονται γεωγραφικές, θεσμικές και στρατηγικές παράμετροι, και τέλος, στα ανεπίσημα εμπόδια συγκαταλέγονται θρησκευτικά και πολιτιστικά στοιχεία. Η Alpan (2021), συνοψίζοντας τις μεταβλητές που έχουν δημιουργήσει την εντύπωση ότι η διαδικασία εξευρωπαϊσμού έχει σταματήσει για την Τουρκία, προσθέτει την απροθυμία των Ευρωπαίων και Τούρκων ηγετών να προωθήσουν την πλήρη ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ, την κακή επίδοση της Τουρκίας στα ανθρώπινα δικαιώματα και τον εκδημοκρατισμό και τους διαρκείς προβληματισμούς της ΕΕ σχετικά με την τουρκική οικονομία, ταυτότητα και πολιτική.

Στους ανασταλτικούς αυτούς παράγοντες η Lippert (2021) αναφέρει επίσης την έλλειψη πολιτικού πλουραλισμού και τη μη γραμμική πορεία προς τον εκδημοκρατισμό και τον εκσυγχρονισμό. Οι παλιές προκαταλήψεις κατά της Τουρκίας παραμένουν έντονες και ενισχύονται από πιο ρεαλιστικές ανησυχίες σχετικά με το μέγεθός της, οι οποίες συνδέονται με τον τρόπο λειτουργίας της ΕΕ, όπως οι έδρες στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η κατανομή χρηματοδοτήσεων (Ifantis, 2007b). Πράγματι, το μέγεθος της Τουρκίας καθίσταται κρίσιμο, καθώς σε περίπτωση ένταξης θα αποκτήσει σημαντική επιρροή στο σύστημα λήψης αποφάσεων και στη χάραξη πολιτικής της ΕΕ (Ifantis, 2007b· Lippert, 2021).

Από το 2016 τα πιθανά σενάρια περιλάμβαναν αντί για την πλήρη προσχώρηση της Τουρκίας, την καθιέρωση ειδικής προνομιακής σχέσης, μία εναλλακτική την οποία η Τουρκία απορρίπτει, ή ακόμη και την υποβάθμιση των υφιστάμενων σχέσεων

(Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Η αναστολή των ενταξιακών συνομιλιών ήρθε τελικά τον Μάρτιο του 2019, μετά από πρωτοβουλία της Ένωσης, λόγω της δημοκρατικής διολίσθησης της Τουρκίας, της καταπάτησης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, της περιστολής της ελευθεροτυπίας, της υποβάθμισης του κράτους δικαίου, των αυξανόμενων τάσεων αυταρχισμού αλλά και της στάσης της χώρας απέναντι στην Ελλάδα και την Κυπριακή Δημοκρατία. Οι αμείωτες τουρκικές παραβιάσεις των κυριαρχικών δικαιωμάτων στις κυπριακές θάλασσες συνέτειναν σε αυτό το κλίμα. Η άνοδος συντηρητικών δυνάμεων στην εξουσία στις ευρωπαϊκές χώρες, κυρίως στη Γερμανία και τη Γαλλία, βαθμιαία απέσυρε την εύνοια προς την ιδέα ένταξης της Τουρκίας (Özcan & Onursal-Beşgöl, 2024).

Υπάρχει συμφωνία στη βιβλιογραφία σχετικά με το γεγονός πως το Κυπριακό δεν αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα που εμποδίζει τις ευρωτουρκικές σχέσεις (Θεοφάνους, 2003) ή τουλάχιστον ότι υπάρχουν και άλλοι παράγοντες εξίσου σημαντικοί (Alpan, 2021· Baştürk, 2011· Karaca et al, 2022· Lippert, 2021), καθώς είναι δεδομένο πως η διευθέτηση του Κυπριακού είναι μία σοβαρή προϋπόθεση, αλλά απέχει από το να συνιστά ικανή συνθήκη για την είσοδο της Τουρκίας στην ΕΕ (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Ωστόσο, το Κυπριακό έχει εργαλειοποιηθεί από διάφορους σκεπτικιστές, όχι μόνο στην Ευρώπη, αλλά και στην Τουρκία, ώστε να μεταθέσουν την προσοχή από άλλους προβληματισμούς (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024· Lippert, 2021). Όπως το θέτουν οι Acikmese και Triantaphyllou (2012), το Κυπριακό από μόνο του δεν προκάλεσε παράλυση στις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας, αλλά η απόδοση της ευθύνης στο πρόβλημα είναι η ευκολότερη τακτική για να δικαιολογηθεί η έλλειψη προόδου.

Η αλληλεξάρτηση της ένταξης στην ΕΕ και της επίλυσης του Κυπριακού επηρέασε αρνητικά την τουρκική κοινή γνώμη, καθώς θεωρήθηκε ως μία απόδειξη της προκατάληψης κατά της Τουρκίας, η οποία στην πραγματικότητα πηγάζει από τη μουσουλμανική της ταυτότητα (Icoz & Martin, 2021· Ulusoy, 2008b). Ο Stavridis (1999), υποστηρίζει πως η Τουρκία στην πραγματικότητα αντιμετωπίζεται ευνοϊκά από την ΕΕ και όχι μεροληπτικά, καθώς οι σχέσεις των δύο πλευρών έχουν αναπτυχθεί παρά τα εκτενή δημοκρατικά ελλείμματα, τις παραβιάσεις ανθρωπίνων

δικαιωμάτων και τα σοβαρά διμερή προβλήματα με την Ελλάδα και την Κύπρο, τα οποία παραβαίνουν τις βασικές της αρχές της ΕΕ.

Η θετική αιρεσιμότητα, είχε σημαντικό αντίκτυπο στην Τουρκία στις αρχές της δεκαετίας του 2000. Υπάρχουν δύο βασικοί λόγοι για αυτή την επιτυχία: οφείλεται αφενός στη συγκεκριμένη και απτή προοπτική ένταξης που παρείχε στην Τουρκία το καθεστώς υποψηφιότητας του 1999 και αφετέρου στο γεγονός ότι το εγχώριο κόστος προσαρμογής ήταν χαμηλό, καθώς οι μεταρρυθμίσεις δεν επηρέαζαν άμεσα τον πυρήνα της κρατικής εξουσίας της Τουρκίας (Ulusoy, 2008b). Όταν η ασάφεια που περιέβαλλε τις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας άρχισε να μειώνεται και οι δεσμεύσεις της ΕΕ προς την Τουρκία έγιναν πιο πειστικές, οι φιλοευρωπαίοι μεταρρυθμιστές στην Τουρκία ενδυναμώθηκαν (Ulusoy, 2008a). Αντίθετα, στη δεύτερη περίοδο, από το 2004 έως σήμερα, η αλληλεξάρτηση της ένταξης με το Κυπριακό και οι λιγότερο αξιόπιστες δεσμεύσεις της ΕΕ (όπως αποκαλύφθηκαν από τις δηλώσεις των ηγετών σχετικά με την προσφορά «προνομιακής σχέσης» στην Τουρκία αντί για πλήρη προσχώρηση) συνέβαλαν στη μείωση των κινήτρων για εκδημοκρατισμό, καθώς και στη συρρίκνωση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης (Ulusoy, 2008b).

Είναι σαφές σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη ότι η Τουρκία δεν μπορεί να ενταχθεί στην ΕΕ χωρίς επίλυση του Κυπριακού. Είναι, όμως, εξίσου σαφές ότι καμία τουρκική κυβέρνηση δεν πρόκειται να αποδεχθεί το εσωτερικό πολιτικό κόστος μιας τέτοιας λύσης, εάν δεν εξασφαλίσει την ένταξη ή τουλάχιστον μία απολύτως ρεαλιστική προοπτική ένταξης ως αντάλλαγμα (Faustmann, 2011). Παράλληλα, η σύνδεση της αναγνώρισης της Κυπριακής Δημοκρατίας με την προοπτική ένταξης της Τουρκίας, που φαίνεται από τα ψηφίσματα του Κοινοβουλίου και τα επίσημα έγγραφα της ΕΕ, αποτελεί μία ευρωπαϊκή απαίτηση μη υλοποιήσιμη, και συνεπώς προσχηματική (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Τα εμπόδια αυτά έχουν γίνει αντιληπτά από την Άγκυρα και έχουν οδηγήσει στην απώλεια των μοχλών πίεσης προς την κατεύθυνση του εκδημοκρατισμού (Özcan & Onursal-Beşgöl, 2024).

Οι Hutchence και Georgiades (1999) υποστήριξαν ότι η κύρια αιτία πίσω από τη φαινομενική αδυναμία της ΕΕ να προωθήσει μία λύση στη διαίρεση της Κύπρου είναι η αβεβαιότητα όσον αφορά τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Τουρκίας,

καθώς και η αντίληψη ότι η Τουρκία αντιμετωπίζεται άδικα από την Ένωση. Η ΕΕ δεν έχει καταφέρει να προσφέρει ένα ρεαλιστικό σχέδιο ένταξης που να κινητοποιεί και να νομιμοποιεί αλλαγές στη στάση της Τουρκίας απέναντι στο Κυπριακό. Οι πιθανότεροι σύμμαχοι της ελληνοκυπριακής πλευράς στην άσκηση πίεσης προς την Τουρκία μέσω της ΕΕ έχουν στην πραγματικότητα εντελώς διαφορετικούς στρατηγικούς στόχους. Κράτη όπως η Γαλλία, η Αυστρία, η Ολλανδία και, ενδεχομένως, η Γερμανία επιδιώκουν την υπονόμευση της ενταξιακής προοπτικής της Άγκυρας (Faustmann, 2011· Sepos, 2008). Οι Ελληνοκύπριοι, αντιθέτως, έχουν ζωτικό συμφέρον να διατηρήσουν ζωντανή αυτή την προοπτική (Faustmann, 2011).

Είναι υπό αμφισβήτηση εάν η Τουρκία εξακολουθεί να αποτελεί περίπτωση διεύρυνσης ή αν η διαδικασία έχει ουσιαστικά τερματιστεί (Lippert, 2021). Η ατζέντα των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας χαρακτηρίζεται από εγγενή υποκρισία, καθώς κυριαρχείται από θέματα ασφάλειας, παραβλέποντας ζητήματα δημοκρατίας (Ulusoy, 2008b). Πλέον, το επιχείρημα ασφαλείας υπέρ της ένταξης της Τουρκίας υποτιμάται ολοένα και περισσότερο λόγω του αμφιλεγόμενου ρόλου της χώρας στην περιφέρειά της (Lippert, 2021). Όσον αφορά τη φύση της, η Τουρκία ως μελέτη περίπτωσης δείχνει ότι ο εξευρωπαϊσμός δεν είναι μία δομική αλλά μία συγκυριακή διαδικασία, που εξαρτάται κυρίως από τις περιστάσεις (Ulusoy, 2008a). Προς το παρόν, χωρίς να έχει εκφραστεί ρητά, φαίνεται πως για την ΕΕ μία συναλλακτική σχέση με την Άγκυρα η οποία επικεντρώνεται σε τομείς κοινού ενδιαφέροντος, όπως η μετανάστευση και καταπολέμηση της τρομοκρατίας θα ήταν πιο επωφελής εναλλακτική (Lippert, 2021).

Κεφάλαιο τέταρτο: Ανασκόπηση της εμπλοκής της ΕΕ στο Κυπριακό

4.1 Η φύση της ανάμειξης της ΕΕ στο ζήτημα πριν και μετά την ένταξη

Καθώς το ενδιαφέρον της Κοινότητας για την Κύπρο σχετιζόταν κυρίως με εμπορικά ζητήματα, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι δεν δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στην κατάρρευση του Συντάγματος του 1960. Από την εισβολή το 1974, υπήρξαν τρεις διακριτές περίοδοι στη δραστηριοποίηση της ΕΕ σχετικά με το Κυπριακό. Αυτές οι φάσεις μπορούν να χαρακτηριστούν, πρώτον, ως μία περίοδος εντονότερης ανησυχίας για την επίλυση του Κυπριακού από τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες αμέσως μετά την εισβολή, υποστηρίζοντας τις πρωτοβουλίες του ΟΗΕ και των ΗΠΑ (Hutchence & Georgiades, 1999), χωρίς όμως να ληφθούν συγκεκριμένα μέτρα (Müftüler Bac & Güney, 2005). Ακολούθησε μία περίοδος «αποστασιοποιημένου ενδιαφέροντος», αφήνοντας τη διαδικασία επίλυσης αποκλειστικά στα Ηνωμένα Έθνη. Η τελευταία περίοδος, είναι αυτή της αυξημένης εμπλοκής στο Κυπριακό που συμπίπτει με τις προσπάθειες εξευρωπαϊσμού του ζητήματος μετά την ένταξη της Ελλάδας και της Κύπρου. Ειδικά μετά το Συμβούλιο του Ελσίνκι του 1999, η ΕΕ υιοθέτησε μια πιο ενεργή στάση. Η διακήρυξη του Συμβουλίου ότι πρέπει να ληφθούν υπόψη όλοι οι σχετικοί παράγοντες κατά τη λήψη απόφασης για την ένταξη της Κύπρου στόχευε, μεταξύ άλλων, στη νομιμοποίηση της ενίσχυσης της εμπλοκής της Ένωσης (Hoffmeister, 2006).

Μετά την ένταξη της Κύπρου, η ΕΕ έχασε τη θέση της ως ουδέτερος εξωτερικός δρων για την τουρκική πλευρά (Ulusoy, 2008a). Η ένταξη συνιστά επίσης μια σημαντική πρόκληση για τη διακυβέρνηση της ΕΕ σε ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων και, κυρίως, για την επίτευξη του στρατηγικού στόχου της σταθερότητας στην Ανατολική Μεσόγειο (Christou, 2013). Η Ένωση κατάφερε να εντάξει το Κυπριακό εντός της έννομης τάξης της, υιοθετώντας μια φαινομενικά τεχνική προσέγγιση χωρίς πολιτική διάσταση κατά την αντιμετώπιση των θεμάτων που προκύπτουν από αυτό (Skoutaris, 2011). Ιδίως στις αρχές της δεκαετίας του 2000, η ΕΕ επέλεξε αντί να ασκήσει άμεση και στοχευμένη πολιτική πίεση στην Τουρκία, να χρησιμοποιήσει την ανάγκη ικανοποίησης των απαιτήσεων που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο (Laulhé Shaelou, 2010).

Αν και η ένταξη δεν αμφισβήτησε τις καθιερωμένες αρχές του ΟΗΕ για την επίλυση του Κυπριακού ούτε τον ρόλο του ως του μοναδικού μεσολαβητή της σύγκρουσης, δημιούργησε μία νέα δυναμική στο μετα-ενταξιακό περιβάλλον. Ενώ η επίσημη διακηρυγμένη πολιτική της ΕΕ απέναντι στο Κυπριακό παρέμεινε αμετάβλητη, υπήρξαν ορισμένες μετατοπίσεις στις αντιλήψεις και στην απόδοση ευθυνών, μετά το ελληνοκυπριακό «όχι» στο Σχέδιο Ανάν. Οι αρνητικές εντυπώσεις ξεπεράστηκαν σχετικά νωρίς όταν φάνηκε πως η Κύπρος ήταν σε θέση να υιοθετήσει το ευρωπαϊκό πνεύμα, ενώ δεν υλοποιήθηκε στον βαθμό που προοριζόταν η «επιβράβευση» των Τουρκοκυπρίων και της Τουρκίας (Christou, 2010).

Ο εξευρωπαϊσμός οδήγησε σε μια διαφορετική κατηγοριοποίηση του προβλήματος και στην προώθηση νέων εργαλείων, μέσα από τα οποία η ΕΕ μπορούσε πλέον να συμμετέχει πιο ενεργά στον διάλογο για την Κύπρο (Christou, 2013). Κατά την προ-ενταξιακή περίοδο, επικεντρώθηκε στην αιρεσιμότητα: χρησιμοποιώντας την ένταξη για να παρέχει απειλές και ανταμοιβές ως κίνητρο για τα μέρη ώστε να επιλύσουν τη σύγκρουση (Yakinthou, 2009). Μετά την ένταξη της Κύπρου, η πολιτική αυτή συνεχίστηκε απέναντι στην Τουρκία, ενώ όσον αφορά την Κύπρο η ΕΕ έχει επικεντρωθεί στη χρήση της θεσμικής της επιρροής (Yakinthou, 2009). Η πολιτική δράση της ΕΕ παραμένει περιορισμένη αλλά η υποστήριξη προς την Κυπριακή Δημοκρατία έχει εκφραστεί ρητά και επανειλημμένα. Η «δύναμη έλξης» και το εργαλείο της αιρεσιμότητας βρίσκονται σαφώς στην πρώτη γραμμή της στρατηγικής της ΕΕ.

Η άμεση επιρροή της ΕΕ από την ένταξη της Κύπρου και μετά φαίνεται στα ψηφίσματα του Κοινοβουλίου, στις εκθέσεις προόδου της Επιτροπής για την Τουρκία και σε άλλα επίσημα έγγραφα της ΕΕ, τα οποία διασυνδέουν σαφώς την ενταξιακή προοπτική της Τουρκίας με την επίλυση του Κυπριακού και την αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας, καταδικάζοντας τις ενέργειες της Τουρκίας. Όσον αφορά τις σχέσεις της με τους Τουρκοκύπριους, η ΕΕ έχει δώσει προτεραιότητα σε τομείς χαμηλής πολιτικής, με σκοπό τη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών στην κοινωνία που προάγουν και προετοιμάζουν την επανένωση (Ioannides, 2021).

Αναφορικά με τις διακοινοτικές συνομιλίες, οι προσπάθειες επίτευξης λύσης που έχουν σημειωθεί από το 2004 είναι σχετικά περιορισμένες ενώ αξίζει να εξεταστεί και η συμβολή της ΕΕ σε αυτές. Ο διακοινοτικός διάλογος του 2014, πλαισιώθηκε από υψηλές φιλοδοξίες και υπερατλαντικές προτροπές, όμως οι εκατέρωθεν απόψεις παρέμειναν επιφυλακτικές (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Οι συνομιλίες συνεχίστηκαν το 2015 και 2016 με έντονη διεθνή ενθάρρυνση, και οι συμμετέχοντες διέθεταν θετικά διαπιστευτήρια: ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Νίκος Αναστασιάδης είχε ταχθεί υπέρ του Σχεδίου Ανάν το 2004 χαιρόντας γι' αυτό υψηλής αποδοχής από την Τουρκία, και ο Τουρκοκύπριος ηγέτης Mustafa Akinci ήταν σταθερός υπέρμαχος της διακοινοτικής συνεργασίας χωρίς να ακολουθεί τη γραμμή της Άγκυρας σε όλα τα ζητήματα (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024· Lekakis, 2021). Ο ρόλος της ΕΕ στις συνομιλίες παρέμεινε παθητικός (Osiewicz, 2020).

Με εξαίρεση κάποιες εκκρεμότητες στο εδαφικό και ορισμένες πολιτειακές ρυθμίσεις, υπήρξε αξιοσημείωτη σύγκλιση σε μείζονες τομείς (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Η Τουρκία απέρριπτε το ενδεχόμενο πλήρους στρατιωτικής αποχώρησης από το νησί και συνέδεε οποιαδήποτε τροποποίηση της Συνθήκης Εγγυήσεως με τη συνολική ρύθμιση των υπόλοιπων πτυχών του Κυπριακού. Αντιθέτως, η Ελλάδα και η Κυπριακή Δημοκρατία θεωρούσαν τη διευθέτηση των δύο αυτών ζητημάτων απαραίτητη για την υπογραφή οποιασδήποτε λύσης (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Οι συνομιλίες τελικά δεν είχαν θετική κατάληξη, όπως φάνηκε στις συναντήσεις της Γενεύης (Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2017). Ωστόσο, στη Γενεύη, ο ρόλος της ΕΕ ήταν σχετικά ενισχυμένος. Η συγκατάθεση των δύο πλευρών να επιτρέψουν στην Ένωση αυξημένη ανάμειξη στις διαπραγματεύσεις, καθώς και η αποφασιστικότητά τους να αναγνωρίσουν τη σημασία των ευρωπαϊκών αξιών, κατέστησε δυνατό να επιτευχθεί συμφωνία σε αρκετά διαφορετικά θέματα (Sözen & Şahin, 2024).

Τον Ιούνιο και Ιούλιο του 2017 πραγματοποιήθηκαν συνομιλίες στο Κραν Μοντανά της Ελβετίας με την παρουσία των υπουργών εξωτερικών των τριών εγγυητριών δυνάμεων (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024· Osiewicz, 2020). Δεν υπήρξε συναίνεση σε καίριες πτυχές, όπως η κατανομή εξουσιών στη μελλοντική ομοσπονδία, το

εδαφικό, το περιουσιακό και το μέλλον των εποίκων (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024). Επιπλέον, η τουρκοκυπριακή ηγεσία αισθανόταν όλο και περισσότερο ότι οι Ελληνοκύπριοι δεν ήταν διατεθειμένοι να δώσουν στους Τουρκοκύπριους την πολιτική ισότητα που επιδίωκαν (Ioannides, 2021). Οι συνομιλίες τελικά κατέρρευσαν καθώς ήταν πολιτικά ανέφικτο οι δύο πλευρές να ξεπεράσουν τις δυσκολίες οποιασδήποτε συζήτησης περί εγγυήσεων (Ζήνων, 2023· Lekakis, 2021). Η ΕΕ παρέστη στο Κραν Μοντανά με καθεστώς παρατηρητή, έπειτα από αίτημα της Ελλάδας και της Κύπρου. Η ελληνική πλευρά επιφορτίστηκε κυρίως με την ευθύνη για την αποτυχία εκείνων των συνομιλιών (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024).

Παρόλο που η υφιστάμενη κατάσταση στην Κύπρο παραμένει κάθε άλλο παρά ιδανική, η Ένωση κατάφερε να απορροφήσει ορισμένες από τις πιέσεις της διχοτόμησης του νησιού, βελτιώνοντας τη ζωή των κατοίκων και υποστηρίζοντας την εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων (Skoutaris, 2011), αν και η επιτυχία αυτού του εγχειρήματος είναι αμφισβητήσιμη. Ως έμμεση επιρροή της Ένωσης μπορεί να θεωρηθεί η συμφωνία των δύο πλευρών να τηρούν τις αξίες και τις αρχές της ΕΕ στις συνομιλίες στο Κραν Μοντανά και σε όλες τις διαπραγματεύσεις για την επίλυση του Κυπριακού που ακολούθησαν (Osiewicz, 2020), γεγονός που έχει συμβάλει θετικά στην εξεύρεση σημείων σύγκλισης (Sözen & Şahin, 2024).

Στην άτυπη πενταμερή διάσκεψη στις 27-29 Απριλίου 2020, η εκπροσώπηση της ΕΕ υποβαθμίστηκε λόγω της επιμονής της Τουρκίας (Theorphanous, 2023). Οι άτυπες συνομιλίες έκτοτε έχουν την μορφή «5+1», με συμμετέχοντες τους ηγέτες των δύο κοινοτήτων και τις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών (Ioannides, 2021). Στην πενταμερή συνάντηση για το Κυπριακό στις 17 και 18 Μαρτίου 2025 στη Γενεύη, η Επιτροπή εξέφρασε την πρόθεσή της να εκπροσωπηθεί. Τελικά, παρά το γεγονός ότι η απεσταλμένη της Giulia Bertezzo, δεν έλαβε μέρος στη συνάντηση, η ΕΕ δήλωσε ότι η Κύπρος μπορεί να περιμένει τη σταθερή και κλιμακούμενη εμπλοκή της στο Κυπριακό (Doulgkeri, 2025). Εντούτοις, στην τελευταία μέχρι στιγμής συνάντηση τον Ιούλιο στη Νέα Υόρκη, η ΕΕ δεν ήταν παρούσα (Προεδρία της Δημοκρατίας, 2025).

4.2 Αποτίμηση της επίδρασης του εξευρωπαϊσμού στο Κυπριακό σε σχέση με τις αρχικές προσδοκίες

Οι προσδοκίες του εξευρωπαϊσμού που περιγράφηκαν μέχρι στιγμής συνοψίζονται παρακάτω. Η ένταξη αναμενόταν ότι:

1. θα επέφερε τη λύση στο πρόβλημα λειτουργώντας καταλυτικά
2. θα εξασφάλιζε την προστασία έναντι της Τουρκικής επιθετικότητας
3. θα εγγυόταν τη διατήρηση και την πρόοδο της Κυπριακής Δημοκρατίας
4. θα δημιουργούσε ένα γόνιμο κλίμα για τις διαπραγματεύσεις επανένωσης λόγω των οικονομικών κινήτρων τα οποία θα προκαλούσαν μία μετατόπιση στα συμφέροντα των δύο κοινοτήτων
5. θα ασκούσε πίεση στην Τουρκία και θα ενδυνάμωνε την διαπραγματευτική θέση της Κύπρου
6. θα βοηθούσε τα εμπλεκόμενα μέρη να υπερβούν το «δίλημμα του φυλακισμένου» στο οποίο παρέμεναν εγκλωβισμένα, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για αμοιβαίες παραχωρήσεις
7. θα εγγυόταν μία «ευρωπαϊκή λύση» στο πρόβλημα με εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου και των βασικών αρχών για ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών, ανθρώπων και κεφαλαίου
8. θα καθιστούσε το ζήτημα των εγγυήσεων ξεπερασμένο
9. θα απέτρεπε τα υπόλοιπα κράτη από το να αναγνωρίσουν την «ΤΔΒΚ»
10. θα μετέβαλλε ριζικά το πολιτικό τοπίο στο νησί μειώνοντας τη σημασία των εδαφικών συνόρων και του αγώνα για κυριαρχία, αναιρώντας το καθεστώς της Πράσινης Γραμμής
11. το μεταμοντέρνο πλαίσιο της ΕΕ θα ασκούσε εμμέσως επιρροή στη σύγκρουση.

Από τον Μάιο του 2004, η ΕΕ φάνηκε ικανή να αναδειχθεί σε κύριο κόμβο διπλωματικής αλληλεπίδρασης με τις διάφορες πλευρές του Κυπριακού, καθώς όλες ανέπτυσαν σχέσεις μαζί της (Yakinthou, 2009). Όπως έγινε εμφανές, η κύρια επιρροή της ΕΕ στη σύγκρουση έγκειται στη δυνατότητά της να δεσμεύει τα μέρη της σύγκρουσης σε ένα σύνολο κοινών αξιών και κανόνων μέσω της καλλιέργειας

αμοιβαίων συμφερόντων και της ενίσχυσης της αλληλεξάρτησης. Με αυτόν τον τρόπο, η ΕΕ προκαλεί συστημική αλλαγή ασκώντας έμμεση πίεση, ιδίως στα υπό ένταξη και στα νεοεισερχόμενα κράτη (Yakinthou, 2009).

Η αποτελεσματικότητα αυτής της επιρροής προς τους Τουρκοκύπριους αποτυπώθηκε στην αποδοχή του Σχεδίου Ανάν και στην απαίτηση για πολιτικές αλλαγές που εκφράστηκε μέσα από τις διαδηλώσεις του 2002 και του 2003 (Demetriou, 2008), ωστόσο, με την ίδια λογική μπορεί να ειπωθεί πως η επιρροή ήταν περιορισμένη στην περίπτωση των Ελληνοκυπρίων, οι οποίοι το απέρριψαν. Είναι αμφίβολο κατά πόσο η Ένωση παρείχε κίνητρο στους Ελληνοκύπριους να απορρίψουν το Σχέδιο Ανάν ή αν απλώς συνέβαλε στο να αισθανθούν την απαραίτητη ασφάλεια για να το πράξουν, δεδομένου ότι ο σκεπτικισμός ήταν ήδη έντονος στην κοινή γνώμη, ακόμη και πριν διασφαλιστεί η ένταξη. Έτσι, η προσδοκία ότι η ένταξη θα δημιουργούσε ένα γόνιμο κλίμα και θα οδηγούσε σε μετατόπιση των συμφερόντων στην κυπριακή κοινωνία μπορεί να θεωρηθεί εν μέρει βάσιμη. Η στάση των Τουρκοκυπρίων απέναντι στην επίλυση μεταβλήθηκε υπό το δέλεαρ της ένταξης, ενώ και η Τουρκία εμφανίστηκε πιο διαλλακτική, όσο πιο ρεαλιστική φαινόταν η ευρωπαϊκή της προοπτική. Είχε γίνει αντιληπτό ότι η Άγκυρα θα έπρεπε να καταλήξει σε αποδεκτούς συμβιβασμούς με την Ελλάδα, τους Ελληνοκύπριους και την ΕΕ σε περίπτωση που επιθυμούσε να ενταχθεί στην ΕΕ (Tsakonas, 2008· Yakinthou, 2009)

Στα θετικά αποτελέσματα της εμπλοκής της Ένωσης, συμπεριλαμβάνεται και η ενίσχυση της διαπραγματευτικής θέσης της Κύπρου έναντι της Τουρκίας. Η προσδοκία αυτή επίσης ευοδώθηκε, καθώς οι μεταβλητές που εξετάστηκαν καταδεικνύουν σαφώς ότι το Κυπριακό έχει ενσωματωθεί στο πλαίσιο της ΕΕ και επηρεάζει την ευρωπαϊκή πολιτική. Παράλληλα, η Κύπρος βρίσκεται σε ευνοϊκότερη θέση όσον αφορά την άσκηση πίεσης στην Τουρκία, ενώ η Τουρκία, παρά το ισχυρό της περιφερειακό και διεθνές προφίλ και τη ρητορική της, δεν είναι σε θέση να υπαγορεύσει συγκεκριμένη συμπεριφορά στην Κυπριακή Δημοκρατία (Koukoudakis, 2011). Οι δυνατότητες και τα εργαλεία που απορρέουν από τη συμμετοχή στην ΕΕ προσφέρουν στην Κύπρο ορισμένα συγκριτικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τον

διεθνή παράγοντα χωρίς αυτό να σημαίνει ότι μπορούν να αντισταθμίσουν το πολιτικό βάρος που διαθέτει η Τουρκία (Ζήνων, 2023). Συμπληρωματικά, η είσοδος στην ΕΕ αναμφίβολα έχει δώσει στους Ελληνοκύπριους αυξημένη πολιτική ασφάλεια (Ioannides, 2021· Vassiliou, 2004).

Παρόλο που αρχικά η οπτική της ΕΕ ως προς το Κυπριακό δεν ταυτιζόταν πλήρως με αυτή της Κυπριακής Δημοκρατίας, πλέον οι δύο απόψεις έχουν ευθυγραμμιστεί και οι ελληνοκυπριακές απαιτήσεις έχουν εκφραστεί επανειλημμένα στα επίσημα έγγραφα της ΕΕ. Η Κύπρος εξασφάλισε το μονοπώλιο της διεθνούς νομιμότητας, της αναγνωρισμένης εξουσίας και της κρατικής υπόστασης (Lefteratos, 2024), ενώ είναι σε θέση να προωθεί τις προτιμήσεις της ως ισότιμο κράτος μέλος (Kyris, 2015). Πράγματι, καμία άλλη χώρα πέραν της Τουρκίας δεν έχει αναγνωρίσει την «ΤΔΒΚ» (Ker-Lindsay, 2011). Συμφωνίες μεταξύ της ΕΕ και κρατών όπως το Αζερμπαϊτζάν και την Κιργιζική Δημοκρατία, έχουν λειτουργήσει υπέρ της Κυπριακής Δημοκρατίας, αφού αποτρέπουν τις χώρες αυτές από το να αναγνωρίσουν την αυτοανακηρυγμένη αποσχιστική οντότητα, δεσμεύοντας τις ως προς το διεθνές δίκαιο προκειμένου να διατηρήσουν τη συνεργασία με την ΕΕ (Ioannides, 2021· Sepos, 2008).

Εκτιμάται πως η επαφή των Τουρκοκυπρίων με την πραγματικότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας επέδρασε θετικά στην επαναπροσέγγιση των δύο κοινοτήτων (Υφαντής & Χατζηϊωακείμ, 2024), όπως και τα διακοινοτικά έργα που έχει χρηματοδοτήσει η ΕΕ, με στόχο την ενίσχυση των δεσμών μεταξύ ομάδων της κοινωνίας των πολιτών (Demetriou, 2008). Η απόφαση των ηγετών των δύο κοινοτήτων να τηρούν τις αρχές της ΕΕ στις συνομιλίες αποτελεί ένδειξη της κατανόησης της σημασίας των ευρωπαϊκών αξιών και του θεσμικού πλαισίου για την επίτευξη μίας βιώσιμης λύσης. Είναι λογικό να υποθέσει κανείς ότι η ενσωμάτωση και εφαρμογή των αρχών της ΕΕ θα μπορούσε να προσφέρει πρόσθετες εγγυήσεις και στις δύο κοινότητες σε μία μελλοντική ομοσπονδιακή Κύπρο.

Από την άλλη, παρά τη μερική εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ των μελών των δύο τμημάτων του νησιού, ο εξευρωπαϊσμός δεν επέφερε ούτε την επανένωση του νησιού, ούτε την αποκατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Skoutaris, 2011). Η ΕΕ δεν έχει προκαλέσει δομική μεταμόρφωση στη σύγκρουση, όπως αναμενόταν

(Yakinthou, 2009). Έχει πλέον καταστεί σαφές ότι η ΕΕ δεν πρόκειται να προσφέρει μια «ευρωπαϊκή λύση» στο Κυπριακό, λόγω θεσμικών περιορισμών αλλά και έλλειψης επαρκούς πολιτικής βούλησης. Η αρχική προσδοκία φαίνεται εκ των πραγμάτων πως στηριζόταν σε μία υπερεκτίμηση των πραγματικών δυνατοτήτων της Ένωσης. Επιπρόσθετα, παρά τις προβληματικές του διατάξεις όσον αφορά τις ελευθερίες του κεκτημένου, το Σχέδιο Ανάν θεωρήθηκε από την ΕΕ ένα ευρωπαϊκό σχέδιο (Vassiliou, 2004), συνεπώς, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι η ΕΕ δεν προτίθεται να επιβάλει την τήρηση αυτών των αρχών.

Μεταξύ των δημοψηφισμάτων του 2004, και της εκλογής του Mustafa Akinci ως ηγέτη των Τουρκοκυπρίων το 2015, υπήρξε ελάχιστη κινητικότητα προς μια συνολική διευθέτηση του Κυπριακού (Warner, 2016). Ο ρόλος της ΕΕ στις διαπραγματεύσεις παρέμεινε κυρίως συμβολικός, και σε μεγάλο βαθμό περιθωριοποιήθηκε από την τουρκική πλευρά. Η ίδια δεν φαίνεται να επιδεικνύει την ίδια προθυμία για ενεργό ανάμειξη μετά την αποτυχία του Σχεδίου Ανάν (Osiewicz, 2020). Το ζήτημα των εγγυήσεων δεν έχει εγκαταλειφθεί από την τουρκοκυπριακή και την τουρκική πλευρά και εξακολουθεί να αποτελεί σημαντικό ανάχωμα στην προσπάθεια επίτευξης λύσης. Ακόμη και μετριοπαθείς Τουρκοκύπριοι εκφράζουν αμφιβολίες σχετικά με την ικανότητα της ΕΕ να επεκτείνει τις ευρωπαϊκές αξίες, τα πρότυπα και τους κανόνες στο βόρειο τμήμα του νησιού (Christou, 2013).

Η πολιτική της ΕΕ απέναντι στο Κυπριακό πρόβλημα χαρακτηρίζεται από έντονη ρητορική και ελάχιστη δράση (Stavridis, 1999). Το γεγονός ότι οι ενέργειες της Ένωσης περιορίζονται σε επαναλαμβανόμενες δηλώσεις που καταδικάζουν την τουρκική εισβολή, χωρίς να λαμβάνονται πιο ουσιαστικά μέτρα, δεν οφείλεται σε υπερβολικές προσδοκίες ή σε αδυναμία της ΕΕ να τις καλύψει, αλλά σε μία βαθιά απροθυμία. Τα μέσα για πιο άμεση δράση υπάρχουν, όπως φάνηκε με τη συσπείρωση και την επιβολή κυρώσεων κατά της Ρωσίας στο θέμα της Ουκρανίας, όμως δεν έχουν ενεργοποιηθεί έναντι της Τουρκίας (Theophanous, 2023). Η πολιτική της ΕΕ στο Κυπριακό φαίνεται να βασίζεται σε έναν πραγματισμό που υπαγορεύει η στρατηγική σημασία της Τουρκίας για τον δυτικό χώρο (Stavridis, 1999) και, πέραν

των θεσμικών περιορισμών του κοινοτικού μηχανισμού στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, επηρεάζεται από τα αντικρουόμενα συμφέροντα των κρατών μελών (Emiliou, 1996). Τέτοιες πρακτικές τείνουν να πλήττουν την αξιοπιστία της Ένωσης, καθώς η έλλειψη βούλησης έχει οδηγήσει σε παραχωρήσεις ακόμη και σε βάρος των ίδιων των διακηρυγμένων αρχών της (Stavridis, 1999).

Παρόλο που η τουρκική πολιτική φάνηκε να μεταβάλλεται με την πρόταση του Σχεδίου Ανάν, η αλλαγή αυτή υπήρξε πρόσκαιρη. Οι περιορισμένες ενταξιακές προοπτικές της Τουρκίας την ώθησαν σε αδιαλλαξία, ενώ η ενίσχυση της θέσης της Κύπρου μετά την ένταξή της μείωσε τα κίνητρα και για τις δύο πλευρές να τροποποιήσουν τη στάση τους, σύμφωνα με μερίδα της βιβλιογραφίας (Eralp & Beriker, 2005· Kyris, 2013, 2015· Larrabee, 1998). Ο «καταλυτικός αντίκτυπος» της ΕΕ φάνηκε με αυτόν τον τρόπο μόνο στη συμπεριφορά της Τουρκίας και των Τουρκοκυπρίων, και μάλιστα για μικρό χρονικό διάστημα (Faustmann, 2011· Karatas, 2011). Πλέον, η ΕΕ έχει χάσει σε μεγάλο βαθμό την επιρροή της στην Τουρκία (Özcan & Onursal-Beşgül, 2024).

Το επόμενο ερώτημα που είναι φυσικό να τεθεί αφορά τον βαθμό στον οποίο η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ έχει μεταβάλει τις παραμέτρους για μία διευθέτηση. Πρόκειται για ένα σύνθετο ζήτημα, καθώς η απάντηση εξαρτάται από κάθε συγκεκριμένη πτυχή. Για παράδειγμα, είναι αβέβαιο εάν η ένταξη έχει αυξήσει την επιθυμία των Τουρκοκυπρίων να καταλήξουν σε συμφωνία, επειδή ως πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας, πολλοί Τουρκοκύπριοι έχουν καταφέρει να διεκδικήσουν πολλά από τα οφέλη της ένταξης (Ker-Lindsay et al, 2011). Το τέλος της οικονομικής και πολιτικής τους απομόνωσης ωστόσο δεν έχει επέλθει (Skoutaris, 2011). Ο ανομοιομόρφος εξευρωπαϊσμός στο νησί τροφοδότησε έναν βαθύ κοινωνικό κατακερματισμό, καθώς οι Τουρκοκύπριοι βρέθηκαν ανάμεσα σε αντικρουόμενες αφηγήσεις (Lefteratos, 2024).

Το Κραν Μοντανά ήταν σημείο καμπής για τους Τουρκοκύπριους. Ενίσχυσε με την πάροδο του χρόνου την επιρροή της Τουρκίας στην «ΤΔΒΚ» και σηματοδότησε την απομάκρυνσή τους από τον εξευρωπαϊσμό, ως αποτέλεσμα των αλληπάλληλων απογοητεύσεων που βίωσαν κατά τη διάρκεια των συνομιλιών (Υφαντής &

Χατζηϊωακείμ, 2024· Lefteratos, 2024). Μετά το 2017, η ενίσχυση του τουρκικού ρόλου στα κατεχόμενα υπερίσχυσε της ευρωπαϊκής προοπτικής, αφού όσα λιγότερα λάμβαναν οι Τουρκοκύπριοι από την ΕΕ και όσο πιο ανέφικτη φαινόταν η συμπερίληψή τους σε αυτήν, τόσο περισσότερο εξαρτημένοι ήταν από την Τουρκία (Lefteratos, 2024).

Ο αγώνας για κυριαρχία ανάμεσα στις δύο κοινότητες δεν έχει πάψει να υφίσταται. Οι Ελληνοκύπριοι έχουν κατά καιρούς φανεί απρόθυμοι να χορηγήσουν στους Τουρκοκύπριους πλήρη πολιτική ισότητα, ενώ στην τουρκοκυπριακή κοινότητα η λύση δύο κρατών φαίνεται να κερδίζει έδαφος. Επειδή οι υπερβολικές και εν μέρει εσφαλμένες προσδοκίες κατέληξαν να απογοητεύουν τους κατοίκους του νησιού (αν και δεν μπορεί να ειπωθεί πως η κύρια ευθύνη για αυτό ανήκει στην ΕΕ), η απογοήτευση αυτή έχει μετατραπεί σε αρνητικές στάσεις όχι μόνο απέναντι στην επανένωση, αλλά και απέναντι στην ΕΕ, εξαιτίας της παρατεταμένης έλλειψης προόδου (Yakinthou, 2009).

Αυτό έχει οδηγήσει, σε συνδυασμό με την επιδείνωση των οικονομικών συνθηκών, στην επικράτηση πιο συντηρητικών φωνών στα κατεχόμενα, με δυσμενείς επιπτώσεις στις διακοινοτικές συνομιλίες. Η εκλογή του Ersin Tatar το 2020, ο οποίος παρουσιάστηκε ως ένθερμος υποστηρικτής της λύσης δύο κρατών, απομάκρυνε ακόμη περισσότερο τους Τουρκοκύπριους από μία ομοσπονδιακή λύση, ενώ κατά την προεκλογική του εκστρατεία ο ίδιος ισχυριζόταν ότι η οικονομική ανάκαμψη θα εξασφαλιστεί χάρη στη χρηματοδότηση της Άγκυρας (Lefteratos, 2024). Υπό αυτές τις συνθήκες, η περίπλοκη εσωτερική δυναμική αναμένεται να αποξενώσει κι άλλο τις δύο κοινότητες, εντείνοντας τη διαίρεση και παγιώνοντας, προς το παρόν, το καθεστώς της Πράσινης Γραμμής (Lefteratos, 2024). Η πρόσφατη νίκη του Tufan Erhürman ως ηγέτη των Τουρκοκυπρίων, ίσως ανατρέψει τις ισορροπίες.

Παρά τις αλληπάλληλες απειλές προς τα κράτη μέλη της ΕΕ ότι η «ΤΔΒΚ» θα ενσωματωνόταν στην Τουρκία, τίποτα τέτοιο δεν συνέβη (Tsakonas, 2008). Ωστόσο, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η απειλή έναντι της Κυπριακής Δημοκρατίας έχει εκλείψει, καθώς οι προκλητικές ενέργειες και δηλώσεις της Άγκυρας συνεχίζονται. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τα επεισόδια στην Πράσινη Γραμμή, το

άνοιγμα των Βαρωσίων και οι παράνομες ενέργειες στην κυπριακή ΑΟΖ, ενώ τα τουρκικά κατοχικά στρατεύματα εξακολουθούν να παραμένουν στο νησί.

Για αυτούς τους λόγους, μέρος της βιβλιογραφίας σημειώνει ότι ο εξευρωπαϊσμός τελικά προσέθεσε μία νέα διάσταση στη σύγκρουση, αξιολογώντας τον αντίκτυπό του ως επί το πλείστον αρνητικά (Kyris, 2015· Skoutaris, 2011· Ulusoy, 2008a· Yakinthou, 2009). Εξίσου εκτενής, όμως, είναι και η βιβλιογραφία που διατυπώνει την αντίθετη άποψη (Ζήνων, 2023· Koukoudakis, 2011· Lekakis, 2021· Vassiliou, 2004). Εν πάση περιπτώσει, δεν μπορεί να παραβλεφθεί το γεγονός ότι τα όποια θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα προέκυψαν από την εμπλοκή της ΕΕ στη σύγκρουση (άμεσα ή έμμεσα, προβλεπόμενα ή απροσδόκητα, επιδιωκόμενα ή μη) εξαρτήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο με τον οποίο οι πολιτικοί παράγοντες στο νησί αξιοποίησαν αυτή την εμπλοκή (Richmond, 2005).

Από τις υπό εξέταση προσδοκίες, η τρίτη, τέταρτη, πέμπτη και ένατη προσδοκία έχουν επαληθευτεί, ενώ η πρώτη, δεύτερη, έβδομη και δέκατη έχουν διαψευστεί. Όσον αφορά την έκτη και την ενδέκατη προσδοκία, ο αντίκτυπος παραμένει ασαφής. Παρότι για ένα διάστημα δημιουργήθηκαν προϋποθέσεις για αμοιβαίες παραχωρήσεις, σήμερα παρατηρείται απομάκρυνση από αυτή την προοπτική, ενδεχομένως και κινητικότητα προς την αντίθετη κατεύθυνση. Επιπλέον, το κατά πόσο το μεταμοντέρνο πλαίσιο της ΕΕ έχει επηρεάσει τη σύγκρουση είναι δύσκολο να προσδιοριστεί. Οι ηγέτες συμφωνούν στην ανάγκη εναρμόνισης των διαπραγματεύσεων με τις αρχές της Ένωσης, όμως η ίδια η ΕΕ εμφανίζεται πρόθυμη να παραβλέψει ορισμένες από αυτές στο πλαίσιο μίας συνολικής λύσης.

Εάν υπάρξει διευθέτηση, ο ρόλος της ΕΕ θα καταστεί ζωτικής σημασίας ως παράγοντας σταθεροποίησης και εκδημοκρατισμού (Faustmann, 2011). Ο μετα-Βεστφαλιανός χαρακτήρας της ΕΕ, ακόμα και σήμερα θα μπορούσε να προσφέρει ένα κατάλληλο πλαίσιο για μία μετάβαση, ωθώντας τους αξιωματούχους και τις κοινότητές τους να αποδεχτούν τη λογική της περιφερειοποίησης έναντι της απόλυτης κυριαρχίας (Richmond, 2002, 2005). Η δυναμική αυτή της ΕΕ θα μπορούσε να επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, όπως τονίζει η σχετική βιβλιογραφία (Diez 2002b· Kramer, 1997· Richmond, 2002, 2005).

Συμπεράσματα

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχείρησε να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο ο εξευρωπαϊσμός του Κυπριακού προβλήματος επηρέασε τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συνέβαλε στις προσπάθειες επίλυσής του, σε αντιπαραβολή με τις προσδοκίες που δημιούργησε η ευρωπαϊκή προοπτική του νησιού. Η υπόθεση εργασίας, ότι δηλαδή η είσοδος της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ είχε συνολικά θετική επίδραση στο πρόβλημα, καθώς αποτέλεσε ακόμη μία επικύρωση της κρατικής της υπόστασης της Κυπριακής Δημοκρατίας και εδραίωσε τη θέση της στο ευρύτερο διεθνές σύστημα, επιβεβαιώνεται σε μεγάλο βαθμό. Τα ευρήματα της έρευνας υποστηρίζουν επίσης την εκτίμηση ότι ο εξευρωπαϊσμός του Κυπριακού ζητήματος μετέβαλε τη στάση της ΕΕ στο ζήτημα, και τον τομέα των ευρωτουρκικών σχέσεων, λόγω της προώθησης των στρατηγικών στόχων της Κύπρου στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Επιπλέον, επαληθεύεται εν μέρει η υπόθεση ότι οι προσδοκίες της ένταξης, σχετικά με τον αντίκτυπο που αυτή θα είχε στην επίλυση Κυπριακού, ήταν υπερβολικά ιδεαλιστικές.

Μέσα από τη μελέτη εξετάστηκε η εξέλιξη της ευρωπαϊκής πορείας της Κύπρου, οι μεταβολές που επέφερε η ένταξη, καθώς και η διαμόρφωση του ρόλου της ΕΕ σε κάθε φάση του Κυπριακού. Η ανάλυση των πηγών και των γεγονότων στα επιμέρους κεφάλαια καθιστά δυνατή την εξαγωγή κρίσιμων συμπερασμάτων σχετικά με την αποτελεσματικότητα της ΕΕ στη διαχείριση του Κυπριακού, αλλά και σχετικά με τα οφέλη που αποκόμισε η Κυπριακή Δημοκρατία από την ένταξή της. Το βασικό συμπέρασμα είναι πως ο αντίκτυπος του εξευρωπαϊσμού είναι μικτός με συνύπαρξη θετικών και αρνητικών πτυχών. Ωστόσο, η διαδικασία αξιολογείται συνολικά ως θετική, καθώς τα σημαντικότερα αναμενόμενα αποτελέσματα από την ένταξη, πέραν της επίλυσης, έχουν επιτευχθεί.

Η Κύπρος βρίσκεται σήμερα σε σαφώς ευνοϊκότερη θέση απ' ό,τι ήταν πριν προσχωρήσει στην Ένωση. Η ένταξη έχει πράγματι ενισχύσει τη διεθνή της παρουσία και έχει επιβεβαιώσει την κυριαρχία και τη νομιμότητά της, αντισταθμίζοντας ως έναν βαθμό την υπαρξιακή απειλή που συνιστά η Τουρκία. Τα δεδομένα αυτά επιβεβαιώνουν ορισμένες από τις σημαντικότερες προσδοκίες που είχαν

διατυπωθεί πριν από την ένταξη. Παράλληλα, η επιρροή της Κυπριακής Δημοκρατίας έχει ενισχυθεί, καθώς το ευρωπαϊκό πλαίσιο θεσμών, κανόνων και αξιών προσφέρει πρόσθετα εργαλεία ελιγμών στην εξωτερική πολιτική και διευκολύνει την προώθηση των στρατηγικών της προτεραιοτήτων. Η ενεργός συμμετοχή της στους ευρωπαϊκούς θεσμούς λειτουργεί ως καίριος δίαυλος μέσα από τον οποίο οι κυπριακές θέσεις μεταφέρονται, προβάλλονται και, σε μεγάλο βαθμό, υιοθετούνται σε επίπεδο Ένωσης, όπως καταδεικνύουν τα ψηφίσματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και τα επίσημα έγγραφα της ΕΕ που παρατέθηκαν.

Παρόλα αυτά, σε ό,τι αφορά τις προσπάθειες επίλυσης του Κυπριακού, τα αποτελέσματα υπήρξαν περιορισμένα και ο ρόλος της ΕΕ δεν μπορεί να θεωρηθεί επιδραστικός, αντ' αυτού παραμένει δευτερεύων. Οι προσδοκίες ότι η ένταξη θα οδηγούσε αυτομάτως σε λύση ήταν εξ αρχής προβληματικές, καθώς στηρίζονταν σε ελλιπή κατανόηση του τρόπου λειτουργίας της Ένωσης, των θεσμικών και πολιτικών αδυναμιών της, αλλά και στην υποβάθμιση της σημασίας του ευρύτερου γεωπολιτικού πλαισίου και, ειδικότερα, των σχέσεων της Δύσης με την Τουρκία. Στην πραγματικότητα, δεν υπήρξε ποτέ ρεαλιστική προοπτική η ΕΕ να αναλάβει πρωταρχικό ρόλο στην επίλυση του Κυπριακού. Έτσι, παρατηρείται η υπερεκτίμηση της δυναμικής του εξευρωπαϊσμού ως εργαλείου μετασχηματισμού συγκρούσεων, τόσο από πλευράς της Ένωσης, όσο και από τους πολιτικούς παράγοντες στο νησί.

Η ένταξη της Κύπρου, σε συνδυασμό με την πίεση που άσκησε η Ελλάδα, υποχρέωσε την Ένωση να διαμορφώσει μία πιο ξεκάθαρη και συνεπή στάση απέναντι στο Κυπριακό, υπέρ των θέσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας. Εκτός όμως από τη λεκτική υποστήριξη που αποτυπώνεται στα κείμενα των ευρωπαϊκών θεσμών, η πολιτική δράση της Ένωσης παραμένει ισχνή και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί «καταλυτική», αναδεικνύοντας το χάσμα δυνατοτήτων-προσδοκιών που εξακολουθεί να χαρακτηρίζει την Ένωση. Ο εξευρωπαϊσμός της Κύπρου κατέδειξε τα δομικά όρια της ΕΕ ως προς την εφαρμογή μακροπρόθεσμης πολιτικής σε ζητήματα ασφάλειας. Αντί να αναπτυχθεί μία συνεκτική στρατηγική, οι αποφάσεις της Ένωσης προέκυπταν συχνά ως συμβιβαστικές λύσεις λόγω της ανάγκης συγκέρασης διαφορετικών συμφερόντων και συσχετισμού επιμέρους

ζητημάτων. Συνεπώς, παρότι η επιρροή της Κυπριακής Δημοκρατίας στο ευρωπαϊκό πλαίσιο αυξήθηκε μετά την ένταξη, αυτό δεν μεταφράστηκε κατ' ανάγκην σε επιτάχυνση της διαδικασίας επίλυσης του Κυπριακού.

Οι παραπάνω συνθήκες οδήγησαν σε μια ουσιαστική αλληλεξάρτηση μεταξύ των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας και του Κυπριακού. Η συγκριτική ανάλυση των ευρωτουρκικών σχέσεων πριν και μετά την κυπριακή ένταξη είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική. Αν και το Κυπριακό δεν αποτελεί το μοναδικό, ούτε απαραίτητα το σημαντικότερο, εμπόδιο στις ευρωτουρκικές σχέσεις, έχει χρησιμοποιηθεί πολλές φορές προσχηματικά από τα άλλα κράτη μέλη. Σίγουρα, όμως, η ενδεχόμενη ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ δεν μπορεί να επέλθει χωρίς την επίλυση του Κυπριακού, καθώς αυτή αποτελεί πλέον αδιαπραγμάτευτη προϋπόθεση. Πέρα από τον αντίκτυπο στις ευρωτουρκικές σχέσεις, η ένταξη της Κύπρου, και κατ' επέκταση ο εξευρωπαϊσμός του Κυπριακού, φαίνεται να επηρέασε βαθιά τις αντιλήψεις της τουρκικής πλευράς σε σχέση με την Ένωση. Η Τουρκία, θεωρώντας ότι αντιμετωπίζεται άδικα από την ΕΕ και εκτιμώντας πως η κυπριακή ένταξη μείωσε δραματικά τις πιθανότητες δικής της προσχώρησης, επανήλθε σταδιακά σε πιο αδιάλλακτες και άκαμπτες θέσεις. Συνολικά, η προσέγγιση της ΕΕ, έχει σε μεγάλο βαθμό καθοριστεί από πραγματιστικούς παράγοντες όπως η γεωστρατηγική σημασία της Τουρκίας για το ευρύτερο δυτικό πλαίσιο. Η μελέτη των σχέσεων με την Τουρκία ανέδειξε επίσης τα όρια του εξευρωπαϊσμού, καθώς αποτελεί διαδικασία που εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις εθνικές κυβερνήσεις και επηρεάζεται από τις εκάστοτε συγκυρίες.

Η αξιοποίηση του θεσμικού φιλελευθερισμού ως βασικού αναλυτικού εργαλείου συνέβαλε καθοριστικά στην ερμηνεία των κινήτρων που διαμόρφωσαν το ευρωπαϊκό όραμα τόσο της Κύπρου, όσο και της Τουρκίας. Επιπλέον, επέτρεψε την εξέταση της επιρροής που μπορεί να ασκήσει ένας διεθνής οργανισμός στα συμφέροντα μίας σύγκρουσης, ιδίως όταν όλα τα εμπλεκόμενα μέρη διατηρούν στενούς δεσμούς με αυτόν, καθώς και το κατά πόσο ένα μικρό κράτος μπορεί να διευρύνει το πεδίο δράσης του μέσα από τη συμμετοχή του σε ένα τέτοιο θεσμικό

πλαίσιο. Η Κύπρος, ως μικρό κράτος, έχει αποκομίσει ζωτικής σημασίας οφέλη από την ένταξή της, εδραιώνοντας τη θέση της στη διεθνή πολιτική σκηνή.

Ταυτόχρονα, αναδεικνύονται και τα όρια της φιλελεύθερης θεώρησης, καθώς μέχρι στιγμής οι διεθνείς οργανισμοί δεν έχουν καταφέρει να συμβάλουν αποφασιστικά στην επίλυση του προβλήματος, γεγονός που θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως δείγμα της συνεχιζόμενης διεθνούς αναρχίας (Lekakis, 2021). Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι η θεωρητική προσέγγιση θα μπορούσε να αποτυπωθεί ακόμη πιο ολοκληρωμένα εάν και η Τουρκία είχε ενταχθεί στην ΕΕ, καθώς τότε το παράδειγμα θα ήταν ακόμη πιο αντιπροσωπευτικό για να αξιολογηθεί ο αντίκτυπος της Ένωσης στη ρύθμιση της συμπεριφοράς και των σχέσεων μεταξύ των μελών της. Η περίπτωση της Τουρκίας παραμένει ιδιαίτερα ενδεικτική, αφού η ευρωπαϊκή προοπτική χρησιμοποιήθηκε ως κίνητρο αλλαγής για τις πολιτικές ελίτ προς την κατεύθυνση του εκδημοκρατισμού, παρέχοντας συγχρόνως τη νομιμοποιητική βάση αυτής της αλλαγής. Το αποτέλεσμα ήταν η υιοθέτηση πιο μετριοπαθών θέσεων στο Κυπριακό και, εν τέλει, η υποστήριξη του Σχεδίου Ανάν.

Η συγκριτική ανάλυση του τρόπου εμπλοκής της ΕΕ στις διάφορες φάσεις των διαπραγματεύσεων για την επίλυση του Κυπριακού ανέδειξε ότι η πιο έντονη και άμεση συμμετοχή καταγράφηκε κατά την υποβολή του Σχεδίου Ανάν. Η ΕΕ επιδίωξε τότε την επανένωση του νησιού πριν από την ένταξη, με στόχο τη διασφάλιση της ομαλής ενσωμάτωσης της Κύπρου στους κόλπους της. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ένωση φάνηκε πρόθυμη να αποδεχθεί σημαντικές αποκλίσεις από το κεκτημένο στο πλαίσιο της προβλεπόμενης λύσης. Η μελέτη του Σχεδίου Ανάν κατέδειξε ότι η κύρια επιρροή της ΕΕ στη σύγκρουση δεν ασκείται μέσω άμεσης παρέμβασης, αλλά μέσα από τα κίνητρα που μπορεί να παράσχει στις αντιμαχόμενες πλευρές για να επιδιώξουν τον συμβιβασμό. Η ΕΕ διαθέτει τη δυνατότητα να δεσμεύει τα διάφορα μέρη σε ένα κοινό σύστημα αξιών, θεσμών και κανόνων, καλλιεργώντας σχέσεις αμοιβαίων συμφερόντων που ενθαρρύνουν τη συνεργασία. Η δυναμική αυτή εξηγεί και την μετατόπιση της τουρκικής στάσης σε πιο άκαμπτες και αποκλειστικές θέσεις, όταν η ενταξιακή της προοπτική απομακρύνθηκε. Με την εξασθένιση των

ευρωπαϊκών κινήτρων, περιορίστηκε αντίστοιχα και η διάθεση για συναίνεση στο Κυπριακό.

Ολοκληρώνοντας, η αλληλεπίδραση της ΕΕ με το Κυπριακό πρόβλημα αποδεικνύεται σύνθετη, καθώς περιλαμβάνει εσφαλμένες αντιλήψεις, διλήμματα αλλά και ουσιαστικές ευκαιρίες. Το Κυπριακό έχει θέσει κρίσιμα ερωτήματα στην Ένωση και έχει αναδείξει εγγενείς αδυναμίες σχετικά την ικανότητά της να μετεξελιχθεί σε έναν ενεργό παράγοντα του παγκόσμιου πολιτικού τοπίου. Οι προκλήσεις που οφείλει να αντιμετωπίσει η ΕΕ, προκειμένου να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στη φιλοδοξία της να αναδειχθεί σε κύριο διεθνή δρώντα που προάγει τις φιλελεύθερες αρχές της ειρήνης, της σταθερότητας και της ευημερίας, και στις πραγματικές της δυνατότητες να ανταποκριθεί σε αυτόν τον ρόλο, παραμένουν κομβικές. Η αποκλειστική εξάρτηση σε τακτικές απειλών και ανταμοιβών και μέσα «ήπιας ισχύος» καθώς και η έλλειψη πολιτικής βούλησης περιορίζουν τη δυναμική της και έχουν καθορίσει τη στάση της απέναντι στο Κυπριακό. Εν πάση περιπτώσει, οι αξίες της εξακολουθούν να θεωρούνται θεμιτή βάση από τις ηγεσίες και των δύο κοινοτήτων. Αυτό το στοιχείο σε συνδυασμό με το μετα-Βεστφαλιανό πλαίσιο λειτουργίας της ωφελεί, έστω και έμμεσα, τις συνθήκες για μία πιθανή μελλοντική διευθέτηση. Η ΕΕ παραμένει μείζονος σημασίας, όχι μόνο ως φορέας αξιών οι οποίες μπορούν να λειτουργήσουν θετικά στο πλαίσιο της σύγκρουσης, αλλά και ως ίσως το μόνο εναπομείναν κίνητρο για σύγκλιση στο κυπριακό ζήτημα.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Βασιλείου, Γ. (2010). Η πορεία της Κύπρου προς την ΕΕ και η σημασία της ένταξης στην επίλυση του Κυπριακού. Στο Χ. Περικλέους (επιμ.), *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια Επώδυνη πορεία*. Παπαζήσης.
- Γκόφας, Α. & Τζιφάκης, Ν. (2017). *Θεωρητικές προβολές στη διεθνή πολιτική: Η Σινο-Αμερικανική Πρόκληση*. Πεδίο.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (1993). Γνώμη της Επιτροπής σχετικά με την αίτηση προσχώρησης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Κοινότητα. COM(93) 313. *Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης*.
<https://op.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/99cd34a4-e06a-4e6f-a957-b8f562034cdc>
- Ευρωπαϊκή Ένωση. (χ.χ.). Ιστορία της ΕΕ. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu_el
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2020). Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: Ανακοίνωση του 2020 σχετικά με την πολιτική διεύρυνσης της ΕΕ. (COM(2020) 660 final). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52020DC0660>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2024). Υλοποίηση της στήριξης της ΕΕ για διευθέτηση του Κυπριακού: Κληροδότημα και Όραμα.
https://commission.europa.eu/publications/delivering-eu-support-cyprus-settlement-legacy-and-vision_en
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. (2020). Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, 1-2 Οκτωβρίου 2020. <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2020/10/02/european-council-conclusions-1-2-october-2020/>

Ζήνων, Α. Ν. (2023). *Η αθέατη πλευρά: Τέσσερις δεκαετίες διπλωματίας (1979-2018)*. Hippasus.

Θεοφάνους, Α. (2000). *Η Κύπρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στο Νέο Διεθνές Περιβάλλον*. Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ.

Θεοφάνους, Α. (2003). *Το Σχέδιο Ανάν και η Ευρωπαϊκή Επιλογή*. Παπαζήσης.

Κρανιδιώτης, Γ. (1993). *Προτάσεις για μία ευρωπαϊκή πολιτική*. Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Προεδρία της Δημοκρατίας (2025, 14 Ιουλίου). Δηλώσεις του Κυβερνητικού Εκπροσώπου για το Κυπριακό. *Κυπριακή Δημόσια Υπηρεσία*.
<https://www.gov.cy/kyvernitikos-ekprosopos/diloseis-tou-kyvernitikou-ekprosopou-gia-to-kypriako-14-iouliou-2025/>

Ραπτόπουλος, Ν. (2020). Η Εσωτερική και Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας: Από τον Κεμαλισμό στον Νεοοθωμανισμό. Στο Α. Γκόφας, Γ. Λ. Ευαγγελόπουλος & Μ. Κοππά (επιμ.), *Ένας αιώνας Διεθνών Σχέσεων 1919-2019* (σ.230-238). Πεδίο.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2005). Απόφαση 2005/672/ΕΚ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2005, σχετικά με την υπογραφή του πρόσθετου πρωτοκόλλου της συμφωνίας σύνδεσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Τουρκίας λόγω της διευρύνσεως της Ευρωπαϊκής Ένωσης. *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (L 254/57). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32005D0672>

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2019, 15 Ιουλίου). Δραστηριότητες γεώτρησης της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο: Το Συμβούλιο εγκρίνει συμπεράσματα. <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2019/07/15/turkish-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-adopts-conclusions/>

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2025, 25 Νοεμβρίου). Παράνομες δραστηριότητες γεώτρησης στην Ανατολική Μεσόγειο: Το Συμβούλιο παρέτεινε τα περιοριστικά μέτρα για ένα ακόμη έτος.

<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2024/11/25/unauthorised-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-prolongs-restrictive-measures-for-a-further-year/>

Υφαντής, Κ. & Χατζηϊωακείμ. Ν. (2024). Πριν και μετά το Σχέδιο Annan: εισαγωγικό Ιστορικό των μετά το 1974 προσπαθειών επίλυσης του Κυπριακού, με επίκεντρο τις παραμέτρους «Επανένωση, Ευρωπαϊκή Προοπτική, Ασφάλεια». Στο Κ. Υφαντής & Ν. Χατζηϊωακείμ. (επιμ.), *Το Κυπριακό στον 21ο αιώνα: Διπλωματία, Ασφάλεια, Ενέργεια* (σ.13-110). Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ.

Χατζηϊωακείμ, Ν. (2024). Διαθέτει η παράμετρος εξωτερική ασφάλεια στην Κύπρο μόνον τη διάσταση «αλλοδαπή στρατιωτική παρουσία»; Σύνομη κριτική αναδρομή στα δεδομένα της μετά το 1974 εποχής. Στο Κ. Υφαντής & Ν. Χατζηϊωακείμ (επιμ.), *Το Κυπριακό στον 21ο αιώνα: Διπλωματία, Ασφάλεια, Ενέργεια* (σ.199-264). Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ.

Χριστοδουλίδης, Ν. (2013). *Οι σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας και το Κυπριακό (1977-1988)*. Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ.

Ψήφισμα 2018/2150(INI). *Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 13ης Μαρτίου 2019 σχετικά με την έκθεση της Επιτροπής του 2018 για την Τουρκία*. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0200_EL.html#def_1_6

Ψήφισμα 2020/2844(RSP). *Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Νοεμβρίου 2020 σχετικά με την κλιμάκωση των εντάσεων στα Βαρώσια έπειτα από τις παράνομες ενέργειες της Τουρκίας και η επείγουσα ανάγκη για επανέναρξη των συνομιλιών*. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0332_EL.html#def_1_1

Ψήφισμα 2025/2023(INI). *Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 7ης Μαΐου 2025 σχετικά με τις εκθέσεις της Επιτροπής, του 2023 και του 2024, για την*

Τουρκία. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2025-0092_EL.html

Ψήφισμα 2025/2565(RSP). *Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 12ης Μαρτίου 2025 σχετικά με τη λευκή βίβλο για το μέλλον της ευρωπαϊκής άμυνας*. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2025-03-12_EL.html#sdocta6

Ψήφισμα 2025/2860(RSP). *Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 11ης Σεπτεμβρίου 2025 σχετικά με την κράτηση πολιτών της ΕΕ στα κατεχόμενα εδάφη της Κύπρου*. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2025-0192_EL.html

Doulgeri, F. (2025, 17 Μαρτίου). Παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Κυπριακό την ώρα της πενταμερούς στη Γενεύη. *Euronews*.
<https://gr.euronews.com/2025/03/17/geneyh-to-deipno-gkoyteres-stoys-symmetexontes-ths-atyphs-pentameroys-gia-to-kypriako>

Keohane, R. O. (2012). Πρόλογος. Στο Telò, M. *Η ευρωπαϊκή θεώρηση των διεθνών σχέσεων* (μτφρ. Ν. Ζαρταμόπουλος) (σ.17-23). Παπαζήσης. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2010).

Özcan, G. & Onursal-Beşgül, Ö. (2024). Υδρογονανθρακοποίηση και αλλαγή της στάσης της Τουρκίας απέναντι στην Κύπρο. Στο Κ. Υφαντής & Ν. Χατζηϊωακείμ. (επιμ.), *Το Κυπριακό στον 21ο αιώνα: Διπλωματία, Ασφάλεια, Ενέργεια* (σ.153-168). Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ.

Sözen, A. & Şahin, D. (2024). Διδάγματα από την κατάρρευση του Crans Montana Μια άποψη για τη διαμόρφωση των τουρκοκυπριακών θέσεων. Στο Κ. Υφαντής & Ν. Χατζηϊωακείμ. (επιμ.), *Το Κυπριακό στον 21ο αιώνα: Διπλωματία, Ασφάλεια, Ενέργεια* (σ.139-152). Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ.

Telò, M. (2012). *Η ευρωπαϊκή θεώρηση των διεθνών σχέσεων* (μτφρ. Ν. Ζαρταμόπουλος). Παπαζήσης. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2010).

Ξενόγλωσση

Acikmese, S. A., & Triantaphyllou, D. (2012). The NATO–EU–Turkey trilogy: the impact of the Cyprus conundrum. *Southeast European and Black Sea Studies*, 12(4), pp.555–573. <https://doi.org/10.1080/14683857.2012.741846>

Adamson, F. B. (2002). Democratisation in Turkey, EU enlargement and the regional dynamics of the Cyprus conflict: past lessons and future prospects. In T. Diez (Ed.), *The European Union and the Cyprus conflict: Modern conflict, postmodern Union* (pp.163-180). Manchester University Press.

Agnantopoulos, A. (2013). The Europeanization of national foreign policy: explaining Greek support for Turkey's EU accession. *Southeast European and Black Sea Studies*, 13(1), pp.67–87. <https://doi.org/10.1080/14683857.2013.773173>

Alpan, B. (2021). Europeanization and EU–Turkey Relations: Three Domains, Four Periods. In W. Reiners & E. Turhan (Eds.), *EU-Turkey Relations: Theories, Institutions, and Policies* (pp.107-138). Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-70890-0>

Anderson, D. M. (1993). Policing and communal conflict: the Cyprus emergency, 1954-60. *Journal of Imperial and Commonwealth History*, 21(3), pp.177-207. <https://doi.org/10.1080/03086539308582912>

Antoniou, M. (2016). Cyprus Problem–Cyprus Hydrocarbons–Regional Co-Operation: Pieces of a Knotty Puzzle. In J. Warner, D. W. Lovell & M. Kontos (Eds.), *Contemporary Social and Political Aspects of the Cyprus Problem* (pp.90-111). Cambridge Scholars Publishing.

- Baştürk, M. (2011). The Issue of Cyprus in the EU Accession of Turkey. *Claremont-UC Undergraduate Research Conference on the European Union*, 4, pp.15-22.
<https://doi.org/10.5642/urceu.201101.04>
- Bozkurt, U. (2016). Turkey: From the “Motherland” to the “IMF of Northern Cyprus”? In J. Warner, D. W. Lovell & M. Kontos (Eds.), *Contemporary Social and Political Aspects of the Cyprus Problem* (pp.133-155). Cambridge Scholars Publishing.
- Brewin, C. (2000). *The European Union and Cyprus*. Eothen Press, Huntingdon.
- Chayes, A. & Chayes, H. A. (1993). On Compliance. *International Organization* 47(2), pp.175–205. <https://doi.org/10.1017/S0020818300027910>
- Christou, G. (2002). The European Union and Cyprus: the power of attraction as a solution to the Cyprus issue. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 3(2), pp.1-26.
- Christou, G. (2010). The European Union, borders and conflict transformation: The Case of Cyprus. *Cooperation and Conflict*, 45(1), pp.55-79.
<https://doi.org/10.1177/0010836709347213>
- Christou, G. (2013). The European Commission as an Actor in the Cyprus Conflict. *Journal of European Integration*, 35(2), pp.117-133,
<https://doi.org/10.1080/07036337.2012.690153>
- Demetriou, O. (2008). Catalysis, catachresis: the EU’s impact on the Cyprus conflict. In T. Diez, M. Albert, & S. Stetter (Eds.), *The European Union and Border Conflicts: The Power of Integration and Association* (pp.64–93). Cambridge: Cambridge University Press.
- Diez, T. (2002a). Introduction: Cyprus and the European Union as a political and theoretical problem. In T. Diez (Ed.), *The European Union and the Cyprus conflict: Modern conflict, postmodern Union* (pp.1-14). Manchester University Press.

- Diez, T. (2002b). Why the EU can nonetheless be good for Cyprus. *JEMIE Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 2, University of Birmingham.
- Diez, T. (2002c). Last exit to paradise? The European Union, the Cyprus conflict and the problematic 'catalytic effect'. In T. Diez (Ed.), *The European Union and the Cyprus conflict: Modern conflict, postmodern Union* (pp.139-162). Manchester University Press.
- Diez, T. & Pace, M. (2011). Normative Power Europe and Conflict Transformation. In R. G. Whitman (Ed.), *Normative Power Europe Empirical and Theoretical Perspectives*. Palgrave Studies in European Union Politics. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230305601_11
- Diez, T. & Tocci, N. (2010). The Cyprus conflict and the ambiguous effects of Europeanization. *Cyprus Review*, 22(2), pp.175–186. <https://cyprusreview.org/index.php/cr/article/view/207>
- Dorn, W. (2016). Keeping The Peace: UNFICYP and its Electronic Eyes on the Green Line. In J. Warner, D. W. Lovell & M. Kontos (Eds.), *Contemporary Social and Political Aspects of the Cyprus Problem* (pp.156-175). Cambridge Scholars Publishing.
- Emiliou, N. (1996). Cyprus and the European Union: Problems and Prospects. Paper presented at the Halki International Seminars. ELIAMEP. <https://www.eliamep.gr/en/cyprus-and-the-european-union-problems-and-prospects/>
- Eralp, A. (1993). Turkey and the European community in the changing postwar international system. In C. Balkir & A. M. Williams (Eds.), *Turkey and Europe* (pp.24–44). London: Pinter.
- Eralp, D. U., & Beriker, N. (2005). Assessing the conflict resolution potential of the EU: The Cyprus conflict and accession negotiations. *Security dialogue*, 36(2), pp.175-192. <https://doi.org/10.1177/0967010605054647>

European Commission. (1989). Commission opinion on Turkey's request for accession to the Community. SEC(89) 2290 final/2.

https://www.cvce.eu/content/publication/2005/2/4/4cc1acf8-06b2-40c5-bb1e-bb3d4860e7c1/publishable_en.pdf

European Commission. (2005). Turkey Negotiating framework.

https://enlargement.ec.europa.eu/turkey-negotiating-framework-october-2005_en

European Commission. (2017). Speech by President Jean-Claude Juncker at the Defence and Security Conference Prague: In defence of Europe. *Press Corner*.

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_17_1581

European Commission. (2024). Türkiye 2024 Report. SWD(2024) 696 final.

https://enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2024_en

European Commission. (2025). Türkiye 2025 Report. SWD(2025) 756 final.

https://enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2025_en

European Council. (1997). Presidency Conclusions: Luxembourg European Council, December 12–13. https://www.europarl.europa.eu/summits/lux1_en.htm#

Evriviades, E. L. (2005). Cyprus in the European Union: Prospects for Reunification, Peace with Turkey, and Regional Stability. *Mediterranean Quarterly*, 16(3), pp.1-16. <https://muse.jhu.edu/article/186451>

Faustmann, H. (2011). The Cyprus issue after accession. In J. Ker-Lindsay, H. Faustmann & F. Mullen (Eds.), *An Island in Europe: The EU and the Transformation of Cyprus* (pp.154-180). I.B. Tauris.

Günes-Ayata, A. (2003). From Euro-scepticism to Turkey-scepticism: changing political attitudes on the European Union in Turkey. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 5(2), pp.205–222.

<https://doi.org/10.1080/1461319032000097941>

- Hauge, H., Eralp, A., Wessels, W., & Bedir, N. S. (2016). Mapping milestones and periods of past Turkey–EU relations (FEUTURE Working Paper).
https://feuture.uni-koeln.de/sites/feuture/pdf/Deliverable_Narratives_1.2_final_neu.pdf
- Hill, C. (1993). The capability-expectations gap, or conceptualizing Europe's international role. *Journal of Common Market Studies*, 31(3), pp.305-328.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.1993.tb00466.x>
- Hoffmeister, F. (2006). *Legal Aspects of the Cyprus Problem: Annan Plan and EU Accession*. Martinus Nijhoff Publishers.
- Hutchence, J. & Georgiades, H. (1999). The European Union and the Cyprus problem: Powerless to help? *Cyprus Review*, 11(1), pp.83–96.
- Icoz, G. & Martin, N. (2021). Historical Institutionalism and EU–Turkey Relations: Path Dependence and Critical Junctures in the Accession Process. In W. Reiners & E. Turhan (Eds.), *EU-Turkey Relations: Theories, Institutions, and Policies* (pp.83-106). Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-70890-0>
- Ifantis, K. (2004). Perception and Rapprochement: Debating a Greek Strategy Towards Turkey. In M. Aydin & K. Ifantis (Eds.), *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean* (pp.245-268). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203501917>
- Ifantis, K. (2007a). Conditionality, Impact and Prejudice in EU-Turkey Relations: A View from Greece. In N. Tocci (Ed.) *Conditionality, Impact and Prejudice in EU-Turkey Relations* (pp.58-66). Quaderni IAI 9, Istituto Affari Internazionali.
- Ifantis, K. (2007b). Turkey in transition—opportunities amidst peril? *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 9(3), pp.223–231.
<https://doi.org/10.1080/14613190701718339>

- Ifantis, K. (2018). Greece's Strategy and Perceptions towards Turkey: The End of Consensus and the Return of History? *Uluslararası İlişkiler*, 15(58), pp.93-106.
<https://dx.doi.org/10.33458/uidergisi.518938>
- Ioannides, I. (2021). Cyprus in the EU: From Integration to Present-Day Challenges and Opportunities. *In Focus - The Eastern Mediterranean*, 2(3), pp.67-76.
<https://doi.org/10.13140/RG.2.2.26573.97764>
- Kaliber, A. (2013). Contextual and contested: Reassessing Europeanization in the case of Turkey. *International Relations*, 27(1), pp.52-73.
<https://doi.org/10.1177/0047117812455352>
- Kanol, B. & Dağlı, İ. (2016). Civil Society Active Dialogue Networks in Cyprus: Peace-ing it Together at the Grassroots. In J. Warner, D. W. Lovell & M. Kontos (Eds.), *Contemporary Social and Political Aspects of the Cyprus Problem* (pp.263-295). Cambridge Scholars Publishing.
- Karaca, Y. E., Karacan, O. & Yaşar, F. (2022). An evaluation of the impact of the Cyprus issue on Turkey-EU relations. *Quanttrade Journal of Complex Systems in Social Sciences*, 4(2), pp.51-61. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7429388>
- Karatas, E. (2011). The Politics of Accession. In J. Ker-Lindsay, H. Faustmann & F. Mullen (Eds.), *An Island in Europe: The EU and the Transformation of Cyprus* (pp.13-41). I.B. Tauris.
- Keohane, R. O. (2019). Understanding multilateral institutions in easy and hard times. *Annual Review of Political Science*, 23(1), pp.1-18.
<https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-050918-042625>
- Keohane, R. O. & Martin, L. L. (1995). The Promise of Institutional Theory. *International Security*, 20(1), pp.39-51. <https://muse.jhu.edu/article/447387>.
- Ker-Lindsay, J. (2005). *EU accession and UN peacemaking in Cyprus*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230503519>

- Ker-Lindsay, J. (2009). The Deceiving Shadow of the EU? Cypriot Perceptions of the 'European Solution'. In O. Anastasakis, K. Nicolaidis, & K. Oktem (Eds.), *In the long shadow of Europe: Greeks and Turks in the era of postnationalism* (pp.219-238). Martinus Nijhoff Publishers.
- Ker-Lindsay, J. (2011). Membership and foreign policy. In J. Ker-Lindsay, H. Faustmann & F. Mullen (Eds.), *An Island in Europe: The EU and the Transformation of Cyprus* (pp.112-133). I.B. Tauris.
- Ker-Lindsay, J., Faustmann, H. & Mullen, F. (2011). Introduction. In J. Ker-Lindsay, H. Faustmann & F. Mullen (Eds.), *An Island in Europe: The EU and the Transformation of Cyprus* (pp.1-12). I.B. Tauris.
- Kontos, M. (2016). Foreign Interventions and Greek Cypriot Perceptions. In J. Warner, D. W. Lovell & M. Kontos (Eds.), *Contemporary Social and Political Aspects of the Cyprus Problem* (pp.36-57). Cambridge Scholars Publishing.
- Koukoudakis, G. (2011). European Integration, Small States and the Limits of the Neorealist Paradigm: The Case of Cyprus. *The Hellenic Centre for European Studies*.
- Kramer, H. (1997). The Cyprus problem and European security. *Survival*, 39(3), pp.16-32. <https://doi.org/10.1080/00396339708442924>
- Kyris, G. (2013). Europeanisation and conflict resolution: The case of Cyprus. *SSRN Electronic Journal IBEI Working Papers 2013/39*.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.2509894>.
- Kyris, G. (2015). Europeanisation and 'internalised' conflicts: The case of Cyprus. *European Foreign Affairs Review*, 20(1), pp.83-96.
<https://doi.org/10.54648/eerr2015006>
- Larrabee, F. S. (1998). The EU needs to rethink its Cyprus policy. *Survival*, 40(3), pp.25-29. <http://dx.doi.org/10.1080/00396339812331342830>

- Laulhé Shaelou, S. (2005). Recent strategies towards the membership of Cyprus to the EU: a case study on trade. *The Cyprus Review*, 17(2), pp.103-125.
<https://cyprusreview.org/index.php/cr/article/view/315>
- Laulhé Shaelou, S. (2010). *The EU and Cyprus: Principles and Strategies of Full Integration* (M. Maresceau, Ed., Studies in EU External Relations, Vol. 3). Martinus Nijhoff Publishers.
- Lefteratos, A. (2024). The unintended consequences of the EU's engagement in contested states: the case of Cyprus. *Southeast European and Black Sea Studies*, 25(4), pp.563–585. <https://doi.org/10.1080/14683857.2024.2324555>
- Lekakis, N. (2021). A theoretical approach to the Cyprus Problem: Neoclassical Realism with Neoliberalism. *Geopolitical, Social Security and Freedom Journal*, 4(1), pp.50-59. <https://doi.org/10.2478/gssfj-2021-0005>
- Lippert, B. (2021). Turkey as a Special and (Almost) Dead Case of EU Enlargement Policy. In W. Reiners & E. Turhan (Eds.), *EU-Turkey Relations: Theories, Institutions, and Policies* (pp.267-294). Palgrave Macmillan.
<https://doi.org/10.1007/978-3-030-70890-0>
- Matlary, J. H. (2018). *Hard power in hard times: Can Europe act strategically?* Springer.
- Moravcsik, A. & Schimmelfennig, F. (2009). Liberal intergovernmentalism. In A. Wiener & T. Diez (Eds.), *European integration theory* (pp.67–87). Oxford: Oxford University Press.
- Müftüler Bac, M. (2003). Turkey's Political Reforms and the Impact of the European Union. *South European Society and Politics*, 10(1), pp.17–31.
<https://doi.org/10.1080/13608740500037916>
- Müftüler Bac, M. & Güney, A. (2005). The European Union and the Cyprus Problem 1961–2003. *Middle Eastern Studies*, 41(2), pp.281–293.
<https://doi.org/10.1080/00263200500035462>

- Nugent, N. (1997). Cyprus and the European Union: A particularly difficult membership application. *Mediterranean Politics*, 2(3), pp.53–75.
<https://doi.org/10.1080/13629399708414630>
- Nye, J. (2017). Soft power: the origins and political progress of a concept. *Palgrave Commun* 3(17008). <https://doi.org/10.1057/palcomms.2017.8>
- Oguzlu, H. T. (2004). The Promise of NATO in the Construction of Cooperative Turkish-Greek Relations. *Review of International Affairs*, 3(3), pp.458–478.
<https://doi.org/10.1080/1475355042000250557>
- Osiewicz, P. (2020). The Cyprus talks 2015–2017: Their course, the outcome, and consequences for the European Union. *Rocznik Integracji Europejskiej*, 14, pp.141-151. <https://doi.org/10.14746/rie.2020.14.9>
- Peristianis, N. (1998). A Federal Cyprus in a Federal Europe. *Cyprus Review*, 10(1), pp.33-45. <https://cyprusreview.org/index.php/cr/article/view/489>
- Reiners, W. & Turhan, E. (2021). Unpacking the New Complexities of EU–Turkey Relations: Merging Theories, Institutions, and Policies. In W. Reiners & E. Turhan (Eds.), *EU-Turkey Relations: Theories, Institutions, and Policies* (pp.1-38). Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-70890-0>
- Richmond, O. P. (2002). The multiple dimensions of international peacemaking: UN and EU involvement in the Cyprus conflict. In T. Diez (Ed.), *The European Union and the Cyprus conflict: Modern conflict, postmodern Union* (pp.117-136). Manchester University Press.
- Richmond, O. P. (2005). Shared sovereignty and the politics of peace: evaluating the EU's 'catalytic' framework in the eastern Mediterranean. *International Affairs*, 82(1), pp.149-176. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2006.00519.x>
- Richmond, O. P. (2008) Horizontal and vertical multilateralism and the liberal peace. In D. Bourantonis, K. Ifantis & P. Tsakonas (Eds.), *Multilateralism and Security Institutions in an Era of Globalization* (pp.163-180). Routledge.

- Ruggie, J. G. (1993), Territoriality and beyond: problematizing modernity in International Relations. *International Organization*, 47(3), pp.139-74.
<https://www.jstor.org/stable/2706885>
- Schimmelfennig, F. (2021). Rhetorical Entrapment in EU–Turkey Relations. In W. Reiners & E. Turhan (Eds.), *EU-Turkey Relations: Theories, Institutions, and Policies* (pp.139-156). Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-70890-0>
- Sepos, A. (2008). *The Europeanization of Cyprus: Polity, Policies and Politics*. Palgrave Macmillan.
- Skoutaris, N. (2011). Legal aspects of membership. In J. Ker-Lindsay, H. Faustmann & F. Mullen (Eds.), *An Island in Europe: The EU and the Transformation of Cyprus* (pp.42-54). I.B. Tauris.
- Souter, D. (1984). An island apart: A review of the Cyprus problem. *Third World Quarterly*, 6(3), pp.657–674. <https://doi.org/10.1080/01436598408419791>
- Sperling, J. (2008). State attributes and system properties: security multilateralism in central Asia, southeast Asia, the Atlantic and Europe. In D. Bourantonis, K. Ifantis & P. Tsakonas (Eds.), *Multilateralism and Security Institutions in an Era of Globalization* (pp.101-135). Routledge.
- Stavridis, S. (1999). Double standards, ethics and democratic principles in foreign policy: The European Union and the Cyprus problem. *Mediterranean Politics*, 4(1), pp.95-112, <https://doi.org/10.1080/13629399908414677>
- Stavridis, S. (2006). Towards a 'European Solution' of the Cyprus Problem, False Promise or Real Opportunity? *Cyprus Review*, 18(1), pp.87-119.
<https://cyprusreview.org/index.php/cr/article/view/303>
- Theophanous, A. (2000). Prospects for Solving the Cyprus Problem and the Role of the European Union. *Publius: The Journal of Federalism*, 30(1), pp.217–241.
<https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.pubjof.a030063>

- Theophanous, A. (2023). The Cyprus Problem, The EU and the UN: An Overall Assessment and the Way Forward. *Cyprus Review*, 35(2), pp.193-216.
<https://cyprusreview.org/index.php/cr/article/view/985>
- Tocci, N. & Kovziridze, T. (2004). Cyprus. *Journal on ethnopolitics and minority issues in Europe*, 1, pp.1-41. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-61946>
- Tsakonas, P. (2008). From “perverse” to “promising” institutionalism? NATO, EU and the Greek-Turkish conflict. In D. Bourantonis, K. Ifantis & P. Tsakonas (Eds.), *Multilateralism and Security Institutions in an Era of Globalization* (pp.163-180). Routledge.
- Tsardanidis, C. & Nicolau, Y. (1999). Cyprus Foreign Policy: Options and Challenges. In T. Couloumbis, S. Stavridis, T. Veremis, & N. Waites, N. (Eds.), *The Foreign Policies of the European Union’s Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s* (pp.171-194). University of Reading European and International Studies, University of Reading. Palgrave Macmillan, London.
https://doi.org/10.1007/978-1-349-27161-0_8
- Tsarouhas, D. (2021). Neoliberalism, Liberal Intergovernmentalism and EU–Turkey Relations. In W. Reiners & E. Turhan (Eds.), *EU-Turkey Relations Theories: Institutions, and Policies* (pp.39-62). Palgrave Macmillan.
<https://doi.org/10.1007/978-3-030-70890-0>
- Ulusoy, K. (2008a). The Europeanization of Turkey and its impact on the Cyprus problem. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 10(3), pp.309–329.
<https://doi.org/10.1080/1461319080249363>
- Ulusoy, K. (2008b). Turkey and the EU: Democratization, civil-military relations, and the Cyprus issue. *Insight Turkey*, 10(4), pp.51-76.
<http://www.jstor.org/stable/26330811>
- Vassiliou, G. (2004). The Cyprus Problem and the European Union. *Cyprus Review* 16(2), pp.95-102. <https://cyprusreview.org/index.php/cr/article/view/354>

- Warner, J. (2016). Cyprus and Belize: The Role of Neighbours in their Stories. In J. Warner, D. W. Lovell & M. Kontos (Eds.), *Contemporary Social and Political Aspects of the Cyprus Problem* (pp.176-192). Cambridge Scholars Publishing.
- Yakinthou, C. (2009). The EU's Role in the Cyprus Conflict: System Failure or Structural Metamorphosis? *Ethnopolitics*, 8(3-4), pp.307-323.
<http://dx.doi.org/10.1080/17449050903086922>
- Zervakis, P. A. (2002). The Europeanisation of the Cyprus Question. A Model for Conflict Resolution? *Politička misao: časopis za politologiju*, 39(5), pp.156-173.
- Zervakis, P. A. (2004). Cyprus in Europe: Solving the Cyprus Problem by Europeanizing it? *Connections*, 3(1), pp.107–132.
<http://dx.doi.org/10.11610/Connections.03.1.09>